

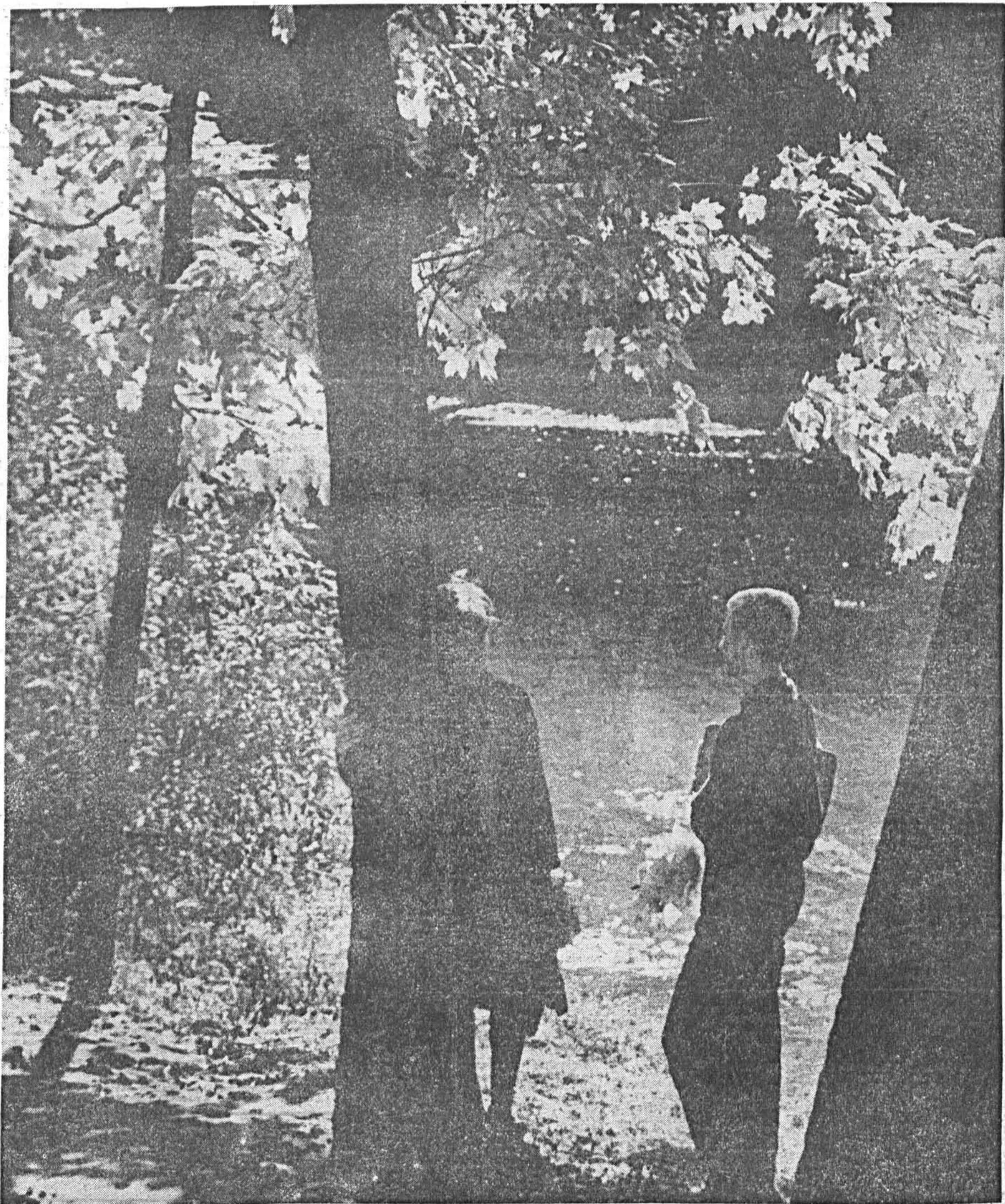
Пролетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

№ 39 (2878)
30 верасня 1977 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Цана 8 кап.
Выдаецца з 1932 г.

Залатая восень...

Фота А. НІКАЛАЕВА.

ДНІ, ПРЫСВЕЧАНЫЯ ГРУЗІНСКАЙ ССР.

ЭСТАФЕТА БРАТЭРСТВА

Эстафета саюзных рэспублік у Беларусі, прысвечаная 60-годдзю Вялікага Кастрычніка, працягваецца.

26 верасня ўрачыстым мітынгам на Цэнтральнай плошчы горада-героя Мінска эстафету прыняла сонечная Грузія. У Беларусі пачаліся Дні, прысвечаныя Грузінскай ССР.

Сённяшняя Грузія — высакаразвітая прамысловая рэспубліка. Яна славіцца сваёй чорнай і каларовай металургіяй, станкамі і аўтамабілямі; электроннымі прыборамі і машынамі для вугальнай прамысловасці. Тут вырабляюць катэры на падводных крылах, электронна-вылічальную апаратуру, абсталяванне для чайных фабрык і нафтапрадукты. А хіба можна ўявіць Грузію без чаю, мінеральных вод? Свае набыткі Грузія пастаўляе і ў нашу рэспубліку. У сваю чаргу трактары «Беларусь» працуюць на чайных плантацыях Грузіі, шматтонныя «ВелАЗы» дапамагаюць выпрацоўваць горныя масівы. Даўнія сяброўскія сувязі існуюць паміж нашымі рэспублікамі.

Поспехі грузінскага народа за 60 гадоў Савецкай улады — значныя. З краю паўсаматужнай прамысловасці рэспубліка ператварылася ў высокаіндустрыяльную, стала асноўнай базай вытворчасці чаю ў краіне. На высокі ўзровень узята вінаградарства і вінаробства.

А возьмем культуру і навуку. Тут кожны чацвёрты вучыцца. У рэспубліцы — 18 высэйшых навучальных устаноў.

У сузор'і роўных, квітнее сонечная Грузія. Зараз яе працоўныя паспяхова ажыццяўляюць задачы, вызначаныя XXV з'ездам КПСС. Высокі паказчык ў работніку прамысловасці. Грузінскія чайводы сёлета вырашцілі і сабралі небывалы ўраджай.

Беларусы сёння гасцінна сустракаюць на сваёй зямлі прадстаўнікоў сонечнага краю, радуюцца, як сваім, іх поспехам ва ўсіх галінах жыцця. Пра іх раскажваюць працоўныя рэспублікі гасці з Грузіі. Яны наведалі Мінскі авіярамонтны завод і вытворчае аб'яднанне «Інтэграл», іншыя прадпрыемствы і ўстановы. Гасці выступілі з лекцыямі і дакладамі аб дасягненнях сваёй рэспублікі, пазнаемліся з вытворчасцю, ходам спабарніцтва за дэкадніровае выкананне планаў.

Дні, прысвечаныя Грузінскай ССР, працягнуцца да 2 кастрычніка.

На Цэнтральнай плошчы беларускай сталіцы развіваецца сцяг Грузінскай ССР, дні якой праходзяць зараз у нашай рэспубліцы. І сёння прыгадваецца мне шматдзённая паездка па гэтым дзівосным краі, дзе бурна нясе свае воды рака Кура і ціха гайдае хвалі бланітнае возера Рыца, дзе, як у казцы, стаіць шматлярусны пярчорны горад Вардзія, якому мінула ўжо не адно стагоддзе, дзе моладу шумяць сады Калхіды і Кахеціі. Тут, у гэтым сонечным краі, жылі і працавалі класікі грузінскай паэзіі Ш. Руставелі і І. Чаўчавадзе, А. Цэрэтэлі і Важа Пшавела. Па сценнях Грузіі хадзіў і народны пясняр Беларусі Я. Купала, які прысвяціў рэспубліцы некалькі сваіх вершаў.

Грузія, дружная з сонцам краіна,
Як жа ты сэрца і думкі салодзіш!
Вочы тут бачаць цуды з'яў дзіўных,
Вушы тут чуюць напевы стагоддзяў.

Капае золата з променем сонца,
Золата ў нетрах залегла скарбінных.
Думы, ах думы лунаюць бітконца,
Колькі да песень парываў агністых.

Тан пісаў Купала ў вершы «Грузія», які быў упершыню надрукаваны ў газеце «Літаратура і мастацтва» 6 лютага 1938 года з памяткай: «Грузія, Цхалтуба, студзень 1938 г.». Пазней, у чэрвені 1940 года, Я. Купала быў узнагароджаны Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Грузінскай ССР. Гэтай узнагароды ён быў удасгоены за пераклады твораў А. Цэрэтэлі і папулярнага грузінскага літаратуры ў Беларусі.

Даўнія, шчырае дружба звязвае літаратуры двух братніх народаў. Грузінскія пісьменнікі часта наведвалі і наведваюць нашу рэспубліку, беларускія — Грузію. І пасля гэтых паездак нараджаюцца тво-

«ГРУЗИЯ, ДРУЖНАЯ З СОНЦАМ КРАІНА...»

ры, якія ўслаўляюць мужнасць і гераізм савецкага народа, дружбу і інтэрнацыяналізм, творы, якія раскажваюць сваім чытачам аб жыцці дзвюх рэспублік. Як дарагіх гасцей у розны час сустракалі ў Беларусі грузінскія пісьменнікі М. Джавахішвілі, Б. Буачыдзе, Дадыяні, Н. Думбадзе і іншых.

А ў Грузіі пабывалі Я. Колас і М. Лынькоў, Б. Мінуліч і Э. Самуйлёнак, П. Глебна і П. Броўка, В. Вольскі і М. Хведаровіч, М. Танк і А. Званак, Р. Барадулін і А. Лойка і многія іншыя беларускія пісьменнікі.

Знаёмства з горным краем, з яго прыродай выліцалася пасля ў раманы і апавесці, вершы і паэмы. Так, на грузінскім матэрыяле Э. Самуйлёнак напісаў свой таленавіты раман «Будучыня», Б. Мінуліч — апавесць «Дружба». Вершы братаў Грузіі прысвяцілі Я. Колас, Я. Купала, П. Броўка, М. Танк, М. Хведаровіч, А. Лойка.

У час паездкі па Грузію я сустракаўся з пісьменнікам Н. Думбадзе, п'есы якога ставяцца і ў нашым Акадэмічным тэатры імя Я. Купалы, з многімі работнікамі рэспубліканскіх газет «Заря Востока» і «Ленінское знамя». Усе яны з прыхільнасцю гаварылі пра беларускую літаратуру, з радасцю зазначалі, што многія творы нашых пісьменнікаў грузінскія чытачы маюць магчымасць прачытаць на сваёй

роднай мове. Так, у Тбілісі ў розныя гады выйшлі кнігі «Выбранае» Я. Купалы, раман «Калі зліваюцца рэкі» П. Броўкі, раман І. Шамякіна «Глыбокая плынь», зборнікі «Беларускія апавяданні» і «Беларуская савецкая паэзія». На грузінскую мову перакладзены многія апавяданні і вершы пісьменнікаў усіх пакаленняў.

Я раскажаў сваім грузінскім сябрам, што і ў нашай рэспубліцы з павагай і братэрскай зацікаўленасцю ставяцца да літаратуры братняга народа. У перакладзе на беларускую мову выйшлі паэма Ш. Руставелі «Віцязь у тыгравай шкурцы», раманы Ц. Данжашвілі «На Алазані» і А. Кутатэлі «Тварам у твар», зборнік апавяданняў К. Лордзіпанідзе «Блссмерце», калектыўныя кнігі «Горны вадаспад», «Грузінскія казкі» і іншыя.

У Беларусі стаў родным і блізім грузінскі паэт М. Гелавані. У гады Вялікай Айчыннай вайны ён загінуў пры вызваленні нашай рэспублікі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Некалькі гадоў назад вялікая група беларускіх паэтаў пераклала яго вершы, і ў Мінску выйшаў зборнік «Кілтва».

...Сёння, калі ў Беларусі праходзяць Дні Грузінскай ССР, прысвечаныя слаўнаму 60-годдзю Вялікага Кастрычніка, калі ў нашай рэспубліцы гасціць дэлегацыя з горага сонечнага краю, мы шчыра, сардэчна гаворым:

— Гамарджобат, Сабчота Санартвела!
Дзень добры, Савецкая Грузія!

Віктар ШЫМУК.

Міхаіл КВІЛІДЗЕ

ПАНАРАМА КАХЕЦІ

Хмара — як тур на высокай скале,
Горны хрыбетнік круты.
Дрэма кустоў у срэбнай імгле,
Нібы авечка гурты.

Сонца з вышыні недасяжных пляч,
Край залівае яго.
Звонкім струменем маджары цячэ,
Хмеліць паветра віном.

Выблісне рэчкі бланітны клінок.
Нібы стракаты фантан —
Луг расквітнелы падыме з-пад ног,
Успырне у неба фазан.

Песня аробчыка, тая, без слоў,
Удалеч, як рэчка, мкне.
Плаўна ліецца ў далонях двароў,
Вабіць цябе і мяне.

Блытаны крок пастушыных сцяжын.
Новая ГЭС прад табой.
Дужай плаціне не сніцца спачын,
Той жа ў людзей неспакой.

Ціхія домікі, белая шыр,
Вокны, як сонцы, глядзяць.
Гул не сціхае на струнчай шашы,
Гул не сціханы жыцця.

І не сціхана застолле грывіць,
Шчырасць паўсюль і дэвер.
Многавалосая песня ляціць —
«Мра-а-валжа-а-міер».

Едзе калгаснік — папах гарой,
Дом яго тут, ля шашы.
Слава ён працай сялянскай сваёй,
Слаўнай, багатай душой.

Тут, на зямлі,
між суседзяў, сяброў
Светла і радасна жыць.
Ён цэлы свет хоць і сёння гатоў
У гасці ў дом запрасіць.

Пераклаў К. КАМЕНША.
Фрыдон ХАЛВАШЫ

На святанні
Ледзь-ледзь я наблізіў радок да радка,

Пацякла мая песня,
І так пацякла — як рака.
Мае вершы,
Хай са мной застаюцца ў гадах
Ваша гордая радасць
І гордая ваша бяда.

Я вучу вас імкненню,
Крутому палёту вучу, —
Як туман над дугой вадаспада,
Стаяць не хаду.
Я лячу ў вышыні,
Дзе праменьня тугіх гарачынь,
Я вучу цябе, песня,
І ты мяне, песня, вучы!

Будзь жа светачам, песня,
Агнём незгасальным гары.
Забяры мае думкі,
Душу маю ты забяры.
Ты адрэзу памры,
Мне не трэба твая вышыня,
Калі сам я не буду
Часцінкаю гэтага дня!

Пераклаў Ю. СВІРКА.

НАМ ПІШУЦЬ

«АСНОУНЫ ЗАКОН СССР» — так называецца літаратурная выстаўка, адкрытая ў бібліятэцы Палаца культуры Салігорска. Тут сабраны перыядычныя выданні, у якіх раскажваюцца аб новым праекце Канстытуцыі СССР. Сярод іх — даклад Л. І. Брэжнева на майскім Пленуме ЦК КПСС (1977 год) «Аб праекце Канстытуцыі СССР», кнігі, прысвечаныя стварэнню першай у свеце Савецкай дзяржавы, заканадаўства нашай краіны.

Б. НАВІЦКІ.

АНСАМБЛЬ «ПАЛЕСКІЯ ЗОРЫ» пінскага будтрэста № 2 заваяваў шырокую папулярнасць глядача. Рэпертуар будаўнікоў самы разнастайны. Ансамбль выконвае песні народаў СССР, сучасныя савецкія і беларускія народныя песні. Артысты — частыя гасці норабудуоўляў Піншчыны, працаўнікоў сёл. Нядаўна ансамбль «Палескія зоры» вярнуўся з паездкі па Польскай Народнай Рэспубліцы, дзе з поспехам выступіў перад будаўнікамі і студэнтамі братняй краіны.

В. ГРЫШКАВЕЦ.

КОЖНЫ ТЫДЗЕНЬ у раённай бібліятэцы імя А. П. Чэхава адкрываюцца тэматычныя

кніжныя выстаўкі, прысвечаныя саюзным рэспублікам, тыдні якіх праходзяць у Беларусі.

Гэтыя выстаўкі выклікаюць вялікую цікавасць наведальнікаў, яны знаёмяць чытачоў з працоўнымі дасягненнямі братніх саюзных рэспублік за 60 гадоў Савецкай улады. Такія выстаўкі афармляюцца таксама ў Мілявіцкай, Пясочскай і многіх іншых сельскіх бібліятэках, дамах культуры, культурасветустановах раёна.

В. ЮРЭВІЧ.

Масты.

У ЗАЛЕ САЮЗА МАСТАКОў БССР адкрылася выстаўка твораў галоўнага мастака Інстытута тэхнічнай кібернетыкі АН БССР Уладзіміра Міналаевіча Мудрогіна. Аўтар прадставіў на суд глядачоў каля 60 лепшых работ на розныя тэмы. Вядучае месца ў творчасці мастака займаюць пейзажы роднага краю, карціны пра Мінск, пра Інстытут тэхнічнай кібернетыкі.

В. АСТРЫНСКІ.

Мінск.

У ЦЭНТРАЛЬНЫМ ПАРКУ культуры і адпачынку імя Савецкай Арміі «Мазурына» Ві-

цебскі гарадскі савет аховы прыроды арганізаваў традыцыйнае свята кветак пад дэвізам — «Квітней, Айчына міру і працы». Праграма свята была вялікая. Тут і цудоўная выстаўка кветак, у якой прынялі ўдзел трэст зялёнай гаспадарні, многія прадпрыемствы, установы, бальніцы, дзіцячыя сады і аматары-кветкаводы. латарэя кветак, гутарка «Кветкі лечыць», кансультацыі для аматараў кветак, конкурс на лепшы букет...

П. БАРАНОУСКІ.

Віцебск.

ЛАСІЦКАЯ СЕЛЬСКАЯ БІБЛІЯТЭКА лічыцца адной з лепшых у Пінскім раёне. У гэтым годзе яна адзначыць сваё 30-годдзе. Цяпер у бібліятэцы звыш 12 тысяч кніг. Больш чым 500 калгаснікаў і служачых з'яўляюцца актыўнымі рэчытачамі. М. Раднавец, загадчыца бібліятэкі, за выдатную працу ўзнагароджана граматамі, яе партрэт змешчаны на Дошцы гонару раённага аддзела культуры.

С. ЧЫГРЫН.

Пінскі раён.

МІНСКАЯ ГАРАДСКАЯ БІБЛІЯТЭКА імя Л. Талстога шырока прапагандае творы стваральніка Савецкай дзяржавы і Каму-

ністычнай партыі У. І. Леніна. Тут аформлены маляўнічыя стэнды і выстаўкі лінінскіх работ, спісы даведачна-рэкамендацыйнай літаратуры для прапагандыстаў-палітфарматараў. Асобны стэнд прысвечаны праекту новай Канстытуцыі СССР. Для чытачоў, якія цікавяцца гісторыяй горада-героя Мінска, сабраны дакументальныя матэрыялы, з якіх яны могуць даведацца пра развіццё горада і яго раёнаў, пра мінскае падполле ў гады Вялікай Айчыннай вайны, памятныя мясціны і гістарычныя помнікі.

ГОМЕЛЬСКІ ПАЛАЦ КУЛЬТУРЫ імя У. І. Леніна праводзіць шэраг мерапрыемстваў на сустрэчу 60-годдзю слаўнага юбілея Кастрычніка. Арганізаваны фестываль хранікальна-дакументальных фільмаў пад дэвізам «У сузор'і савецкага братэрства», якія раскажваюць пра дасягненні саюзных рэспублік за гады Савецкай улады. Да дзён братніх рэспублік, што праводзяцца ў Беларусі ў сувязі з гадавінай Вялікага Кастрычніка, рыхтуюцца тэматычныя выстаўкі, наладжваюцца творчыя вечары і сустрэчы з пісьменнікамі.

Р. СЫРКІН.

АД ЦЭНТРАЛЬНАГА КАМІТЭТА КПСС, ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОўНАГА САВЕТА СССР, САВЕТА МІНІСТРАў СССР

Цэнтральны Камітэт КПСС, Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР і Савет Міністраў СССР з глыбокім жалем паведамляюць аб тым, што 24 верасня 1977 года пасля цяжкай хваробы памёр выдатны савецкі пісьменнік, вядомы грамадскі дзеяч, сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў СССР і старшыня праўлення Саюза пісьменнікаў Таджыкістана, старшыня Савецкага камітэта салідарнасці краін Лзі і Афрыкі, дэпутат Вярхоўнага Савета СССР, Герой Сацыялістычнай Працы, лаўрэат Ленінскай і Дзяржаўнай прэміі СССР Мірзо Турсун-заде.

КРОКІ КАСТРЫЧНІКА

ГОД 1976 — ГОД 1977

Брыгада сельскіх будаўнічоў са Шчучына, якую ўзначальвае дэпутат Вярхоўнага Савета БССР, Герой Сацыялістычнай Працы Вацлаў Руды, абмяркоўвае праект новай Канстытуцыі СССР.

На вечары, прысьвечаным 85-годдзю з дня нараджэння Рыгора Раманавіча Шырмы.

Пастаўка оперы Вагнера «Лаянгрын» на сцэне Дзяржаўнага ордэна Леніна акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР. Рэжысёр з ГДР донтар К. Фіртэль з артыстамі тэатра Я. Пітровым і В. Кучынінскім.

Фота прэпаганаваны рэдакцыяй Тамарай Чарнуха, супрацоўніцай Беларускага дзяржаўнага архіва кіна-фота- і фандоакументаў.

Наша падарожжа па гадах біяграфіі Краіны Саветаў і рэспублікі завяршаецца. Дзесяці навукі і культуры, пісьменнікі і журналісты нагадалі аб важнейшых падзеях у жыцці партыі і савецкага народа, аб нашых здабытках і перамогах, аб упэўненай хадзе па шляху, вызначанаму Уладзімірам Ільічам Леніным.

Кожны прахыты працоўнымі Краіны Саветаў год — гэта крок наперад у развіцці прамысловасці і сельскай гаспадаркі, навукі і культуры, літаратуры і мастацтва.

Цягнік гісторыі прывёз нас у сённяшні дзень. «Сёння Беларусь, — гаварыў П. М. Машэраў на Усесаюзнай нарадзе пісьменнікаў і крытыкаў у Мінску 27 лютага 1975 года, — гэта буйны, дыпамічна растуць эканамічны раён СССР з сучаснай структурай прамысловасці і ўсёй народнай гаспадаркі, у якой выдучую ролю адыгрываюць галіны, што склаліся ў пасляваенны час на грэбні навукова-тэхнічнай рэвалюцыі і абумоўліваюць не толькі высокія тэмпы прагрэсу нашай эканомікі ў цэлым, але і мадэрнізацыю ўсіх яе частей на самай перадавой навукова-вытворчай базе».

Так, непазнавальна змянілася наша рэспубліка за 60 гадоў Савецкай улады. Сучасная Беларусь — высакаразвітая рэспубліка. Цяпер за кожныя 22 дні ў рэспубліцы выпускаецца столькі прамысловай прадукцыі, колькі яе было выпушчана за ўвесь 1950 год. Больш як у 18 разоў у параўнанні з 1940 годам узрос аб'ём прамысловай вытворчасці. Патроіліся ў параўнанні з даваенным перыядам ураджай збожжавых культур і лёну. Валавы збор зерня за гэты ж перыяд выраслі больш як у 4 разы, вытворчасць малака і мяса — у 14—15 разоў.

Зараз у рэспубліцы з кожнай тысячы чалавек паселішчтва вучыцца ў сярэдняй агульнаадукацыйнай школе 205, у сярэдніх спецыяльных навучальных установах — 16, у ВНУ — 15, у прафесіянальна-тэхнічных вучылішчах і на розных курсах — 76 чалавек. У Беларусі працуе цяпер звыш 600 тысяч дыпламаваных спецыялістаў, што ў 3 разы больш, чым было іх ва ўсёй дарэвалюцыйнай Расіі.

У БССР працуе 7 кніжных і 2 газетна-часопісныя выдавецтвы. Яны штогод выдаюць болей за 2 тысячы назваў кніг агульным тыражом звыш 26 мільёнаў экзэмпляраў.

Беларускія вучоныя ўносяць значны ўклад у развіццё савецкай навукі. Зараз у Акадэміі навук рэспублікі працуе 61 акадэмік і 75 членаў карэспандэнтаў, звыш 12 тысяч навуковых і навукова-дапаможных супрацоўнікаў.

Падрыхтоўку кадраў вышэйшага і сярэдняга звяна ажыццяўляюць 28 універсітэтаў і інстытутаў на 164 спецыяльнасцях і 129 сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў на 187 спецыяльнасцях.

У творчых саюзях рэспублікі і Беларускім тэатральным аб'яднанні звыш 4 тысяч пісьменнікаў, кампазітараў, мастакоў, дзеячаў тэатра і кіно, архітэктараў і журналістаў.

Наша літаратура атрымала шырокае прыз-

нанне чытачоў братніх рэспублік. Калі да вайны тыраж выданняў беларускай прозы за межамі рэспублікі не перавышаў 60 тысяч экзэмпляраў, дык за апошнія дзесяці гадоў творы І. Мележа, І. Шамякіна і В. Быкава выйшлі ў большасці савецкіх рэспублік тыражом каля 6 мільёнаў экзэмпляраў.

Значны ўклад у развіццё мастацтва ўносяць Саюзы мастакоў і кінематографістаў, калектывы тэатраў і філармоній.

Дасягненні Савецкай - Беларусі ў развіцці навукі і тэхнікі, асветы, літаратуры і мастацтва, народнай творчасці трывала ўвайшлі са стаўной часткай у скарбніцу сусветнай культуры.

Такі ён, сённяшні дзень нашай рэспублікі. Такі сямімільны крок нашага народа ў сумеснай хадзе з братнімі народамі Радзімы за 60 гадоў Савецкай улады.

Планы, задумы клічуць людзей наперад. Пра іх гаварылася на XXVIII з'ездзе КПБ, які праходзіў з 4 па 6 лютага 1976 года. Дэлегаты з'езда заслухалі справаздачу ЦК КП Беларусі, поўнаасцю падтрымалі праект ЦК КПСС «Асноўныя напрамкі развіцця народнай гаспадаркі СССР на 1976—1980 гады», вынесены на абмеркаванне XXV з'езда партыі.

Усе мы з хваляваннем сачылі за работай XXV з'езда КПСС. Прыгавдаючы тры лютаўскія і сакавіцкія дні 1976 года, кожны з нас зноўку настройваецца на хвалю ўнібеласці, радаснага адчування сваёй прыналежнасці да вялікай справы пабудовы камунізму. Успамінаюцца глыбокая пераканаўчая справаздача ЦК КПСС, з якой выступіў на з'ездзе Генеральны сакратар нашай партыі Леанід Ільіч Брэжнеў, навукова-абгрунтаваныя лічбы «Асноўных напрамкаў развіцця народнай гаспадаркі СССР на 1976—1980 гады», пра якія гаварыў на з'ездзе Старшыня Савета Міністраў СССР Мікалай Аляксеевіч Касягін.

З'езд падкрэсліў вернасць ленинскому курсу, па якому вядзе народ партыя, вызначыў перспектывы па камуністычнаму будаўніцтву на дзесятую пяцігодку.

На прадпрыемствах і ва ўстановах, на будоўлях і ў калгасах, арганізацыях і саўгасах з небывалым размахам разгарнулася спаробіцтва за дзятэрміновае ажыццяўленне заданняў пяцігодкі. Новыя пачыны і ініцыятывы авалодвалі розумаў людзей. Працоўныя рэспублікі, як і ўсе савецкія людзі, імкнучыся сустрэць 60-годдзе Вялікага Кастрычніка новымі велізарнымі здабыткамі. Да юбілею — заданні двух гадоў пяцігодкі! Такі працоўны дэвіз у калектывах.

Апублікаванне ў друку праекта Канстытуцыі СССР, яго ўсенароднае абмеркаванне яшчэ раз прадэманстравала адзінства нашай партыі і народа, яшчэ мацней згуртавала нашы рады.

Мы заканчваем нашу падарожжа па гадах біяграфіі Краіны Саветаў. Яе слаўны 60-гадовы шлях вёў ад перамогі да перамогі. Новыя старонкі векапомянай гісторыі пішуцца сёння.

УВАГА! КОНКУРС «ДРУЖБА»

У будучым годзе спаўняецца 60 год з дня нараджэння Усесаюзнага Ленінскага Камуністычнага саюза моладзі, памочніка і рэзерва Камуністычнай партыі Савецкага Саюза. Увесь наш народ будзе адзначаць гэту значальную падзею.

У атмасферы небывалага працоўнага і патрыятычнага ўздыху, выкліканага падрыхтоўкай да святкавання 60-годдзя Вялікага Кастрычніка і абмеркаваннем праекта новай Канстытуцыі СССР, малады будаўнічы камунізм выконваюць прадвызначэнні XXV з'езда КПСС, рашэнні XVII з'езда ВЛКСМ. Адназначна месца ў гэтай справе належыць друку.

З мэтай яшчэ больш актыўнага прыцягнення лепшых майстроў слова да непасрэднага ўдзелу ў вырашэнні важных задач маладзёжнай прэсы рэдакцыя «Маладосці» сумесна з рэдакцыяй часопісаў «Дзюніма Гратас» (Літва), «Лісма» (Латвія) і «Ноарус» (Эстонія) вырашылі праводзіць свой традыцыйны конкурс публіцыстыкі «Дружба» і прысвяціць яго 60-годдзю Ленінскага камсамола.

На конкурсе прымаюцца работы разнастайных жанраў — нарысы, эсы, праблемныя артыкулы, падарожжныя нататкі, фотарэпартажы і інш., створаныя на высокім ідэйным і мастацкім узроўні, якія ярка і глыбока адлюстроўваюць жыццё маладога сучасніка, слаўны гістарычны шлях камсамола, вядлікую дружбу народаў СССР, міжнародныя сувязі савецкай моладзі.

Для пераможцаў устаноўлена 14 прэміяў: адна галоўная — 500 рублёў; дзве першыя — па 400 рублёў; пяць другіх — па 300 рублёў; пяць трэціх — па 200 рублёў.

Конкурсныя матэрыялы дасылваюцца ў рэдакцыю часопіса «Маладосць» да 10 красавіка 1978 года з паметкай «На конкурс «Дружба». Іх памер не павінен перавышаць 12 старонак машынапісу. Міжрэспубліканскае журы.

АБМЯРКОЎВАЕЦА ТВОРЧАСЦЬ ПЕРАКЛАДЧЫКАЎ

На пасяджэнні бюро сенцы мастацкага перакладу СП БССР, якое адбылося нядаўна, абмеркавана творчасць двух антыўных перакладчыкаў — з нямецкай на беларускую В. Сёмухі і з беларускай на іспанскую К. Шэрмана. Асноўным прадметам абгаварэння былі «Фаўст» выдатнага нямецкага паэта І. В. Гёте, перакладзены В. Сёмухам і выпушчаны летась асобным выданнем выдавецтвам «Мастацкая літаратура», і зборнік вершаў А. Куляшова «Мая Бесядзь», які ў перакладзе на іспанскую мову К. Шэрмана выпушчана выдавецтва «Прогресс».

У выступленні старэйшага бюро сенцы мастацкага перакладу Я. Семіянона, паэтаў і перакладчыкаў А. Зарыцкага, Ю. Гаўрука, Э. Агняцет, Р. Барадуліна, В. Тараса,

А. Вярцінскага, В. Нініфаравіча, літаратурнаўцаў В. Бечына, А. Мальдзіса, А. Яскевіча і іншых падкрэслівалася, што выхад на беларускую мову «Фаўста» Гёте стаў прыкметнай з'явай нашай літаратуры і культуры, а творчасць іспаніста К. Шэрмана адкрывае новую перспектыву для распаўсюджвання лепшых твораў беларускай літаратуры за межамі нашай краіны. Адзначалася таксама, што К. Шэрман аказвае значную дапамогу беларускім перакладчыкам у працы над твораў іспанамовных пісьменнікаў.

Я. Семіянон праінфармаваў прысутных аб удзеле савецкай дэлегацыі ў рабоце чарговага кангрэса Міжнароднай асацыяцыі перакладчыкаў (ФІФА), які праходзіў у Манрэалі.

ВЫДАВЕЦТВА «ПОЛІМЯ», 1978

Да 60-годдзя Беларускай ССР выйдзе настольны, маляўніча аформлены календар «Беларусь Савецкая». У ім будуць змешчаны каларыяны здымкі і рэпрадукцыі карцін беларускіх мастакоў, расказана аб шляху, які прайшла рэспубліка за гады Савецкай улады пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі, аб дасягненнях у вобласці эканомікі, культуры, асветы.

Аматарам прыроды, турыстам адрасуецца насьценны календар «Прырода Беларусі». Асноўная яго тема — расказ аб флоры і фаўне роднага краю. Шматлікія каларыяны ілюстрацыі суправаджаюцца кароткімі тлумачальнымі тэкстамі, грыводзіцца шмат назваўнага матэрыялу.

Упершыню рыхтуецца багата ілюстраванае выданне «Мінск і ваколіцы», у яім гаворыцца аб слаўных мясцінах беларускай сталіцы, аб яе вуліцах, плошчах, музеях, бібліятэках, спартыўных цэнтрах, зонах адпачынку, тэатрах, кінатэатрах...

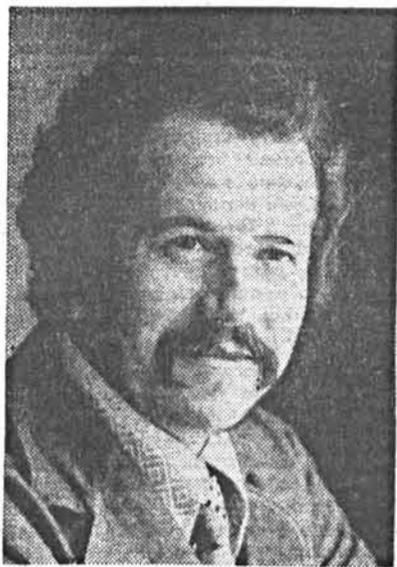
Выйдуць таксама буклет У. Чантурыя «Нясвіж» і іншыя выданні.

I. КАНСТАНЦІНАУ.

У «ЛИТЕРАТУРНОМ ОБОЗРЕНИИ»

Восьмым нумарам часопіс адгукнуўся на творы двух беларускіх пісьменнікаў. У. Юрвіч рэвізуе раман І. Чыгрынава «Апраўданне крыві», а ў аглядзе «Набраўшы вышыню» М. Ганчароў гаворыць, спярод іншых кніг, пра нарыс В. Якавенкі «Прыручэнне зямлі».

Сяргей ПАНІЗНІК

К — Р — Ы І — Ц — Ы І

пылалі горны і кастры,
Смылелі раны і рубцы,
гарэлі хаты, душы, сэрцы...
І не заморскія купцы, —
фашысты беглі ў паняверцы.
Праз гораны прайшоў народ:
і кожны крычаю іскрыцца.
І славай можа абакрыцца
ля лесу — дом, у рэчкі — брод...
Калі спытае нехта: — Хто ты?
Акуль, каму твой служыць

да дзень? —
таго з вялікаю ахвотай
да крычных выпраўлю людзей.
І хай ён толькі не збаіцца
такага лесу, даўніны...
Асвея яшчэ й сёння крыцы
збівае з водгулля вайны.

З п'яна Івана Лявонцэвіча Коўзеля з Асвеі Верхнядзвінскаму райкому КПБ:

— «...З таго дня я на сваім агародзе пад каранямі бярозы зрабіў склеп, дзе хаваў знойдзеную зброю — вінтоўкі, кулямёты, патроны. Праз некаторы час да мяне прыехаў на кані з нейкім чалавекам Маліноўскі Мікалай і сказаў, што ў лесе ёсць партызанскі Сяргееўскі атрад і што ім патрэбна зброя...»

Ты, бярозка, ліст не абрані,
каб не ляскалі галінкі цэўкамі.
Што куркі на ўзводзе — карані:
чуйныя, і пільныя, і цэпкія.
Ваявала кожнае жытло,
ваявалі бор, залесе, параснік...
І бярозу курчыла, пякло,
і камель яе смылеў і парыўся.
Ды не зрушыў душы ледавік.
Зноў краіна песнямі заселена;
пад карэнне вораг не пранік!
І бярозу свеціць сакавік,
і зямля надзеямі засеяна.

Валянціна Аляксандраўна Мядзюта з Крэўнікаў:

— Даведалася, што ў майго сына 15 разоў бралі кроў у Саласпілсе. Калі знайшла яго, быў хворы. Як ні даглядала, памёр у 1949 годзе...

Прылада смерці — куля і пятля.
Прылада смерці —
штых, прыклад, асколак...
О, як пачэ, адсвечвае здаля
вайны пяколак.
Прыладай смерці
быў бліскучы шпрыц,
фашыст хітрукны
быў прыладай смерці...
І немагчыма на планеце сцерці
крывіначку,
дзе нехта падаў ніц.

З п'яна рыжанкі Веры Іванаўны Саму-сёнак, якая родам з вёскі Слабодка:

— А нашу групу дзяцей вывезлі з Саласпілса ў сельскую мясцовасць і раздалі служкамі па хутарах...

Кветка шыпшыны, колкай
шыпшыны —
вочы дзяўчынкі, вочы хлапчыны,
вочы Асвеі, Бігосава, Дрысы...
Мілья рысы, пякучыя рысы.

Краты
нябесную сіль дратавалі.
Дзеці Асвеі дом малявалі.
Дом, што даўно ўжо
згарэў на вуголле:
вёска іх родная — чорнае поле.
Краты
нябесную сіль дратавалі.
У Рызе эсэсаўцы
джын распівалі.
Як балявалі, як распраналі, —

вочы Бігосава ноччу не зналі.
Зналі
уніжаныя жанкі
ворага штораваыя шынкі.
Краты
нябесную сіль дратавалі.
Хлопчык з-пад Дрысы,
цябе прадавалі?
Цябе адрывалі
ад маці, ад сёстраў.
Гаілі каросту.
На хутары млосным
ты з імем чужым
мёў панадвораг, чысціў нажы...
Краты
нябесную сіль дратавалі.
Тысячы, тысячы... Зоры рыдалі,
зоры Асвеі, Бігосава, Дрысы...
Родныя рысы, суровыя рысы.

Знаю: зямля мая — сэрца камочак.

Пультуе жыццё.
Не жыццё — вузлячок.
Быў чалавек да крыві, да вайны...
Стрэл! І няма ні яго, ні віны,
нават забойцы няма між людзей.
Толькі шыпшына ў мяне
ля грудзей.

Як паланялі азёры, лясы!
Як пацяшаліся з юнай красы!
Пільна сачылі.
Петлі сучылі,
смерцю і полымем жыць нас
вучылі.

О, Беларусь! У вяках не забыць,
як твае вочы хацелі забіць,
рушылі твой непрыклонны
парог, —
толькі б не слава твая, а таўро.
Песню глушылі тваю напралом,
толькі б не роднае слова, —
таўро.

Пётр Іосіфавіч Уселенак з Росіцы:

— Групу змучаных падлеткаў вывезлі з Саласпілса пад Рыгу. Нас хацелі вывучыць на здраднікаў, каб мы служылі ў ахове канцлагера пад Псковам. Але хлопцы там узялі паўстанне і спрабавалі вывесці ўсіх нявольнікаў у партызаны. Немцы жорстка нас пакаралі. 18 паўстанцаў расстралялі, а астатніх, збітых, вярнулі ў Саласпілс. Выжыла з нашай групы двое ці трое.

Як жа можна навучыцца здрадзе?
Быць прадаўцам?

Быць паслугачом?
Сэрца абакрыю кумачом,
бой прыму у вашым я атрадзе.
Мілья падлеткі-бацянкы,
глядзіце чакальнымі вачыма...
ЁСЦЫ ЖЫВЕ! Мацуецца Айчына,
бронзавыя выклаўшы ванкі.
Ваш паўстанцкі я лаўлю сігнал,
ведаючы, як сцягі брынялі...
Паласкоча вечнымі агнямі
наша памяць — грозны арсенал.

Браніслаў Ігнатавіч Замбар з Бігосава:

— Як Саласпілс пачалі эвакуіраваць, нас транспартам адправілі ў Германію. У трумах немцы везлі сваё багацце, і каб не бамбілі савецкія самалёты, дзяцей і нас везлі на верхняй палубе...

Гіцлі-разумнікі... Хітра і лоўка:
дзеці на палубе—ўся маскіроўка.
Зыркаюць вочы. Яны—не зеніткі:
гэта прамоклі малыя да ніткі.
Хочацца сонца ім! Цяўкаюць
помпы.
Думаюць лётчыкі...
Думаюць бомбы...

Дзеці на палубе. «Нашы!» —
лікуюць.

Лётчыкі чуюць. І ворагі чуюць.
І адмаўляюцца біць кулямёты
ў тумы набітыя. І самалёты
крылы сутуліўшы, круг
размыкаюць.

Дзеці на палубе зноў
замаўкаюць.

Вочы пужлівыя і рабацінне...
Сум па матулі, сум па Айчыне...
З мора даверліва свеціць
галоўка...

Гнюсная, вораг, твая маскіроўка.
Вочы Асвеі ваду галубілі.
Іх не бамбілі.

Марыя Данатаўна Грыбоўская:

— У Каменцах зараз тры хаты стаяць.
Сем удоў жывае. Ды і то адна на зіму да
дачкі з'язджае...

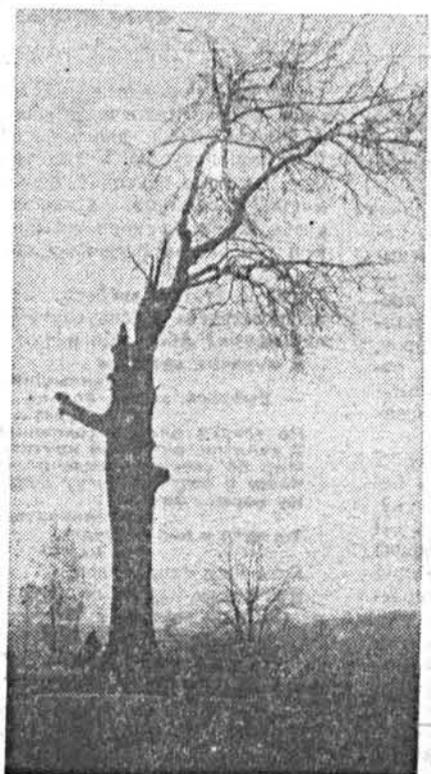
Як помнік вёскі, дакор гадоў —
і тры хаціны, і сем удоў.
Уся работа, цяжар пудоў —
на тры хаціны, на сем удоў.
І страта ласкі, і страта сноў —
на тры хаціны, на сем удоў.
Пісьмо прыбудзе, кліч гарадоў—
на тры хаціны, на сем удоў.
Удовы цешаць удовін век.
І слёзы веку з-пад іх павек.

Валянціна Васільеўна Пілюшына з Лі-павак:

— З 96 двароў вёскі ў 42 дварах была мая радня. Адна засталася з усяго роду.

Калі сплывае даўняя трывога,
высновамі мне трэба даражыць:
не толькі за сябе на свеце жыць,
але яшчэ й за некага другога.
Бо мая радасць, воля і парыву
З апошняга паўстала крыку:
«Мама!»

Ніколі не забыцца той пары,
калі агнём Радзіму абдымала.
Напамінаюць маем салаўі
дзівосны лёс твой, любы мой
Народзе:
быў подзвіг, як ты гінуў у баі,
што жыць застаўся —
твой няменшы подзвіг.

НА АТРЫМАННЕ ДЗЯРЖАўНАЙ ПРЭМІІ СССР

ПРОЗА ВАЛЯНЦІНА РАСПУЦІНА даўно заваявала сталае прызнанне і любоў усеагульнага чытача. Яна неаднойчы жывіла і спараджала сваім высокім ідэйна-маральным пафасам творчыя дыскусіі, не давала касцянец і застойвацца на месцы крытычнай і літаратурнаадунай думцы, развіваючы перад ёю новыя даляглыды. Прычына такой увагі да творчасці прэзіка найперш, вядома, у ягоным таленце, у чалавечым багаці і духоўнай напоўненасці мастакоўскай душы, якая так чуйна адгукаецца на чужую радасць і боль, так глыбока адчувае памкненні, пошукі сучасніка, тое, куды ён імкнецца, чаго хоча і кім ёсць у супярэчлівы і багаты на канфлікты дваццаты век.

Заканамерна вылучэнне кнігі В. Распуціна «Жыві і памятай» на атрыманне Дзяржаўнай прэміі СССР. Уключаная ў яе аднайменная апавесць — не толькі значная веха ў творчасці прэзіка, але ў пэўнай меры і этапная з'ява для развіцця ўсёй савецкай літаратуры. У гэтым творы ці не ў найбольш вострай і драматычнай форме сфакусіраваліся маральна-этычныя пошукі сучасных пісьменнікаў, звязаныя з пастаноўкай такіх глабальных для чалавечага існавання праблем, як свабода і неабходнасць, воля і абавязак, жаданні і закон, пачуцці і свядомасць, права на асабістае шчасце і клопат пра інтарэсы дзяржавы, народа.

Аповесць бы непасрэдна выхалпена з жыцця і, чытаючы яе, мы нібы дыхаем прасторным сібірскім паветрам, чуюм пошум тайгі, адчуваем вольную плынь і зменлівае плюскаценне магутнай Ангары. Пры ўсёй плыстчынасці, ярка і непасрэдна выпісаных карцінах жыцця, натуральна разгорнутых чалавечых характараў твор, разам з гэтым, насычаны інтэнсіўным роздумам, узнятым на вышнюю філасофскую абгульненнасць.

Менш за ўсё Распуцін імкнецца навіязваць чытачу сваю думку, тым больш не хоча ён выносіць адным героям суровы прысуд, а другім раздаваць індальгенцыі. Перад намі суровая і мужная праўда жыцця, запрашэнне да суперажывання над лёсам герояў. Такая ўжо манера прэзіка, і бярэ яна эстафету ад класічнай рускай літаратуры.

Ключом да разумення мастацкай манеры Распуціна можна паслужыць яго выказванне на чытацкай канферэнцыі, запісанае карэспандэнтам «Кніжнага обозрения» (№ 16, 1977). «Больш за ўсё я, — прызнаваўся прэзіка, — імкнуся да натуральнасці. Першаасноўна — гэта характар героя, які ў залежнасці ад абставін выяўляе сябе самым канкрэтным, адзіна магчымым для гэтага характара чынам. Усё ідзе ад характара, уся рэч вырастае вакол характара героя».

Такая адметнасць аўтарскай манеры ўласціва і для аповесці «Жыві і памятай», дзе адносіны аўтара да героя выказаны не ў публіцыстычна аголенай форме, а ўключаючы ў сябе ўсю паўнату пісьменніцкага хвалявання і перажывання, яго разумення чалавечага характара і абставін, у якія ён трапляе. Усё надзвычай забыталася ў лёсе Андрэя Гуськова, і матывы, прычыны і вынікі

яго ўчынку ніяк нельга вытлумачыць адназначным адказам.

Хоць аўтар асабліва не распісвае псіхалагічнага стану і перажыванняў героя, што папярэднічалі яго рашэнню ўсё ж пабачыцца з роднымі, нам аднак становіцца ясным, што Андрэй не змог адмовіцца ад выстэпаванай мары: «Нельга на поўным скаку заварочваць назад — зломішся. Нельга пераскочыць праз самога сябе. Як жа назад, зноў пад кулі, пад смерць, калі побач, у сваёй ужо старонцы, у Сібіры? Хіба гэта правільна, справядліва? Яму б толькі адзін-адзенькі дзень пабыць дома, спатоліць

бару і уласнай ініцыятывай, як абодва адразу раскіліся, паддаліся наплыву пачуццяў і адважыліся на здраду Радзіме. І калі Быкаў даводзіць свайго героя да здрады і пасля гэтага пакідае яго, то Распуцін, наадварот, асноўны пафас скіроўвае на выяўленне характара героя ў той момант, калі ён знаходзіцца ў крызіснай для яго сітуацыі, на мяжы св смерцю. Дзедэцтва выйшла нечакана для героя, але не для аўтара. Бо яшчэ і тады, калі Гуськова выпраўлялі на вайну, яму, яго перажыванням і думкам вельмі і вельмі бракавала грамадзянскай усвядомленасці, разумення

ня дні, стараючыся хоць неяк апраўдаць сваё існаванне і хоць што ўварваць ад жыцця. Таму так і ўзрадаваўся ён, пачуўшы ад Насцёны, што ў яе пад сэрцам заховалася новае жыццё. Праз сваё дзіця Андрэй хоча пакінуць пасля сябе памяць і прадоўжыць «радову». Але пры гэтым не задумаецца, якім цяжарам ляжа на Насцёну яе вагінанасць, як яна апраўдае яе перад людзьмі. З другога боку, не хоча ён усвядоміць і таго, што жыццё дзіцяці, народжанага ад дзедэцтва і здрадніка Радзімы, можа ператварыцца ў сучасную пакуту і стаць ганебным для самога гэтага дзіцяці.

Гуськоў увогуле адмаўляе людскі суд і людскую памяць, і яго погляды паступова афармляюцца ў досыць закончаную і паслядоўную філасофію крайняга індывідуалізму, якую ён хоча прывіць і абсалютна бясхатраснай, чыстай душой і думкамі Насцёне. Вобраз гэты нясе ў сабе па-сапраўднаму высокае трагічнае гучанне і, па сваёй ідэйна-мастацкай значнасці становіцца ў адзін рад з найбольш прывабнымі і жыццёвымі характарамі жанчын, створаных у рускай літаратуры. З аднаго боку, Насцёна не можа і не хоча парушыць вернасці свайму мужу, гатова дзеля яго пайсці на ўсё, але, з другога, не можа прыняць яго эгаістычнай філасофіі і апраўдаць яго цяперашняе становішча. Адсюль і нараджаецца той высока трагічны напал яе страсцей, думак і перажыванняў.

Вінаваты ў яе смерці найперш Андрэй Гуськоў, які нібыта толькі дзеля яе вяртаўся дахаты, але цяпер, калі перадсмеротны крык Насцёны панясецца над Ангарой, ён уцякае ў другі бок, ратуючыся ад пагоні. Не так і важна, пачуў гэты крык Гуськоў ці не — калі і не пачуў, то не настроеная ў яго была душа на трывогу па Насцёне, бо заклічваючы ён быў адным — каб неяк уратаваць сябе ад смерці, хаця перад Насцёнай ён неаднойчы бравіраваў, што ў любы момант гатоў пакончыць з сабой і нават вызначыў сабе канкрэтны тэрмін. Ды тэрмін той прайшоў, і самой Насцёне даводзіцца аплачваць жыццём віну свайго мужа...

Аповесць Валянціна Распуціна ўсім сваім пафасам, усёй сваёй узвядзенай на ступень высокага мастацтва гуманістычнай сутнасцю звернута да чалавек і гучыць як страсны заклік у абарону і перасцярогу яго ад духоўнага падзення і ператварэння ў нелюдзя. Жыві, чалавек, і памятай, гаворыць нам пісьменнік, што ты, не адзін, што побач з табой іншыя людзі! Жыві і памятай, думай і ўсведамляй, як тваё слова і ўчынак адаб'юцца на табе самім і на лёсе іншых людзей. Будзь чалавекам у вялікім і малым, бо адно з другім звязана, будзь ва ўсім сумленным і змалку рытуй сябе да самых цяжкіх выпрабаванняў, якія могуць нечакана абрынуцца на цябе і ў якіх ты павінен выстаяць, не паступішыся сваёй чалавечай годнасцю. Жыві і памятай пра гэта, чалавек!..

Яўген ЛЕЦКА.

Памятай: ТЫ ЧАЛАВЕК

душу — тады ён зноў гатоў на ўсё».

Аднак прыведзеныя словы зусім не азначаюць, што аўтар цалкам пагаджаецца з героем і апраўдае яго ганебны ўчынак. Ды ўвогуле адказы тыпу «так» ці «не» мала што значаць для сапраўднага мастацтва, і ў гэтым канкрэтным выпадку пісьменнік адказвае на пастаўленае пытанне ўсёй аповесцю, пацвярджаючы сваю думку лёсам героя, тым, як яго ўчынак адбіўся на ім самім і на лёсе іншых людзей. Бяда Андрэя ў тым, што ён не здолеў падпарадкаваць свае пачуцці і волю ўсвядомленаму абавязку, неабходнасці падпарадкавацца воінскаму загаду. І справа тут не толькі ў слабовольнасці героя, Гуськоў, дзе трэба, а часам і без патрэбы, паказваў сябе вунь якім чалавекам з характарам! Асноўнае ў тым, што Гуськоў, як грамадзянін, у нечым істотным не добра, недастаткова самаўсвядоміў сябе як асобу з цвёрдымі перакананнямі і прынцыпамі, якая нясе адказнасць за кожны ўчынак і слова перад людзьмі і клопціца не толькі пра сябе, але і пра тых, з кім жыве побач.

Цікава параўнаць характар і погляды Гуськова з Рыбаком — героем аповесці В. Быкава «Сотнікі». Ёсць у іх істотнае падабенства не толькі ў поглядах на жыццё, але і ў псіхалогіі антыпатрыятычнага ўчынку: абодва ваявалі добра да таго часу, пакуль знаходзіліся ў страі і непасрэдна адчувалі на себе сілу чужой волі. Варта ж было выйсці з прывычнай сістэмы, трапіць у сітуацыю, якая вымагала ад іх асабістага вы-

стага, што будучае змаганне з ворагам не толькі бяда для яго, але і патрыятычны абавязак, усвядомленая неабходнасць ахвяраваць пры патрэбе сабой у імя свабоды, дзеля таго, каб фашызм не запаланіў краіны і не дайшоў да роднай Атаманаўкі, не паздэкаваўся са старых яго бацькоў і маладой жонкі Насцёны. Нічога і нікога, апроча яго самога, Андрэя Гуськова, нібыта і няма на свеце ў гэты надзвычай адказны для краіны і народа момант, і яго перажыванні віруюць у вузка асабістай сферы, над усім пануе крыўда, што яго раптоўна сарвалі з абжытага месца і вязуць у невядомае далеч. Гэтая замкнёнасць у вузкаэгаістычных перажываннях уласціва герою і пасля, калі ён парушае воінскую прысягу. Што яму, сапраўды, да таго, што недзе ўсё яшчэ грыміць ненажэрная вайна і гінучыя такія ж, як і ён сам, салдаты, а крэматорскія трубы штодзённа выкідаюць у неба з дымам тысячы чалавечых жыццяў, калі яму неадольна захацелася пабачыцца з маладой жонкай і яшчэ раз развітацца з родным домам!..

Аўтар праўдзіва паказвае, як паступова нішчыцца і разбураецца чалавечая асоба, як жыццё, пазбаўленае мэты, сэнсу і жыццёвых перспектыв, становіцца для чалавек немыслімым цяжарам, як ён усё больш адасабляецца ад людзей і становіцца ў гэтай сваёй нялюдскасці страшным для сабе і небяспечным для іншых. Гуськова чакае наперадзе толькі адно — ганебная смерць, і гэта прымушае яго канвульсіўна дажываць апош-

гэтых твораў пры ўсёй прэтэнзіі на грамадзянскае гучанне, аддае псеўдаграмадзянскасцю, рытарычнасцю, паўтарэннем агульнавядомых матываў. Перш за ўсё гэта тычыцца вянка санетаў «Кліч»:

...Я прамі мог сназаты:
Хочу себя я Родине отдать
Без громких слов,
навечно и всецело.

Пакуль што не будзем чапаць літаратурных штампай. Іх яшчэ сустрачэнца шмат. Паспрабуй дакапацца да сэнсу сказанага. З аднаго боку, лірычны герой імкнецца аддаць сябе Айчыне спакойна, з другога — заяўляе пра гэта ва ўвесь голас. Дзе ж логіка?

А цяпер аб штампях... Ужо наперад здагадваешся, што калі аўтар успомніць «даль», дык яна абавязкова будзе «бесконечной», калі «озеро» — гаворка пойдзе пра «озерную синь». «Вьюга» — «тоскливая», «шпенница» — «снежная».

Шмат стылістычных неахайнасцей і ў назме «Песнь о Марии»: «В косе мелькают, словно

наутники, серебряные нити седины... Отрезала дорогу им лавина... когда они от ворага бежали». Каму адрэзала лавіна дарогу — людзям ці сібізне?

Праўда, ёсць у назме і цікавыя мясціны: «Живем под небом: как под сапогом (дзясняне адбываецца ў час вайны. — А. А.); а звезды в душу входят, словно гвозди...», «И молнии, как вспышки фотокорров, спенили действо жуткое отснять...». Але і толькі... Арыгінальным сюжэт пэзмы не назавеш...

Паміж вайком санетаў і «Песню о Марии», як між берагоў, — некалькі дзесяткаў вершаў. Пры знаёмстве з імі зноў адчуваецца, што, робячы ўжо другую спробу ўзняцца на пэўную паэтычную вышыню Ю. Багданаў, здаецца, ніяк не можа зразумець звычайнай рэчы: грамадзянская паэзія — не тая у якой шмат гучных выказванняў, а тая, якая нясе вялікі сацыяльны зарад.

Лені за ўсё ўдаецца Ю. Багданаву лірыка. На

жаль, ён быццам не вельмі верыць у сваё паэтычнае бачанне, інакш больш давяраў бы ўласнаму пачуццю. У тых творах, дзе няма паўтараў, перайманняў, бачыцца аўтарская асоба: «Как не скоро услышит мой дом небеса, осененные стаяей...»

Можа, гэтыя «небеса, осененные стаяей» і ёсць сапраўдная паэзія? Або такія радкі:

В нулчане цветные
стеклышки.
— Выбрось, дочка, больно
будет...
Но глядит она на солнышко
В нулчане, румонной крутит...
Мир по своему расцветивать
Чаще в детстве могут люди.
Не норию... Зачем
развенчивать
То, чего у нас не будет.
(«Дочери»).

Гэта ўжо сапраўднае. Я бачым, добрых вершаў не так ужо многа ў зборніку. Але яны ёсць. Вось чаму ўсё-такі хочанна верыць у Ю. Багданаву. Здольны чалавек можа напісаць няўдалы твор. Бяздарны добрых вершаў не напіша.

Анатоль АУРУЦІН.

ДРУГАЯ СПРОВА...

Агульнавядома, што часцей за ўсё канчатковая думка аб творчых магчымасцях таго ці іншага аўтара складваецца пасля выхаду яго другой кнігі.

Аб першым паэтычным зборніку Юрыя Багданаву «Прызнак счастья» былі розныя меркаванні, таму зразумелая запікаўленасць, з якой чакалася другая кніжка паэта. Хто ж мае рацыю: тая, што адразу залічылі аўтара ў эпігоны, ці тая, што за няроўнасцю почэрку заўважылі і іскрынк сапраўднага таленту?

Ю. Багданаву. Рака часу. Вершы і назва. На рускай мове. Мінск, Мастацкая літаратура, 1977.

Разгорнем зборнік «Река времени» паўгада:

Дровосен
Вдоль рек
Шел с топором.
Дятел мал —
По коре стучал.
Слышал звон
Вдали дровосен:
«Кто-то в чаще
Деревья сен,
Бросил в рену
Топор дровосен,
И звенит она вен».

Тое, што не дрывасек, а сам паэт «чуў звон» — зразумела... А вось астатняе — не вельмі. Адразу заўважаецца, што аўтар уключыў у зборнік у асноўным вершы на патрыятычную тэму, што само па сабе не можа не радаваць. Шкада толькі, што значная большасць

ПЕРШЫЯ ўРОКІ ДАБРАТЫ

Адна з бяспрэчных прыкмет нашага часу — абвостраная цікавасць да жывёльнага свету. Яе ніяк нельга лічыць пустой або выпадковай — яна мае сваю прычыну, і прычыну намнога глыбейшую, як гэта нам здаецца. Справа ў тым, што працягваецца працэс пераадавання, як сказаў адзін філосаф, нарцысіскага ўяўлення чалавека аб самім сабе, той працэс, што быў пачаты Дарвінам. Далейшыя даследаванні Паўлава і генетыкаў, знішчэнні небезбядою «душу», шматлікімі фактамі пацвердзілі пэўнае падабенства ў паводзінах чалавека і жывёлы і абгрунтавалі геніяльную здагадку Сечанава: «Усе акты свядомага і несвядомага жыцця па спосабу знаходжання з'яўляюцца рэфлексамі». Адсюль зразумела, чаму цікавасць да жывёльнага свету абстрактна ў моманты ўскладнення чалавечага жыцця: жадаючы пазнаць жывёлу, на самой справе мы хочам разабрацца ў самім сабе, і адкрыцці апошняга часу, аб якіх кожны дзень інфармуе друк, абяцваюць сур'ёзныя перамены ў поглядах на чалавека.

А. Вялічкі напісаў кнігу для дзяцей «Малюнкі маленства», галоўны «герой» якой — мілы, забаўны звычайна дзіцяці дзядзька. Наўрад ці аўтар меў на ўвазе ўсё тое, аб чым сказана трохі вышэй, але атрымаўся так, што кароткія, сціплыя апавяданні пра звяроў пацвярджаюць думку, што першапачатковае стаўленне чалавека адносна жывёл, не паралельна, а ў сямейнай узаемазвязі з жывёльным светам. Прычым размова ідзе аб такім узроўні хлалучка, калі ён сам яшчэ, па сутнасці, «звераня» (можна сказаць, што ўзброены магучым прыроджаным інстынктам звер у гэты час нават «разумнейшы» за чалавека), таму і цяжка разабрацца ў тым, хто і каму болей дае, хто і каму болей патрэбны, хто і каго вучыць.

Вось, напрыклад, «урок калектывізму», які даюць хлалучку і ягонаму Тубасу кніжкі:

«Яны баяліся, хаця б мы не разбурылі іх гняздычкаў на купінах у траве. Яны апусціліся, беглі па траве, прынідаліся, што не ўмеюць лятаць, што іх можна злавіць. Мы з Тубасам беглі за імі, а яны хітра адоўдзілі нас у бок ад сваіх гняздычкаў. А малі сабакі знайшоў адно гняздычка на купіне, на яго храбра апусцілася кніжкіца... З усяго поплаваў зляцелі туды кніжкіца, каб дапамагчы свайму храбраму сяброўцу ў бядзе. Яны кружыліся над сабакан, нізка апусціліся, нігіналі...» («Русалчына азёрца»).

Калі яшчэ малому жыццю даць магчымасць убачыць у дзеі чалавечы закон «адзіна за ўсіх, усе за аднаго», а тут — востры ён, жывы прыклад, наглядны... У гэтым сэнсе апавяданні А. Вялічкі не дакучліва павучальныя, яны толькі выіграюць ад таго, што аўтар і не мае на мэта павучаць, а проста расказвае аб тым, што добра памятае.

А памятае ён не толькі вельмі многае, але і вельмі важнае. Напрыклад, у лепшым з апавяданняў, «На воўчэй Градзе», скрыжоўваюцца шляхі не толькі хлалучка і жывёлы, але — што вельмі важна — і дарослага чалавека, які ўдмуліва вучыць маленькага Антосіка гуманізму — так, так, гуманнаму стаўленню да жывёл.

«Раптам з хмызняку выскачыў воўк і пабег у ельнік. Мы зайшлі ў той калючы, глухі хмызняк, а там, зашумішыся ў мох, ляжычы нейкіх худы, нудлаты, аблытаны павуцінаю воўк. Падышлі блізка, — не ўцянае. Бацька агледзеў яго і кажа: — Гэта — ваўчыца. Вельмі старая. У па-

шчы інлы павыпадалі. Запаўзла сюды канцацца.

Злоснымі вачыма на нас паглядзела ваўчыца, але падняцца ўжо не магла. Пад вечар мы зноў прыйшлі туды; зноў з хмызняку выскачыў той самы падгалы, лабасты, магучы воўк. Трохі адбег і стаў... Бацька зняў стрэльбу, а шэры разбойнік іляцнуў ікламі, счочыў у цёмны ельнік.

— Глядзі, — паказаў бацька на акрываўленае пер'е. — Раніцою тут яго не было... От шэлым! Ён гэтую старую ваўчыцу корміць. Яна б даўно скончылася. Сама нічога зваціць не можа...»

І бацька не стаў страляць. «І я вельмі быў удзячны бацьку за тое, што ён не стрэліў у старую ваўчыцу». Між тым раней было: «Чаму ён не страляе? — думаю. — Няўжо яму шкада аднаго патрона?» — Стралайце, тата! Патронаў шмат... — «Стралайце» — і «удзячны»: нібы раздарожжа, адкуль чалавек пойдзе па аднаму з двух шляхоў. Тое, што бацька не стрэліў, магчыма, лёгенька падштурхнула хлалучка на адзін з шляхоў: добрая ілюстрацыя да ідэі, быццам характар чалавека вызначаецца толькі выхаваннем. А, па-мойму, выхаванне можа затрымаць альбо паскорыць развіццё таго, што дадзена чалавеку ад прыроды, г. зн. ад бацькоў. Пытанне да гэтага часу не вырашана, ды і наўрад ці калі-небудзь будзе вырашана канчаткова.

Ён добры, як кажуць, першапачаткова; выходжае старога і хворага жорва, каб потым адпусціць на волю («Жураўлінае балота»), вызваляе з «палону» вераб'я, якога ластаўкі замуравалі ў гнязды («Пастаўкі»), і паадрэз адмаўляецца працаць суседу зайца Забіянку, якога сам выхаваў, за вядро яблыкаў («Забіяка»); яму шкада (гэтае слова прысутнічае амаль ва ўсіх апавяданнях) нават старога бярозы, з якой бацька («ён чамусьці мяне не зразумеў») — востры ў некаторае адрозненне ў паводзінах) бярэ сок: «Не захачелася мне бярозавага соку... І старога бярозы мне стала шкада. І яна заплакала...» («Плача бярозавы пені»). Так, сапраўднай любоў да жыцця, калі хочаце — сапраўднага гуманізму, пачынаюцца з любові да галінкі і травінкі, да ўсяго, што жыве, расце, цвіце, дышае і падае голас.

Чытаючы кніжкічку А. Вялічкі, з асаблівым шкадаваннем адчуваеш тое, што страцілі сучасныя дзеці: дзікую зямлю пад босай нагой. Асфальт і падэшвы чаравік раздзялялі іх, лічы, назасябды. Антосікаў бацька расказвае казку пра русалку («Русалчына азёрца») і кажа сыну:

«Засумуе яна пад вадою, выйдзе на бераг, ахуцаецца туманом — белым палатном і сядзіць пад алейнай, пазірае на белыя груды кнігаван. Наданучычы сядзець — сама пахай узліццём, палпыне... белым воблачкам, лёгкім туманом апусцівак і сваё азёрца... Любата! Без кнігаван і салаўю, без бярознікаў і русалчына азёрца сумнавата б нам жылося на белым свеце».

Прышлі іншыя формы жыцця, дакладней — нарадзілася іншае асяроддзе, многае страчана, і востры наша абвостраная цікавасць да жывёльнага свету, наша ліхаманкавае жаданне абзавесціся не толькі хатнім сабакан, але і хатнім тыграм і нават кракадзілам — усё гэта ёсць спроба вярнуць тое, без чаго нельга жыць, нельга, а не тое што «сумнавата», як казаў Антосікаў бацька.

«Малюнкі маленства» напісаны пэтам і, між іншым, паказваюць, адкуль з'яўляецца пэат. Вось адсюль — з уважлівага назірання, вострай цікавасці да ўсяго па свеце, з «таленту» глядзець, бачыць, і з самага галоўнага «таленту» — быць добрым.

Фёдар ЯФІМАЎ.

НОВАЯ кніга І. Ралько «Вершаскладанне» добра ўражае вышынёю навуковага ўзроўню, глыбінёю аналізу, тою шчыраю зацікаўленасцю, з якою вядзецца тут гаворка пра беларускі верш.

Руплівым вокам аглядае І. Ралько гаспадарку беларускага вершаснаўства, Грунтоўная яго характарыстыка, сур'ёзная ацэнка таго, што зроблена ў галіне тэорыі і гісторыі нашага верша. Шырокі абсяг матэрыялу — ад Скарыны і да нашых дзён — пры нераспрацаванасці многіх пытанняў усё ж не адбіўся адмоўна на глыбіню разгляду, кампетэнтнасці размовы.

Надзвычай цікавыя думкі пра структурны асаблівасці верша Купалавай пэмы «Яна і я», дзе даследчык ішчале адшукаў раздзелы, напісаныя такім гэтэраморфным вершам, якога амаль не ведае нават багатая метрычная руская пэзія. Або прыклад выкарыстання Янкам Купалам дольніка ў санеце. Усё гэта ў новым святле пдае многія з'явы нашай літаратуры, вымушае па-

пройдзе ніводзін даследчык нашага вершаскладання.

Цікавыя разважанні І. Ралько пра кнігу М. Янкускага «Пэтыка беларускіх прыказак» (асабліва пра абмежаванасць падыходу да разгляду рытміка-інтанацыйнай структуры гэтага жанру з пункту погляду толькі сілабатоікі) адсланаюць новыя краявід даследавання ў нас рытмічных «скарбаў» вуснай народнай творчасці.

З гэтай кнігай наша літаратуразнаўства атрымлівае, нарэшце, першы метрычны даведнік — даведнік да вершаў Максіма Багдановіча. Ён ахоплівае ўсе арыгінальныя творы пэата, а таксама яго пераклады з іншых моў; улічаны нават чарнавыя накіды вершаў, што маюць метрычную і страфічную завершанасць. Табліцы падаюць метрычнае, страфічнае разгортванне пэазі Багдановіча па гадах і перыядах, па жанрах. Складзены на ўзроўні сучасных навуковых патрабаванняў, «Метрычны даведнік...» навожна і рознааспектна паказвае многастваннае і бытак Багдановіча.

Ёсць толькі адна заўвага. Грунтоўны ва ўсім даследчык (у раздзеле «Сінхронічны агляд» ён дэталёва растлумачвае, напрыклад, такія тэрміны, як сістэма

ЮІ вершаваны памер Багдановіча...

ваму паглядзець на рытмічнае багацце беларускай пэзіі. Аўтар кнігі накіроўвае ўвагу будучы даследчыкаў на вялікія, не вучаныя яшчэ скарбы народнага вершаскладання.

Вельмі плённае для даследавання ўсёй нашай пэзіі XIX стагоддзя разважанне аўтара аб адметнасці ўсходнеславянскага сілабічнага верша. Даследчык слухна падкрэслівае тую акалічнасць, што рытмаўтваральныя функцыі беларускага слова (як і рускага, украінскага) выіляюцца куды мацней, чым польскага, дзе націск лізмена падае на перадапошні склад. Гэта і абумовіла, як паказвае І. Ралько, тое, што «сілабічны верш рускіх, беларускі і украінскі амаль заўсёды натуральна адступаў ад строгіх канонаў сілабічнага верша... і пераўтваралася ў вельмі своеасабліваю рытмічную структуру, дзе хутчэй за ўсё адчувалася дыханне народнага танічнага вершаснаўдання, чым наўнасць трансфармаванага сілабізму».

Здаюцца пераканаўчымі і довады даследчыка наконт таго, што ў польскай пэзіі складанне сілаба-танічнага і акцэнтнага верша адбылася не без усходнеславянскага ўплыву, менавіта праз творчую практыку пэатаў — ураджэнцаў Беларусі і Украіны: Міцкевіча, Славацкага, Сыракомлі і іншых.

Даследаванне І. Ралько востра палемічнае. Аўтар доказаў крытыкуе спрэчаныя ўяўленні і сцвярджэнні цэлага шэрагу даследчыкаў. І амаль з кожнай заўвагай і знікданнем я гаджаецца.

Дарэчы, трэба заўважыць, што ў адрозненне ад артыкула «Некаторыя праблемы беларускага вершаскладання», які быў надрукаваны ў № 7 часопіса «Польмя» за 1974 год і меў некаторыя, калі не памылковыя, то ўсё ж дыскусійныя сцвярджэнні, цяпер у даследаванні іх няма, — яны зняты.

І. Ралько робіць вельмі патрэбныя навуковы разгляд кнігі М. Грынчыка «Шляхі беларускага вершаскладання», даследавання, якое, на жаль, не атрымала раней у нашым перыядычным друку належнай ацэнкі, і, між тым, некаторыя Грынчыкавы сцвярджэнні — тэарэтычныя і гісторыка-літаратурныя — выразна памылковыя, паспешлівыя.

Аргументавана крытыкуе І. Ралько асобныя выказванні І. Гутарава, С. Майхровіча, удакладняе М. Багдановіча, У. Дубоўку. І ўся гэтая крытыка і палеміка вядзецца з пазіцыі строга навуковых, з выразнай, пэўнай аўтарскай канцэпцыі, якая дае трывалы грунт для канкрэтна-гісторычнага даследавання гісторыі беларускай пэзіі і паўз якую цяпер не

І. Ралько. Вершаскладанне. Даследаванні і матэрыялы. Мінск, «Навука і тэхніка», 1977.

Анатоль КЛЫШКА.

«ТАК ЖЫЦЬ ЖАДАЮ...»

Імя Васіля Жуковіча запомнілася мне па яго публікацыі ў «Чырвонай змензе» (1964). Лірычны герой аднаго з вершаў, едучы ў аўтобусе, залюбаваўся дзяўчынай. Факт сам па сабе звычайны! Аднан малоды аўтар знайшоў сваё, нахай і крыху рызыкоўнае вырашэнне тэмы:

Гэй, шафёр, дай груты паварот —
І дзяўчына... сама прытуліцца!
Шчырасцю, тонкім лірызмам радавалі мяне і іншыя творы В. Жуковіча, што змяшчаліся ў рэспубліканскай перыядыцы. Цікавай атрымалася яго першая кніжка «Паклон». І востры другі зборнік —

В. Жуковіч. Мелодыя святла. Вершы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1976.

«Мелодыя святла»... Тэматычна ён разнастайны, але сярод твораў вылучаюцца вершы, прысвечаныя роднай Беларусі:

Сын твой
у белай ільнянай кашулі ў свет ідучы
светлым бярозавым гаем,
імя тваё, славу тваю, песню тваю

перад светам усім прысягаю.
Вершы пэатавай шчырасці, раздзяляеш
яго сыноўняю любоў да Радзімы.

В. Жуковіч шмат разважае пра сэнс жыцця, многім з'явам дае філасофснае асэнсаванне, запрашае і чытача да роздуму. Яго ірэда — жыць па самаму высокаму рахунку:

Сляпяны сьві, твае жыццё жадаю,
каб думкі вясняны былі!

не што пад дахам панідаю,
а што пасею на зямлі;
пад сонцам каб у шматкалоссе
мой ціха каласок шумуе.
Няхай тады і скажа хтосьці,
што мог пакыць, ды жыць не ўмеў.

Маленства пэата прыпаля на гады ваеннага ліхалецця, і ён добра памятае пакуты, якія даялося перажыць яму і тысячам яго равеснікаў. Ці ж не таму з такою чалавечай ільнянасцю да завабунікаў і з вялікай удзячнасцю да войнаў-вызваліцеляў гучыць пэатычнае слова: «Ці то снег ападае пухам, ці то лісце ў бурштыне расы, я прыходжу ў ірзаласці над Бугам, каб паслухаць яе галасы».

Так пачынаецца балада «Гаворыць крэпасць». Мы бы чуюм голас цышыні, голас шытка, голас смагі, голас вечнага агню. Жыццё перамагае, жыццё вечнае — галоўны лейтматыў твора.

Не панічуй раўнадушнымі і вершы «Балада пра байца», «Не забуду...», «Хлопчыку ваеннага 1942-га», «Студэн-

там, што загінулі на вайне», «Хатынь» і іншыя.

Аўтар усё часцей звяртаецца да гістарычнай тэмы. Ён бярэ, напрыклад, вядомы факт і праз прызму свайго ўспрымання, з сучасным пазіцыі дае яму ацэнку. І трэба прызнаць, некаторыя з такіх твораў набываюць сапраўднае грамадзянскае гучанне: «Балада пра нягіню М. М. Валконскую», «Марфа Сабаніна» і некаторыя іншыя. Яны сведчаць аб значных магчымасцях аўтара, аб тым, што ад яго трэба чакаць большага.

Як бачна з кнігі, В. Жуковіч настойліва спрабуе асвоіць верлібр. Аднак ірэдана ў пагоні за формай ён забывае аб галоўным: аб пэатычным асэнсаванні з'яў жыцця. Дума ж у такіх вершах павінна быць асабліва глыбокай. На жаль, гэтага не скажам пра лірычныя мініяцюры «Праца», «Аблокі, лёгкія, як мары...», «Ёсць людзі...»

Мікола ХАМЯНКОЎ,
слухач Мінскай вышэйшай
партыйнай школы.

ПРЯЕХАУШЫ ў Гатчыну, Керэнскі ўбачыў зусім не тое, што чакаў: ніякіх войск, выкліканых з фронту, там не было, а салдаты мясцовага гарнізона горача мітынгавалі. Адусюль чуліся варожыя выкрыкі ў адрас Часовага ўрада. Міністр-старшыня добра разумеў, што можа з ім стацца, калі салдаты даведаюцца пра яго месцазнаходжанне, і тут жа зазбіраўся ў дарогу.

Неўзабаве машына з Керэнскім імчала на Заходні фронт. Учарашні дыктатар усё яшчэ спадзяваўся знайсці запатрабаваны ім з фронту часці. Аднак войскі па дарозе не трапляліся, а ўсе тыя гарнізоны, што былі на яго шляху, перайшлі на бок большавікоў.

Нарэшце галоўкаверх дабраўся да Пскова, дзе знаходзіўся штаб Паўночнага фронту. Але і тут яго чакалі адны непрыемнасці. Керэнскаму паведамлілі, што пад націскам рэвалюцыйных салдат галоўнакамандуючы фронтам Чарамісаў адмяніў загад аб пасылцы войск у сталіцу, што ў Пскове ўжо дзейнічае Ваенна-рэвалюцыйны камітэт, які ўзяў пад кантроль тэлеграф і іншыя важныя аб'екты горада, а мясцовы гарнізон знаходзіцца пад большавіцкім уплывам.

Гэтыя навіны ашаломілі Керэнскага. Ён выклікаў да сябе Чарамісава.

— Я нават не ручаюся за вашу бяспеку, — шчыра прызнаўся галоўнакамандуючы фронтам.

— Вы бачылі генерала Краснова? Ён падзяляе вашу думку? — нерваваўся Керэнскі.

— Генерал Красноў з мінуты на мінуту прыедзе да мяне з Вострава.

— У такім выпадку, генерал, неадкладна накіруйце яго сюды.

Чарамісаў пайшоў на пасяджэнне Ваенна-рэвалюцыйнага савета. Пасля зноў вярнуўся на кватэру Керэнскага і пацвердзіў, што ніякай дапамогі ўраду аказаць не можа. Па-сяброўску параіў Керэнскаму паехаць у Стаўку, бо ў Пскове яго арышт немінуемы. Керэнскі прыйшоў у адчай. Заставалася толькі адна спадзеўка: дабрацца ў Востраў, дзе размяшчаўся штаб III-га коннага корпусу, і рухацца адтуль з казакі на Петраград. Трэба сказаць, што ў планах контррэвалюцыйнага III-му коннаму корпусу адводзілася асаблівае месца. Пасля ліквідацыі карнілаўскага мяцяжу гэты корпус не расфарміравалі, а наадварот, усяляк аберагалі ад рэвалюцыйнага ўплыву. У верасні па загаду Керэнскага корпус быў пераведзены бліжэй да сталіцы. І хоць баяздольнасць яго значна аслабла, ён яшчэ ўяўляў грозную сілу. Камандзірам корпуса быў прызначаны шалёны манархіст і контррэвалюцыйнер генерал-лейтэнант Красноў, які стараўся зрабіць гэту вайсковую адзінку надзейнай апорай Часовага ўрада. Як відаць, Керэнскі нездарма сабраўся ў Востраў. Але Красноў сам прыбыў досвіткам ў Пскоў, што наймаверна абрадавала Керэнскага. Ён закідаў генерала пытаннямі:

— Генерал, дзе ваш корпус? Ён ідзе сюды? Ён тут ужо блізка? Я спадзяваўся сустрэць яго пад Лугай.

Красноў далажыў Керэнскаму аб становішчы, сказаў, што корпус гатовы рушыць супраць большавікоў, але трэба дапамога пяхоты. Керэнскі тут жа загадаў начальніку кабінета генералу Бараноўскаму тэрмінова сабраць III-ці конны корпус і прыдаць да яго 31-ю пяхотную дывізію, I-ю кавалерыйскую дывізію, 17-ты армейскі корпус і выступіць на Петраград.

— Ці хопіць гэтых сіл для аднаўлення парадку ў сталіцы? — спытаў Керэнскі.

— Хопіць, калі гэта ўсё збором і калі пяхота пойдзе з намі, — адказаў Красноў. — Петраград будзе заняты і вызвалены ад большавікоў.

Адаўшы неабходныя распараджэнні, Керэнскі і Красноў паехалі ў Востраў. Генерал Бараноўскі перадаў для выканання загад галоўкаверха ў Стаўку, дзе і без таго ішла ліхаманкавая дзейнасць па падрыхтоўцы патрэбных часцей для выратавання Часовага ўрада.

Пасля падзення Зімянга палаца Стаўка звязалася з прадстаўніком палітычнага ўпраўлення ваеннага міністэрства падпараўнікам Шэрам.

— Дзе зараз члены Часовага ўрада? — спыталі са Стаўкі.

Шэр адказаў:

— Яны былі ў Зімінні палацы і іх арыштавалі гадзіну таму назад. Дзе зараз знаходзяцца — не ведаю. Міністр Пракаповіч быў арыштаваны днём, але потым яго адпусцілі...

— Хто ў вас зараз галоўкаверх?

— Аляксандр Фёдаравіч Керэнскі.

— Дзе ён?

— Мне толькі што паведаміў Вырубаў, што ён у Пскове. Нам было вядома, што ён выехаў насустрач войскам, якія ішлі з фронту...

— Як рэагуе ваеннае міністэрства на змяшчэнне Часовага ўрада, ліквідацыю Савета рэспублікі і захоп улады большавікамі?

— Ваеннае міністэрства выпадкова не занята паўстаўшымі войскамі, і провад гэты, відаць, адзіны ў Петраградзе не захоплены.

Галоўнакамандуючы Заходнім фронтам генерал Балуеў з трывогай дакладваў у Стаўку: «Ні за адну частку паручыцца не магу... Нават за тыя часці, якія знаходзяцца каля мяне, прыгодныя ў іх толькі для таго, каб спыніць пагромы і беспарадкі, але для падтрымкі Часовага ўрада наўрад ці прыгодныя».

Камісар Румынскага фронту так дакладваў: «Маё глыбокае перакананне, што накіраваць з фронту войскі для абароны асоб самога ўрада наўрад ці магчыма». А са штаба Паўднёва-Заходняга фронту, прачытаўшы загад генерал-кватармайстра Стаўкі Дэціцэрыха аб пасылцы войск у Петраград, адказаў яшчэ шчыра: «Калі галоўнакамандуючы Паўноч-

ным фронтам адмяніў пасылку войск, навошта ж пасылаць войскі адсюль?»

Рэакцыя, стаўшыся, чакала навін ад Керэнскага, рыхтуючы тым часам сілы для ўдару па рэвалюцыі з тылу. У Петраградзе быў створаны так званы «Камітэт выратавання радзімы і рэвалюцыі», у склад якога ўвайшлі правыя эсэры, меншавікі і прадстаўнікі іншых згодніцкіх партый. Гэта была першая баявая контррэвалюцыйная арганізацыя, якая выступіла супраць Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі.

«Камітэт выратавання радзімы і рэвалюцыі» аднадушна падтрымаў мяцеж Керэнскага-Краснова і пачаў рыхтаваць новае ўзброенае выступленне супраць Савецкай улады; члены камітэта наладжвалі сувязі з нераззброенымі вайсковымі вучылішчамі і некаторымі вайсковымі падраздзяленнямі, заклікаючы курсантаў і салдат адмаўляцца ад падначальвання большавікам. Вакол гэтага камітэта пачалі групавацца самыя заўзятыя душыцелі народа, ад рэнегатаў з чыгуначнага саюза да чарнасоценцаў. Для кі-

татаў. «Становішча наогул дрэннае, і я не ведаю, як з яго выйду», — у адчай прызнаваўся галоўнакамандуючы Заходнім фронтам.

Спраўды, становішча ў Беларусі склалася не на карысць прыхільнікаў Часовага ўрада. 25 кастрычніка Мінскі Савет аб'явіў аб пераходзе ўлады ў горадзе і яго ваколіцах у рукі Саветаў. Па распараджэнню Савета рабочыя і салдаты ўстанавілі кантроль над поштай, тэлеграфам, штабам Заходняга фронту, чыгуначным вузлом і іншымі аб'ектамі. З Мінскай турмы, гаўптвахт былі вызвалены палітычныя вязні, якія, узброіўшыся захопленымі на складах вінтоўкамі і кулямётамі, арганізавалі I-ы рэвалюцыйны імя Мінскага Савета полк. Пра Мінскім Савецце быў сфарміраваны Рэвалюцыйны камітэт.

Услед за Мінскам улада ў рукі Саветаў рабочых і салдацкіх дэпутатаў перайшлі ў Лунінец, Гарадку, Гомелі, Бабруйску, Полацку, Віцебску, Нясвіжы.

«У Бабруйску барацьба за ўладу Саветаў, — успамінаў удзельнік падзей большавік П. М. Сераброкоў, — пачалася адразу ж, як былі атрыманы па радыё

Уладзімір ЯКУТАЎ

Шасцідзесят гадоў назад рабочы клас Расіі, кіруючы левым лінкскім партыям большавікоў, сцінуў нанавае капіталістаў і памешчыкаў і ўзяў уладу ў свае рукі. Ход гісторыі быў прадвызначаны. Але рэакцыя не здавалася. Яна пляла змовы, арганізавала забойствы рэвалюцыянераў, пускала ў

ход неверагодную дэмагогію і паклёп... Аб тым часе я напісаў апавесць «Віхурны досвітак», урывак з якой пралітаную ўвазе чытачоў «ЛіМа». Поўнасю апавесць будзе надрукавана ў часопісе «Маладосць».

Аўтар.

раўніцтва ўзброеным выступленнем быў створаны штаб на чале з былым галоўнакамандуючым Петраградскай ваеннай акругі Палкоўнікам. Штаб гэтай арганізацыі наладзіў сувязь з Керэнскім.

Знаходзячыся ў Востраве, Керэнскі перажываў самыя-хвалюючыя, пакутныя для сябе мінуты. Ледзь толькі ён размясціўся на спачын, як ля дома, дзе ён спыніўся, стаў збірацца народ. Шматсоценны натоўп людзей быў настроены варожа да яго. Спачатку чуўся з вуліцы неразборлівы шум-гаворка, затым усё часцей і галасней — выкрыкі-папрабаванні: «Арыштаваць Керэнскага!»

Невядома, чым бы ўсё скончылася, каб не казакі, прадбачліва прысланыя Красновым. Пад іх аховай Керэнскі дабраўся да станцыі...

На досвітку 27 кастрычніка, мінуўшы Пскоў і Дно, эшалоны мяцежнікаў на чале з Керэнскім спыніліся ў Гатчыне. У гэты час на станцыі Балтыйскай чыгункі, не падазраючы аб небяспецы, выгружалася рэвалюцыйная рота салдат і матросаў, якая прыбыла з Петраграда. Мяцежнікі зняцку напалі на яе і паланілі. Гэтак жа сама, без бою, была занята і станцыя Варшаўскай чыгункі.

Аваладаўшы Гатчынай, Керэнскі тут жа шле ў Стаўку тэлеграму: «Горад Гатчына ўзяты войскамі, вернымі ўраду, і заняты без кровапраліцця...»

Праўда, Гатчыну хоць і занялі мяцежнікі, але на іх бок, за выключэннем афіцэрскай школы, не перайшла ні адна з размешчаных у горадзе часцей. Між тым, нягледзячы на ўсе намаганні Стаўкі, войскі з фронту па-ранейшаму не прыбывалі. «Лічу неабходным, — тэлеграфавалі Духонін Керэнскаму, — выдзяленне Петраграду не толькі 3-га корпусу, але і іншых назначаных часцей; канечне, прыйдзеца выехаць паходным парадкам, бо выйшла пастанова чыгуначнага саюза не перавозіць войскі Петраграду».

У Стаўцы выношваўся план стварыць пад камандай генерала Урангеля для адпраўкі ў сталіцу зводны атрад. Але і гэтая задума, не паспеўшы наладзіцца, правалілася — не ўдалося адшукаць адданыя контррэвалюцыйныя часцей. У ход былі пушчаны ўсе сродкі прапаганды, нават запалохванне і подкуп, гнюска і прэвакацыйная інфармацыя. Штаб Заходняга фронту, напрыклад, распаўсюдзіў такія «навіны»: «...атрыманы амаль даставерныя весткі аб узяцці Петраграда войскамі Керэнскага».

Па загаду галоўнакамандуючага фронтам Балуева было надрукавана паведамленне аб разгроме большавікоў. Царскія генералы спадзяваліся пасеяць панику сярод абаронцаў Савецкай улады, а заадно і падбадзёрыць контррэвалюцыю. Самі ж аўтары фальшывак, зыходзячы з больш рэальных фактаў, прытрымліваліся іншых меркаванняў. Той жа Балуеў паведамляў у Стаўку, што ў Мінску ўся ўлада знаходзіцца ў руках Саветаў рабочых і салдацкіх дэпу-

весткі аб узброеным паўстанні ў Петраградзе... Нам удалося правесці мнагалодны гарадскі мітынг, на якім прысутнічалі салдаты, рабочыя, рамеснікі і іншы гарадскі люд... Насуперак інтрыгам бундаўцаў, эсэраў, меншавікоў мітынг прайшоў арганізавана і з вялікім пад'ёмам. У той жа час Чырвоная гвардыя, створаная ў Бабруйску з рабочых па ініцыятыве большавікоў, заняла пошту, тэлеграф, тэлефонную станцыю, вакзал, электрастанцыю і іншыя ключавыя аб'екты горада і ўстанавіла сваю ахову. А па-большавіцку настроеныя часці гарнізона ўзялі на сябе ахову Бабруйскай крэпасці, складаў з узбраеннем і боепрыпасамі, а таксама патруляванне горада».

Пад уплывам большавікоў селдацкія масы з самага пачатку рашуча сталі на абарону Савецкай улады. Аб настроі большасці часцей Заходняга фронту можна меркаваць па рэвалюцыі, прынятай на аб'яднаным пасяджэнні палкавога, ротных і камандных камітэтаў 18-га грэнадзёрскага палка. «Мы толькі што перажылі авантуру Карнілава, — гаварылася ў рэвалюцыі, — цяпер зноў здраднік Керэнскі рухаецца на Петраград, каб задушыць свабоду і заліць крывёю пралетарыята, паміраючага цяпер у баях на вуліцах. Полк заяўляе, што няхай ведаюць здраднікі-каты, мы памром за рабочых і сялян. Мы стамі за пераход улады Саветам, за мір, за зямлю. Няхай жыве Ваенна-рэвалюцыйны камітэт!»

Аналагічнае становішча было і на іншых франтах — салдаты паўсюдна катэгарычна адмаўляліся выконваць загады камандавання. Але Керэнскі, аслеплены часовымі перамогамі, працягваў сваю гнюсную справу. Зноў і зноў ляцелі тэлеграмы ў Стаўку, у штабы фронтоў з патрабаваннем паскорыць адпраўку войск. Ён уласнаручна пісаў адно за адным пісьмом асобным камандзірам, знаёмым афіцэрам. У Петраград даслаў такую тэлеграму: «Войскам Петраградскай ваеннай акругі і ўсім, усім аб'яўляю, што я, міністр-старшыня Часовага ўрада і вярхоўны галоўнакамандуючы ўсёй узброенай сілы Расійскай рэспублікі, прыбыў сёння на чале войск фронту, вернага радзіме. Загадаваў усім часцям Петраградскай ваеннай акругі... вярнуцца, не марудзячы ні гадзіны, да выканання свайго абавязку».

Між тым, Стаўка прыкладала максімум намаганняў па аказанні дапамогі мяцежнікам. Духонін тэлеграфавалі Керэнскаму, што ўсе яго распараджэнні зроблены. І спраўды, некаторую частку войск, падрыхтаваных для падаўлення паўстаўшых рабочых і салдат Петраграда, Стаўцы ўдалося перакінуць на дапамогу Керэнскаму. Штаб Паўночнага фронту паведамляў у Стаўку, што ў Петраград накіраваны браньпоезд смерці, тры сотні Амурскага казачага палка, тры сотні Усурыйскага палка, штаб Усурыйскай дывізіі з узводам артылерыі, сотня Данскага палка і некаторыя іншыя падраздзяленні.

У гэтыя трывожныя і небяспечныя для рэвалюцыі дні ЦК РСДРП(б) і СНК на чале з У. І. Леніным узна-

чалілі абарону сталіцы. Петраградскі ВРК даў ука-занні чыгуначнікам не дапускаць руху войск на Пет-раград. Петраградскі гарнізон быў прыведзены ў баявую гатоўнасць. Уладзімір Ільіч тэрмінова пры-быў у штаб Петраградскай ваеннай акругі, дзе зна-ходзілася камандаванне ваенных сіл, і патрабаваў зрабіць даклад аб плане абароны. На пытанне М. І. Падвойскага, ці азначае гэта наведанне недавер, ён адказаў: «Не недавер, проста ўрад рабочых і сялян хоча ведаць, як дзейнічаюць яго ваенныя ўлады».

Уважліва вывучыўшы і прааналізаваўшы становішча, Уладзімір Ільіч зрабіў вывад, што малады апарат, не маючы вопыту, дапусціў шэраг прабелаў і недаглед-даў. Вось хоць бы адзін з іх, самы галоўны: сабралі людзей на абарону сталіцы многа, а пэўным чынам арганізаваць іх не змоглі. Ад імя СНК Ленін назна-чыў галоўнакамандуючым войскамі акругі старшыню Ваенна-рэвалюцыйнага камітэта М. І. Падвойскага. Па прамым провадзе Петраград—Гельсінгфорс Ленін звязаўся з Цэнтрбалтам і выклікаў у Петраград узброеныя атрады матросаў. Ён паведаміў прадстаў-ніку Цэнтрбалта аб захопе Гатчыны Керэнскім і па-трабаваў хутчэйшай прысылкі падмацаванняў.

З Гельсінгфорса спыталі:

— І яшчэ што?

Ленін рашуча адказаў:

— Замест пытання «яшчэ што» чакаю заявы аб га-тоўнасці рушыць і змагацца.

Да апарата падышоў старшыня ваеннага аддзела і спытаў у Леніна:

— Колькі вам трэба штыкоў?

— Нам трэба максімум штыкоў, але толькі з людзьмі вернымі і гатовымі адважыцца змагацца. Колькі ў вас такіх людзей?

— Да пяці тысяч можна выслаць, экстрана, якія бу-дуць змагацца.

— Праз колькі гадзін можна ручацца, што яны бу-дуць у Піцеры пры найбольшай хуткасці адпраўкі?

— Максімум дваццаць чатыры гадзіны з гэтага часу.

— Сухім шляхам?

— Чыгункай.

— А ці можаце забяспечыць іх харчаваннем?

— Так. Харчавання многа. Есць таксама кулямё-таў да 35; з прыслугай можам выслаць без шкоды для нашага тутэйшага становішча і невялікую коль-касць палявой артылерыі.

— Я настойліва прашу ад імя ўрада Рэспублікі, не-адкладна прыступіць да такой адпраўкі і прашу вас таксама адказаць, ці ведаеце вы аб утварэнні новага ўрада і як яго сустрэлі Саветы ў вас?

— Пакуль толькі з газет. Улады, якая перайшла ў рукі Саветаў, сустрэлі ў нас з энтузіязмам.

— Так, значыць, сухапутныя войскі будуць неад-кладна накіраваны і для іх забяспечаны падвоз хар-чавання?

— Так. Зараз жа прымемся за адпраўку і забя-спечым харчаваннем.

Уладзімір Ільіч разам з прадстаўнікамі Ваенна-марскога рэвалюцыйнага камітэта распрацаваў дыс-пазіцыю размяшчэння караблёў на Ныве, каб іх ма-гутнай артылерыяй прыкрыць падыходы да горада. У Кранштат быў накіраваны прадстаўнік Ваенна-рэва-люцыйнага камітэта для арганізацыі дадатковых а-традаў матросаў. Ленін асабіста наведаў Пуцілаўскі завод, праверыў, як ідзе выраб і ремонт гармат, як рыхтуецца браняпоезд для барацьбы з мяцежнікамі. 29 кастрычніка ён правёў нараду з работнікамі ВРК, агітатарамі, выступіў на сходзе палкавых прадстаў-нікоў гарнізона, гутарыў з прадстаўнікамі заводаў, салдатамі, матросамі, цікавіўся ўзбраеннем, аддаваў распараджэнні аб дыслакацыі атрадаў Чырвонай гвардыі і верных рэвалюцыйных войскаў часцей.

Кожны завод, раён, полк атрымаў канкрэтнае за-данне па абароне Петраграда. Каля 20 тысяч чала-век былі накіраваны на падрыхтоўку ахопаў на аба-рончым рубяжы «Заліў—Ныва».

Нястомнай дзейнасці правадыра рэвалюцыі не бы-ло межаў. Ён паспяваў літаральна ўсюды. Яго вясё-лая ўсмешка, бадзёры выгляд, спакойны голас па-ўсюдна натхнялі барацьбітоў рэвалюцыі, прыдавалі ім непакісную ўпэўненасць.

Большавікі Беларусі і Заходняга фронту таксама праводзілі вялікую палітычную работу сярод салдат. Члены Ваенна-рэвалюцыйнага камітэтаў, большавіцкія агітатары расказвалі салдатам аб рашэннях II Усе-расійскага з'езда Саветаў, шматтысячнымі тыражамі выпускаліся лістоўкі, звароты. Віцебскі Ваенна-рэва-люцыйны камітэт выступіў са зваротам да рабочых, салдат і грамадзян горада Віцебска, дзе гаварылася: «Віцебскі Ваенна-рэвалюцыйны камітэт заклікае не падавацца правакацыйным чуткам і поўнасцю дава-раць свайму органу, які стаіць на варце рэвалюцыі, які мае сувязь з вышэйшай урадавай уладай — Сава-там Народных Камісараў і Усерасійскім Саветам дэ-путатаў. У Петраградзе ўсё спакойна. Жыццё пра-цягваецца звычайным парадкам. Паведамленне аб заняцці «войскамі Керэнскага» Петраграда з'яўляец-ца чарговай маной».

Намаганні большавікоў мелі поспех: ні адно коль-кі-небудзь важнае рашэнне Стаўкі і штаба Заходняга фронту ніхто не ў сілах быў выканаць. Непадначаль-ванне салдат загадам штабоў і рэакцыйным афіцэ-рам прыняло масавы характар. Пры ўсім сваім жа-данні Стаўка ніяк не магла дапамагчы Керэнскаму. Пасланая войскі не прабіліся да Петраграда ні праз Оршу, ні праз Віцебск, ні праз Гомель. Былыя члены аршанскага Ваенна-рэвалюцыйнага камітэта Ф. Ф. Самойлік і В. І. Яглейка ўспаміналі: «...Ваенна-рэва-люцыйны камітэт наладзіў сувязь з усімі часцямі гарнізона, прызначыў у іх камісараў і арганізаваў

патруляванне горада... «Камітэт выратавання рэва-люцыі» накіраваў у Оршу полк ударнікаў з задан-нем заняць аршанскі вузел, ліквідаваць Ваенна-рэ-валюцыйны камітэт і вызваліць дарогі на Петраград і

Маскву для бесперашкоднага руху туды эшалонаў з войскамі. Але... планы ворагаў рэвалюцыі пацяр-пелі ганебны крах. Па распараджэнню рэўкома эша-лон ударнікаў чыгуначнікі затрымалі на адным з пе-рагонаў. Насустрач эшалону выехалі прадстаўнікі рэўкома для высвятлення становішча. Салдатам рас-тлумачылі, на якую правакацыю іх паслалі контррэ-валюцыянеры, расказалі ім аб новай, сапраўды на-роднай уладзе Саветаў, пазнаёмілі з дэкрэтамі аб міры і зямлі, прынятымі II Усерасійскім з'ездам Са-ветаў. Тут жа рэўком даў указанне выдаць салдатам, якія мелі ў гэтым патрэбу, абутак і адзенне, расква-таравалі іх у лепшых дамах горада. Настрой у сал-дат адразу ж змяніўся. Яны ў адзін голас заявілі аб поўнай падтрымцы Савецкай улады, Савета Народ-ных Камісараў».

Аршанскі Ваенна-рэвалюцыйны камітэт сагітаваў на свой бок спачатку салдат 623-га пяхотнага палка, а затым і казакаў Кубанскай дывізіі. Былі таксама затрыманы некалькі сот сібірскіх казакаў, якія руха-ліся з Мінска, быў заняты гарадскі тэлеграф і шэраг іншых аб'ектаў горада.

Камандант Оршы панічна тэлеграфавалі Духоніну: «Становішча ў Оршы крытычнае. Раніцаю 1-га стан-цыя Вузлавая і горад будуць ва ўладзе большавікоў. Усім уладам прад'яўлены ультыматум. Драгуны не прыбылі, супрацьдзеянчы нечым. Цэлы пяхотны полк стаіць у эшалонах на станцыі, з іх рота вечарам увайшла ў горад. Каб выратаваць становішча, пры-шліце к 8 гадзінам 4 браневікі і батарэю. Тэлегра-фу не па камандае, не сцяраваць душы».

«Не сцяраваць душы» і ў шэрагу іншых контррэва-люцыянераў. Начальнік Кубанскай казачай дывізіі таксама паведамляў аб пераходзе салдат на бок большавікоў і прасіў дапамогі.

Аднак насуперак логіцы мяцежнікі перлі напра-лом. Генерал Красноў загадаў атакаваць Царскае Ся-ло. Наступленне пачалося 28 кастрычніка ў 2 гадзі-ны ночы. Гэты час казачы атаман выбраў не выпада-кова. Ён хацеў пад прыкрыццём цемры схваць сваё нешматлікае войска. Сустрэўшы рашучы адпор рэвалюцыйных часцей, мяцежнікі разгубіліся: адны з іх пачалі пераходзіць на бок большавікоў, другія—палахліва паварочвалі назад. Якраз у той момант, калі атака закліпалася, на перадавую прыехаў Савін-каў, стаў агітаваць салдат працягваць наступленне. Але яго ледзь было не арыштавалі разгневаныя сал-даты.

Керэнскі ў гэты час пакутаваў у чаканні перамогі. Затым не вытрымаў і паслаў асабістую дэлегуацыю Крас-ноў: «Лічу неабходным закончыць заняцце Царска-га Сяла ў самы кароткі тэрмін». Красноў нічога не адказаў, мусіў змаўчаць. Тады Керэнскі садзіцца ў машыну і едзе на перадавы рубяж. У штабе з па-прокамі накідаецца на Красноў: «Чаму вы мне ні аб чым не даносілі? Я сядзеў у Гатчыне, нічога не ведаючы...»

Красноў пачаў быў апраўдвацца, але Керэнскі і сплужаў нічога не хацеў. Вось што пісаў аб гэтым эпізодзе сам Красноў: «Керэнскі ў моцнай нерво-вай узбуджанасці. Вочы яго гараць. Дамы і аўтама-білі і іх выгляд, святочны; з адбыткам нядаўняга пік-ніка, так недарэчны тут, дзе толькі што стралялі гар-маты. Я прашу Керэнскага вярнуцца ў Гатчыну».

— Вы думаеце, генерал? — жмурачыся, гаворыць Керэнскі. — Наадварот, я паеду да іх. Я іх угавару».

І ён паехаў. Перапалоханы Красноў тэрмінова на-кіраваў з ім сотню енісейскіх казакаў, каб ахоўвалі галоўнакамандуючага, які, зрэшты, быў на добрым падпітку. Цяжка сказаць, чаго ў гэтыя минуты было больш у галаве «выратавальніка Расіі»: розуму ці хмелю. Адно вядома, што Керэнскаму не ўдалося паказаць сваіх аратарскіх здольнасцей. Як толькі ён падняўся з сядзення аўтамабіля, наважыўся быў выступаць, вакол усчалася стрэльба — па-больша-віцку настроеныя салдаты рушылі ў наступ на каза-каў. Каб рассяць замыкаючы ланцуг салдат, Крас-ноў загадаў батарэям адкрыць агонь...

Пад прыкрыццём цемры мяцежнікам удалося заняць Царскае Сяло. Керэнскі трыумфаваў. Ён быў настолькі ўпэўнены ў перамозе, што пачаў рассы-лаць указанні міністэрствам, каб тыя не выконвалі распараджэнняў Савецкай улады. Яго ружовыя над-зеі яшчэ больш падмацаваліся паведамленнямі са сталіцы, дзе наспяваў мяцеж, пачатак якога прызна-чаўся на час набліжэння да сталіцы атрадаў Красно-ва. Але здарылася непрадбачанае: у Ваенна-рэвалю-цыйны камітэт трапіў сакрэтны дакумент, які рас-крываў усе планы змоўшчыкаў. Контррэвалюцыя, ад-нак, паспрабавала адарэзці большавікоў. Палкоў-нікаў, прабраўшыся ў Мікалаеўскае вучылішча, зага-даў войскам сталічнага гарнізона не выконваць рас-параджэнняў ВРК і арыштаваць большавіцкіх каміса-раў. «Усе, — пагражаў ён, — хто не выканае загад, будуць лічыцца ворагамі радзімы і здраднікамі справе рэвалюцыі».

Юнкерам удалося захіпіць Міхайлаўскі манеж і некалькі браневікоў. Была занята імі Цэнтральная тэ-лефонная станцыя і адключаны тэлефоны Смольнага.

Па загаду Ваенна-рэвалюцыйнага камітэта атрады матросаў, чырвонагвардзейцаў і рэвалюцыйных сал-дат ачапілі мяцежнікаў. Пасля вызвалення тэлефон-най станцыі юнкеры Мікалаеўскага вучылішча пані-чна разбегліся. Кіраўнікі мяцяжу Палкоўнікаў і Гоп, выкарыстаўшы свае сувязі з буржуазіяй, схаваліся. Юнкеры Уладзімірскага вучылішча здаліся толькі пасля артылерыйскага абстрэлу. Былі таксама раз-

зброены юнкеры Канстанцінаўскага і Мікалаеўскага артылерыйскіх вучылішчаў, авіяцыйная школа афіцэ-раў.

Керэнскі з Красновым, нягледзячы на бясслэйны вынік белагвардзейска-юнкераўскага мяцяжу ў Пет-раградзе, мусілі, аднак, працягваць наступленне. Красноў кінуў у бой усе свае рэзервы. Казакі ішлі ў першых шэрагах, іх падтрымлівалі браняпоезд і ар-тылерыя, якімі камандавалі вопытныя афіцэры. Большасць чырвонагвардзейцаў не мелі ніякага ваен-нага вопыту, многія з іх упершыню апынуліся пад артылерыйскім абстрэлам. І ўсё ж яны не адступі-лі — падпускалі казакаў як мага бліжэй і расстрэль-валі іх. Адбіўшы некалькі атак, чырвонагвардзейцы перайшлі самі ў наступленне. Пад пагрозай акружэн-ня Красноў пакінуў Царскае Сяло і са штабам вяр-нуўся ў Гатчыну, дзе знаходзіўся Керэнскі і ўсё за-клікаў дзеючую армію «неадкладна прыслаць войскі хоць бы па аднаму пяхотнаму палку ад бліжэйшых армій і магчыма тэрмінова, самымі дзейнымі срод-камі».

Жадаючы выратаваць становішча, да Керэнскага з'явілася дэлегацыя ўсерасійскага выканкома чыгу-начных служачых і прапанавала яму пачаць з боль-шавікамі мірныя перагаворы. Тэрмінова быў скліканы ваенны савет, на якім прысутнічалі Керэнскі, Крас-ноў, Савінкаў і іншыя. Былі выпрацаваны ўмовы пе-рамір'я, у якіх патрабавалася, каб большавікі неад-кладна склалі зброю і падпарадкаваліся абноўленаму Часоваму ўраду. «Толькі дзве думкі, — пісаў пазней Керэнскі, — Савінкава і мая, былі пададзены за ра-шучы адказ ад перагавораў. Усе ваенныя, без вы-ключэння, былі аднадушныя: для выйгрышу часу трэба зараз жа пачынаць перагаворы, інакш нельга было ручацца за спакойнасць казакаў».

Генерал Красноў пастарэўся апырэдзіць падзеі — накіраваў дэлегацыю з казакаў у Краснае Сяло з мэ-тай заключыць перамір'е з большавікамі. Ён таксама разлічваў выйграць час, пакуль падыдуць падмаца-ванні. І тады, перагрупаваўшы сілы, зноў спадзяваўся ўдарыць па большавіцкіх войсках. Але атрымалася ўсё па-другому. Дэлегацыя казакаў вярнулася ў Га-тчыну разам з рэвалюцыйнымі матросамі, якіх узна-чылаў П. Я. Дыбенка. Матросы адразу ж патрабавалі выдачы Керэнскага Савецкай уладзе і, не траця-чы час, выставілі караул ля яго кватэры. У ваколі-цах Гатчыны чуваць былі стрэлы — тэм з'явіліся чыр-вонагвардзейскія атрады. Гэта быў канец. Керэнскі шле генералу Духоніну тэлеграму: «У сувязі ад'езду майго ў Петраград прапаную вам прыняць выканан-не пасады вярхоўнага галоўнакамандуючага». Керэн-скі, вядома, не збіраўся ў рэвалюцыйны Петраград. Гэтая хлуслівая тэлеграма спартэбілася яму для вы-ратавання. Пад выглядам збораў ён пераапрашуе ў матроскую форму і праз патайны ход старадаў-няга палаца ўцёк, пакінуўшы на волю лёсу ўсіх сваіх прыхільнікаў.

Аб гэтым арыштаванні Красноў пісаў: «...Мяне па-трабаваў да сябе вярхоўны галоўнакамандуючы. Ён быў вельмі ўсхваляваны і ўзнерваны».

— Генерал, — сказаў ён, — вы мне здрадзілі... Тут вашы казакі пэўна гавораць, што яны мяне арыш-туюць і выдадуць матросам...

— Так, — адказаў я, — размовы аб гэтым вядуцца, і я ведаю, што спачування вам нідзе няма.

— Але і афіцэры гавораць тое ж!

— Так, афіцэры асабліва незадаволены вамі.

— Што ж мне рабіць? Девядзеца пакончыць з са-бой.

— Калі вы сумленны чалавек, вы паедзеце зараз у Петраград з белым сцягам і з'явіцеся ў рэвалю-цыйны камітэт, дзе перагаворыце як кіраўнік урада.

— Так, я гэта зраблю, генерал.

— Я дам вам ахову і папрашу, каб з вамі паехаў матрос.

— Не, толькі не матрос. Вы ведаеце, што тут Ды-бенка?

— Я не ведаю, хто такі Дыбенка.

— Гэта мой вораг.

— Ну, што ж рабіць? Калі вядзецца вялікую ігру, то трэба і адказ трымаць.

— Так, толькі я паеду ноччу.

— Чаму? Гэта будуць уцёкі. Едзьце спакойна і ад-крыта, каб усе бачылі, што вы не ўцякаеце.

— Так, добра. Толькі дайце мне канвой надзейны.

— Добра.

Я пайшоў, выклікаў казака 10 Данскага казачага палка Русскага і загадаў назначыць 8 казакаў для аховы вярхсўнага галоўнакамандуючага. Праз паў-гадзіны прыйшлі казакі і сказалі, што Керэнскага ня-ма, што ён уцёк».

Пасля Красноў прызнаваўся, што ён асабіста арга-нізаваў уцёкі Керэнскаму. Такая метамарфоза погля-даў гэтага контррэвалюцыянера зусім натуральная. Калі яму пагражала небяспека, ён гаварыў адно, за-тое, калі апынуўся на волі, пачаў гаварыць другое. Зрэшты, гэты ваяка быў адпушчаны большавікамі з умовай, што спыніць барацьбу з рэвалюцыяй. Але Красноў і не думаў трымацца сваіх слоў. Выехаўшы на Дон, ён зноў пачаў ваяваць супраць Савецкай ула-ды. Як і пад Петраград, яго новыя войскі былі разбіты, а самому генералу давялося эміграваць у Германію, дзе, аднак, ён працягваў актыўную анты-савецкую дзейнасць. У гады Вялікай Айчыннай вай-ны будучы ўжо нямоглым старым, ён супрацоўнічаў з гітлераўцамі. І толькі 17 студзеня 1947 года па пры-гавору Ваеннай калегіі Вярхоўнага суда СССР быў па-караны.

Есць у біяграфіі кожнага мужчыны падзея, якая пакідае след на ўсё жыццё. Гэта — служба ў арміі, служба ў радах слаўных абаронцаў Радзімы. Для юнака прызыў у армію — гэта яшчэ і пераадоленне пэўнага псіхалагічнага бар'ера. Толькі учора ён быў школьнікам, маладым рабочым, калгаснікам, адным словам, цывільным чалавекам, а заўтра... Заўтра зусім іншае асяроддзе, іншы распарадак, дысцыпліна.

Провады ў армію... Развітанне з роднымі, сваякамі, сябрамі і знаёмымі...

Развітанне — рэч заўсёды сумная. Калісьці, у даўні час, пра які сённяшнія юнакі ведаюць толькі з падручнікаў гісторыі ды кнігі, развітанне гэтае было горнім, часта трагічным. Колькі песень складзена ў народзе пра страшную долю салдацкую, пра салдата, які служыў «дваццаць год і яшчэ піль»...

Але, як кажуць, — іншы час, іншыя песні. Вось ужо шасць-дзясат гадоў служба ў арміі — ганаровы абавязок кожнага грамадзяніна СССР. І усё ж такі, паўтараем, прызыў у армію — пэўны пераломны момант у жыцці, і падзея гэтая заўсёды адзначаецца. Ды вось толькі — як?

Провады прызыўнікоў у армію — не толькі асабістая справа юнака і яго бацькоў, гэта, можна сказаць, немалая грамадская падзея, у арбіту якой уцягнуты прадпрыемствы, калгасы, ды і наогул шмат людзей. І ў рабоце, якая праводзіцца ў рэспубліцы па ўкараненню новых грамадзянскіх абрадаў, менавіта гэты абрад — абрад провадаў у армію — з'яўляецца найбольш значным і важным.

Абрады провадаў у Савецкую Армію і было прысвечана чарговае пасяджэнне «Круглага стала» штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва», у якім прынялі ўдзел намеснік начальніка палітупраўлення ЧВВА генерал-маёр Ф. Клёцін, начальнік палітаддзела Мінскага аблваенкамата палкоўнік В. Красікаў, ваенны камісар Першамайскага раёна г. Мінска палкоўнік У. Кашыраў, пісьменнікі генерал-маёр у адстаўцы М. Аляксееў і В. Хомчанна, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР І. Браім, старшы рэдактар рэспубліканскага метадычнага кабінета Міністэрства культуры БССР А. Селязнёва, метадыст Мінскага абласнога Дома народнай творчасці В. Басью, загадчык аддзела культуры Гродзенскага райвыканкома Л. Кадзевіч, інспектар абласнога ўпраўлення культуры Мінскага аблвыканкома К. Кузіна, загадчык культурна-масавога сектара Палаца культуры Мінскага аўтазавода Я. Аляксандраў, дырэктар Крупнскага сельскага Дома культуры Ж. Палякова.

Гаворку распачала А. Селязнёва: — Вось я прыхапіла сюды брашурку «Провады ў армію», якую выдаў летас наш метадычны кабінет. Гэта рэкамендацыі па арганізацыі провадаў прызыўнікоў у Савецкія Узброеныя Сілы...

Ж. Палякова: — І мы таксама. Вымушаны шукаць такі матэрыял на часопісах, падшыўках газет...

А. Селязнёва: — Гэтага я не ведаю... У прынцыпе павінны былі даслаць брашурку па ўсе раёны. Але я хачу прызнацца, як сааўтар, што яна яшчэ далёка не дасканалая. Мы ўлічылі той-сёй вопыт, але аба-

гульненне ўсяго, што робіцца па ўкараненню абрадаў провадаў у армію ў рэспубліцы, яшчэ наперадзе. У кожным раёне ўносяць нешта сваё. Праўда, не заўсёды удалае. Там-сям за абрад лічаць звычайны вечар з дакладам і канцэрта мастацкай самадзейнасці. Гэта, так сказаць, па афіцыйнай лініі. А па неафіцыйнай — сям'я прызыўніка арганізуе застолле, дзе пьюць і гуляюць па 2—3 дні...

На маю думку, абрад провадаў павінен складацца з дзвюх частак: урачыстага пасяджэння, дзе хлопцам-прызыўнікам даюць наказ іх старэйшыя таварышы, бацькі, вітаюць і піяры, прадстаўнікі грамадскасці, і, нарэшце, непасрэдна провадаў на прызыўні пункт — таксама ўрачыстых, з музыкай, кветкамі і г. д.

Усё гэта запісана ў нашых рэкамендацыях. Прызнаюся, што прадаўкаліся яны з вялікімі цяжкасцямі. Галоўная бяда — у стварэнні новых грамадзянскіх абрадаў не прымаюць удзелу нашы творчыя саюзы. Амаль зусім няма адпаведнага песенна-паэтычнага матэрыялу, асабліва беларускіх аўтараў.

Дарэчы, у нашых чэхаславацкіх сяброў даўно выпучаны грамадзянскі з запісам сцэнарыяў цэлага шэрагу грамадзянскіх абрадаў. Наспеў час мець такія плацінкі і ў нас...

М. Аляксееў: — Нам наогул трэба смялей, больш актыўна пераймаць вопыт сяброў. У Малдавіі, дзе мне давядося неяк пабываць, я заўважыў на вуліцах хлопцаў з прыгожымі стужкамі на грудзях. Прычым, стужкі не абыякія, а аздобленыя бісерам. Пацікавіўся, што гэта азначае. Аказалася, гэта прызыўнікі. За тыдзень да прызыву ім урачыста павязваюць гэтыя стужкі, як адзнаку вялікай падзеі ў іх жыцці. Трэба было бачыць, з якой павагай, якімі цёплымі ўсміханнямі сустракалі гэтых хлопцаў, калі яны сядзелі ў аўтобусе ці заходзілі ў магазін. Чаму б і ў нас не ўвесці нейкі знак для маладога чалавека, які заўтра аіравае вайсковую форму?

Тут мая папярэдніца давала парады, як арганізаваць абрад провадаў у армію. Прапановы слухаюць, яны не выклікаюць прэрачанняў. Але па гэтым пытанню, на маю думку, трэба глядзець больш шырока, вырашаць яго больш глабальна. Я не адзін дзесятак гадоў пра-служыў у арміі і ведаю, што ўжо па месцы, у часці, некаторыя навабранцы цяжка ўваходзяць у армейскае жыццё. Ходзяць папурна, нечым заклапочаныя. Пачынаецца цікавіцца — адкрываецца непрыемная рэч. Аказваецца, засталіся ня-зробленымі хатнія справы: адзін рамонт толькі распачаў, другі паліва на зіму не паспеў завезці... Вось чаму, на маю думку, увага кіраўнікоў прад-прыемстваў, калгасаў, наогул грамадскіх арганізацый павінна быць скіравана і на гэты бок

А. Селязнёва, В. Красікаў, В. Хомчанна, І. Браім, Ж. Палякова.

ВЫПІРАЦЬЛЯЦА МАШІ СЫНА

В. Басью, М. Аляксееў, Ф. Клёцін, Я. Аляксандраў, У. Кашыраў, Л. Кадзевіч.

справы. Каб юнак ішоў у армію з лёгкім сэрцам, каб ведаў, што дома ў яго будзе ўсё ў парадку.

І яшчэ адна заўвага. Мабыць, кожнаму даводзілася бачыць прызыўнікоў, якія прыехалі на пункт адпраўкі. Глядзіш на іх і, бывае, адразу робіцца сумна. Апраўты хлопцы ў свае найгоршыя апраткі. Калісьці, у 20-х, пачатку 30-х гадоў, пасля вайны, калі мы былі куды бяднейшыя, такі малюнак не выклікаў здзіўлення. Але цяпер...

У. Кашыраў: — Мікалай Іванавіч, мы ў гэтым напрамку выдзем пэўную работу. Усім прызыўнікам і іх бацькам растлумачваем, што цывільнае адзенне, у якім хлопец ідзе ў армію, потым за кошт вайскавай часці высылаецца дахаты. І я павінен сказаць, што ў апошні час маладыя людзі прыбываюць да нас прыстойна апранутыя. Ну, вядома, не па-святочнаму, але зусім прыстойна.

М. Аляксееў: — Што тычыцца папругі Аля Вікеніўскага літаратарам, кампазітарам, мастакам, дык папруг, відаць, справядлівы. Думаю, што пра гэта мя ў блі-

жэйшы час пагаворым у вясняна-шэфскай камісіі Саюза пісьменнікаў. Трэба справу зрушыць з месца...

В. Красікаў: — Дашчога творчых работнікаў можа быць неацэннай. Некалькі гадоў назад наша беларускае аб'яднанне «Тэле-фільм» зрабіла дакументальную наўгадзіную карціну «У родную армію служыць», дзе быў накладзены абрад провадаў прызыўнікоў у Слуцку. Яго дэманстравалі на першай праграме тэлебачання па ўсё краіну. Вельмі цікава атрымаўся фільм. Былі ў ім і ўрачысты сход, дзе прызыўнікоў віталі прадстаўнікі грамадскасці, і пісьне на горадзе на чале з ветэранамі вайны, партыйнымі і савецкімі работнікамі, і ўскладанне кветак да помніка У. І. Леніну, — адным словам, усё атрыбуць провадаў.

У. Кашыраў: — Наша задача — падрыхтаваць для арміі свядомага, адукаванага, фізічна моцнага чалавека. Вось чаму мы трымаем над увагай моладзь задоўга да прызыву. Мы часта збіраем дапрызыўнікаў, гутарым з імі, цікавімся іх учобы, работай, паводзінамі.

Што тычыцца самога абрадаў провадаў, дык тут нічога, на маю думку, пельга пускаць на самацёк. У пачатку кожнага года мы плануем усё мерапрыемства, звязаныя з чарговым прызывам моладзі ў армію. Мерапрыемствы гэтыя зацвярджаюцца бюро райкома партыі. Вызначаюцца адказныя па кожным прадпрыемстве раёна. Мне хочацца падкрэсліць яшчэ адзін вельмі важны аспект — растлумачальную работу з бацькамі прызыўнікоў.

Тут гаварылі пра тое, што абрад провадаў павінен заканчвацца ледзь не перанам вакзала, адкуль раз'язджаюцца па часціх прызыўнікі. Відаць, таварышы не ўлічваюць адной акалічнасці. У нас цінер трохі іншая практыка прызыву. Моладзь з аднаго прадпрыемства ці раёна не прызваецца ў адзін ці нават два дні. Гэты працэс распіраваецца па больш іраніяны тэрмін...

В. Красікаў: — А ў сельскім раёне, бывае, што ў адзін дзень адпраўляецца не больш чым тры — чатыры чалавекі. Так што, відаць, у арганізацыі провадаў гэта трэба ўлічваць. Не будзем жа арганізоўваць з імі

З БРАТНІХ МОЎ

Павел КОЙШ

Навошта чалавеку горная крыніца.

Там недзе — за трыма гарамі і за трыма гаямі.
Праз неруш гушчару — як праз душу.
Якая насалода!
Пад сховамі сярдзітага малініку

Павел Койш (народзіўся ў 1932 годзе) — вядомы славацкі паэт, намеснік міністра культуры Славацкай Сацыялістычнай Рэспублікі. Перыяда паэтычнага вершаў «Зоркі на зямлі», «Чакаю цябе, каханне», «Сэрца», «Размарожванне сонца», «Жорсткая вярнасць», «Колькі крокаў да ўсміхання», «Прызнанне ў любові».

Паэтычны зборнік П. Койша «Навошта чалавеку дом», літ выйшаў у 1974 годам, стаў прыкметнай з'явай у сучаснай славацкай літаратуры. Гэтая кніга вызначаецца тэматычнай шматграннасцю, філасофійным роздумам над сённяшнім жыццём, спалучэннем публіцыстычнасці з лірызмам.

Прапаную ўвазе чытацоў некалькі вершаў з гэтай кнігі ў сваім перакладзе.

Пятрусь МАКАЛЬ.

паўзе змяей сцяжынка.
Тут з прыцемку зялёнага адрозу струменіць ціха дробкая крынічка, маленькая — не болей, як далонь.
Цяпер бы толькі кубак ці біклагу — і наталая пранізліваю смагу.
Якое гэта дзіва, чалавеча, што вынайшаў водаправод, карчму і бомбакі сіфону з газіроўкай...
Навошта табе горная крыніца,

радзімка на планеце, вока зямлі, якім усіх нас бачыць, — як не на тое, каб мы ў ёй бачылі сябе? Калі табе, вандроўнік, спаткаецца крыніца, найперш насыцься халадком яе, а потым хвілю, поўную таемства, паслухай, неразгаданую гамонку, лагоднай мовы ціхіх замовы, звон мінералаў і небесаў слёзы — у ёй.
А потым, пукімі нахілена ўжо без кубка, рукамі абалершыя, губамі дакраніся да вады.

Натое чалавеку горная крыніца, схаваная харэлам дзіўных птушак,

Францэстас шэсце па вуліцах. Тут трэба шукаць нейкія іншыя формы.

У. Кашыраў:
— У час прызыву мы паведамляем на кожнае прадпрыемства дакладна, хто менавіта пойдзе ў армію, бо многія маладыя людзі, гады якіх падышлі для вайскавай службы, маюць розныя адтэрміноўкі — хто вучыцца, хто не падыходзіць па здароўю. Адміністрацыя завода тады лягчэй арэнтавацца з арганізацыяй провадаў.

Я. Аляксандраў:
— Так, прызыв у Савецкую Армію не адназначны акт. Да гэтага ганаровага дня трэба ўсебакова рыхтавацца. Вось ужо восем гадоў пры нашым Палацы культуры аўтазаводаў працуе клуб «Подзвіг», праз які прайшла не адна сотня маладых людзей. У клуб мы прымаем школьнікаў яшчэ з васьмага класа. Тут і лекцыі, і цікавыя фільмы пра будні нашай арміі, пра неўміручы подзвіг савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне, сустрэчы з ветэранамі партыі, вайны, працы.

Што тычыцца саміх провадаў, дык у нас яны арганізуюцца і ў кожным пэру, і ў агульназаводскім маштабе. Чаму ў кожным пэру? Таму што тут бліжэй, лепш ведаюць хлопцаў. Яны колькі часу працавалі ва ўсіх на вачах. Таму і словы на дарогу тут гучаць найбольш цёплыя — развіваюцца ж з чалавекам, якога добра ведаюць. Тут і падарункі, і сувеніры, і просьбы пісаць з арміі, вярнуцца ў родны цэх пасля службы.

На ўрачысты сход, прысвечаны провадам, мы запрашаем і прадстаўнікоў вайскавай часці, над якой трымаем шэфства. Асабліва дарагімі гасцямі ў нас бываюць воіны — былыя аўтазаводцы.

І яшчэ адна заўвага. Ваенны камісар Уладзімір Дзямянавіч Кашыраў, які выступаў перада мной, вельмі справядліва заўважыў, што самае галоўнае — гэта правільная арганізацыя, каб за ўсё адказвалі пэўныя людзі. У нас на заводзе створана спецыяльная камісія па провадах у армію, яна клопаціцца, каб у час былі запрошаны гасці, на месцы быў аркестр, падрыхтаваны сувеніры і г. д.

Л. Кадзевіч:
— Слухаю, і бярэ мяне зайдраць. Зайдраць у тым сэнсе, што тут, у Мінску, абрадам провадаў у армію займаюцца і прадпрыемствы, і грамадскія арганізацыі, і ваенкаматы. У нас жа ўся гэтая справа адладзена на водку культасветнікам. Калі на чале Дома культуры стаіць вопытны, ініцыятыўны чалавек, дык усё будзе ў парадку, а калі не... А ў нас, ведасце, колькі ў раёне ўстаноў культуры? 156!

В. Красікаў:
— Незразумела, чаму ў вас

кіраўнікі прадпрыемстваў, калгасаў і саўгасаў ухіляюцца ад гэтай справы. Гэта ж не проста нажаранне таго ці іншага кіраўніка, маўляў, хачу — раблю не хачу — застануся ў баку. Закон аб усеагульнай вайскавай павіннасці абавязвае, падкрэсліваю, абавязвае кіраўнікоў прадпрыемстваў, устаноў, калгасаў і саўгасаў забяспечваць паспяховае правядзенне провадаў ва Узброеныя Сілы.

Л. Кадзевіч:
— Я недарма спытала Алу Вікенцьеўну Селязнёву, дзе тыя рэкамендацыі па грамадзянскіх абрадах. У нас іх няма. Самому ж класіфікацыя сцэнарый — цэлая праблема. Займаешся саматужніцтвам, перагортваеш горы часопісаў, газет. А дзе ўзяць ноты, пласцінкі з патрэбнымі музычнымі запісамі?

Вось тут ваенны камісар Першамайскага раёна сталіцы паказваў малаўнічыя памяткі, запрашэнні, наказы прызывнікам, альбомы, прысвечаныя ўрачыстым провадам у армію. Для нас пакуль што гэта недасягальная мара.

Не зразумейце мяне так, што мы зусім разгубіліся і нічога не робім па ўкараненню гэтага абраду. Робім. У нас ёсць яшчэ мала сельскіх дамоў культуры, дзе провады моладзі ў армію ператвараюцца ў сапраўднае свята. Скажам, у Парэчанскім Доме культуры. Тут вельмі эмацыянальна праходзяць такія вечары. У гэтай вёсцы ёсць ужо цэлая алея, пасаджаная хлопцамі, якія прызваны ў армію. І падарункі яны атрымліваюць каштоўныя. Аднаму нават падарылі залаты гадзіннік...

І. Браім:
— А навошта такія каштоўныя падарункі? Аднаму, зразумееце, дарагі, другому — сціплы. Навошта сеяць крыўду? Справа не ў золце, а ў тых адносінах, у той атмасферы, што пануе ў гэтых вечары ці пасяджэнні.

Ж. Палякова:
— З гэтай думкай трэба пагадзіцца. Навошта каштоўныя падарункі? Не дасялі іх жа маладыя людзі ідуць на ўрачыстыя провады ў армію!

Я 15 гадоў працую дырэктарам сельскага Дома культуры і ведаю, як важна ў гэтай справе сказаць шчырае, спагаднае слова, паказаць юнаку, што яго чакаюць таварышы, дзяўчаты, чакаюць на рабоце. Дарэчы, у сельскай мясцовасці існуе праблема рабочай сілы. Не сакрэт, што пасля службы ў арміі многія хлопцы едуць працаваць у горад. Вось тут ад нас, арганізатараў абраду провадаў у армію, многае залежыць. Ну, правялі мы хлопца, і ўсё? Не, трэба з ім трымаць сувязь, трэба трымаць сувязь з яго бацькамі. Напрыклад, мы пералічваемся з адным нашым хлопцам — Андрэем Казюком, які служыць на Далёкім Усходзе. Ён вельмі цікавіцца справай зям-

лякоў, расказвае пра сябе і ніша, што абавязкова вернецца дадому.

На маю думку, галоўнае ў гэтай справе пазбегнуць шаблону, штампу, афіцыйнасці. Трэба, каб словы на дарогу знаходзілі водгук у сэрцы кожнага юнака. І тут многае залежыць ад кіраўніка прадпрыемства ці калгаса. У нашым леспрамгасе працаваў шафёрам адзін хлопец. Валодзем яго звалі. Працаваў, як кажучы, не вельмі. Машына яго больш стаяла, чым працавала. Натуральна, начальству гэта не падабалася. І вось атрымаў хлопец павестку ў армію. Пачуў, што будзем мы арганізоўваць урачыстыя провады, і заняпакоіўся. Прыходзіць да мяне і пытаецца: «Няўжо, Жана Яфімаўна, мяне не паклічуць?». Паклікалі, вядома. Я папярэдне пагаварыла з дырэктарам, папрасіла яго не псаваць настрою юнаку. Ён адразу са мной пагадзіўся. І вось на вечары дырэктар звярнуўся да Валодзі з цёплым словам, дадаўшы жартам, што хлопец нагадвае яму героя вядомай кінакарціны пра Броўкіна, якому таксама не шэнціла ў працы і якому армія дапамагла стаць сапраўдным чалавекам. Скажаў, і ўручыў Валодзі падарунак. Той быў шчаслівы. Цяпер піша нам пісьмы. Збіраецца вярнуцца на працу ў свой леспрамгас.

В. Басько:
— З якіх элементаў складаецца ў вас абрад провадаў?

Ж. Палякова:
— Я ўжо расказвала, што падарункі ў нас амаль сімвалічныя. Рыхтуем жартоўныя сувеніры, ну і кнігі, вядома. Вельмі падабаюцца ўдзельнікам вечара музычныя прызвітанні. Загадзя даведваемся, каму з віноўнікаў урачыстае камяе падабаецца несія і потым выконваем яе — або зліма самадзейных артыстаў, або ў запісу. Мне хочацца звярнуць вашу ўвагу яшчэ на адно пытанне. Вось мы гаворым, што абрад провадаў у армію павінен несіць вялікую выхавальную нагрузку. Гэта, вядома, правільна. Але мы амаль нічога не гаварылі сёння пра абрад сустрэчы воінаў, звольненых з арміі ў запас. А гэта таксама вельмі важна для ўчарашняга салдата. Трэба, каб ён адчуў, што яго чакалі, што ён патрэбны ўсім нам. Мы, напрыклад, урачыста сустракаем звольненых у запас воінаў. Няхай формы іншыя, чым пры провадах, але незаўважаным хлопцам не застаецца. Скажам, прыйшоў ён на танцы ў Дом культуры, мы па радыё навішваем яго, выканаем у яго гонар песню, уручым кветкі.

У. Кашыраў:
— Вы робіце вельмі правільна. У нашым раёне таксама дэмабілізаваных воінаў сустракаюць урачыста. Арганізуюцца спецыяльныя сходы, дзе дэмабілізаваных салдат віта-

юць прадстаўнікі грамадскасці. Прымаем мы дзейны ўдзел і ва ўладкаванні іх на работу.

В. Басько:
— Бяда, відаць, у тым, што ў розных раёнах рэспублікі практыкуюць нейкую адчу пэўную частку абраду, провадаў у армію. У адным месцы гэта толькі ўрачысты сход, у другім — ускладненне вяноў, у трэцім — шэсце па вуліцах. Рэдка дзе абрад праводзіцца ў комплексе. Трэба нашым вучоным, якія спецыялізуюцца на грамадзянскіх абрадах, сур'ёзна заняцца вывучэннем паяўнага вопыту і сістэматызаваць яго.

І. Браім:
— Ну што ж, напрок у адрас вучоных трэба лічыць спраядлівым. Мы сапраўды справу па вывучэнню абрадаў і складанню рэкамендацый у нашым інстытуце не давалі да канца.

Але не адны вучоныя вінаваты. Не прымаюць удзелу ў гэтай рабоце і творчыя саюзы, і вядомы аднымі просьбамі і нажараннімі іх да яе не прыцягнелі. Патрэбны тут афіцыйны сацыяльны заказ нашым пісьменнікам, кампазітарам, мастакам. Так зроблена, напрыклад, на Украіне, у рэспубліках Прыбалтыкі.

Цяпер — непасрэдна пра абрад провадаў у армію. У адноўленне ад іншых абрадаў, ён, на маю думку, не мае народных традыцый, па сутнасці ствараецца нанова.

Мне давялося бываць на такіх урачыстасях. Што тут засмучае, дык гэта празмерная афіцыйнасць. Спачатку вялікі, мінут на дваццаць робіць даклад прадстаўнік ваенкамата, потым такі ж — прадстаўнік прадпрыемства. Прызывнікі сядзяць, пазыхаюць ад суму. Абрад павінен праходзіць урачыста, але жыва, дасцінна, і словы павінны чытацца не з наперкі, а ісці ад сэрца. Мне спадабалася, напрыклад, як праходзіць провады ў Лідзе. Тут былі і віктарыны, і спаборніцтвы па разборцы і зборцы зброі, іншыя цікавыя мерапрыемствы.

І яшчэ нахонт падарункаў. Не ў каштоўнасці, вядома, справа, а ў тым, хто і якіх дарыць. Дарэчы, у многіх месцах наогул не ведаюць, што дарыць. Уручаюць на памяць нават шкатулкі з зямлёй, як некаторыя сялянам, якія адзіджалі на заробкі ў далёкія краі і не ведалі, ці вернуцца назад. А тут чалавек бывае, служыць недалёка ад дому. І наогул, зямля ў нас усюды савецкая, усюды родная.

В. Хомчанка:
— Я не магу пагадзіцца з Браімам, калі той спыраджае, што ў нас няма народных традыцый провадаў у армію. Яны маюць, думаю, шматвекавую гісторыю. Успомніце нават па літаратуры, як праважалі ў войска данскіх казакаў. Яму дарылі камя, амуніцыю, а якія

песні пеліся з гэтай нагоды! Есць народныя традыцыі провадаў навабранцаў і на Беларусі. Асабліва на вёсцы. Ды і на маёй памяці на Магілёўшчыне абрад провадаў у армію быў вельмі цікавы і эмацыянальны. Па вёсцы з канца ў канец ішлі прызывнікі ў суправаджэнні некалькіх старых салдат і каля кожнай хаты іх сустракалі гаспадары з паклонам і добрым словам на дарогу. Яны дарылі хлопцам і нейкія сімвалічны падарунак, скажам, торбачку з соллю. Відаць, некалі яна цапілася ў нашых мясцінах дарага.

І. Браім:
— Калі цяпер навабранцы будуць хадзіць па хатах, дык да канца вёскі не дойдучы — ад пачастункаў...

Ф. Клэйкін:
— Я лічу, што наша сённяшняя гаворка за «круглым сталом» вельмі цікавая і патрэбная. Падрыхтоўка да службы ў Савецкай Арміі — задача дзяржаўнай важнасці. Мы павінны даць арміі выдатнае папаўненне.

Сам абрад провадаў — не самамэта. Гэта састаўная частка ўсёй ваенна-патрыятычнай работы, якая праводзіцца ў рэспубліцы. У нас наблілі вялікую папулярнасць дні дапрызывніцкаў: два разы ў год ваенныя камісарыяты збіраюць юнакоў, з якімі праводзіцца растлумачальная работа. Яны сустракаюцца з ветэранамі вайны, наведваюць вайскавыя часці, дзе знаёмяцца з баявой тэхнікай, умовамі жыцця салдат, адным словам, атрымліваюць першыя панікі службы. Што тычыцца самога абраду, дык, на маю думку, тут самым галоўным павінен быць наказ будучаю воіну сумленна служыць па вярнасці Айчыне, памяжаць баявую славу Савецкай Арміі.

І яшчэ. Армія звязана непарыўнымі сувязямі з жыццём усяго народа, усяй краіны. Вось чаму вельмі важна, каб малады воін не адчуваў сябе адарваным ад рэальнага калектыву, сваіх таварышаў, родных. Тут многае залежыць ад прадпрыемства ці ад калгаса, адкуль пайшоў служыць хлопец. Трэба, каб яны трымалі пастаянную сувязь са сваімі учарашнімі працаўнікамі, з часцямі, дзе яны служыць. У сваю чаргу, вы ведаеце, што камандаванне нашых вайска падраздзяленняў пастаянна інфармуе бацькоў, адміністрацыю па месцы былой работы маладых воінаў, які яны нясуць службу.

Удзельнікі гутаркі за «круглым сталом» «ЛіМа» заклікаюць шэраг важных пытанняў, звязаных з укараненнем грамадзянскага абраду провадаў у армію. Рэдакцыя шотыднёвага спадзяецца, што прапановы і заўвагі, выказаныя ў час гутаркі, паспрыяюць далейшаму развіццю і ўдасканаленню нашай савецкай абраднасці.

кравёй малін, зялёным крыкам сонца, — каб дзеля наталення вечнай смагі ён кланяўся зямлі.

Навошта чалавеку

Д о м

Падымі ўгару шматпавярховы гмах, калі недзе ў небе ліфт завяз, вуліцы ад пылу збоч бягуць у поле — дзе паветра ўволю. Толькі ўбачыць дом, прыстануць нерухома — чалавека завядуць дадому. Дом сваё тут выстаіць, напор-вятроў сустрэне: бо, як дрэва, мае ў зямлі карэньне. І зашкляць і пафарбуюць дом гатовы, не бяда, як часам трэснуць шыбы, з-за такой драбніцы не спыняюць росту камяніцы.

Добра, калі ў доме добрыя кватэры. Дом — гуллівы вулей, што без мёду; чалавек, забыўшы стому, шмат вандруе, а куды, як не дадому ён урэшце крок скіруе? Каля дому свеціць дрэва, у кватэры цвіце лямпа. Або ўлева, або ўправа да суседа зазірні ў суботу — будзе добрая бяседа. Гэткі дом патрэбен чалавеку, бо пячорная самота надакучыла яму спрадвеку.

Успамін

Гарачы конік часу скача лёгка да вечнасці туманнай на лапас. Дзяцінства гускі пясцяцца далёка,

у сене грушы высахі не раз: Злавіць яшчэ раз восенскае сонца, што атуляе параю папар. Ручай маленства — залатое донца, жыцця майго разгорнута буквар. Пакліч ізноў, настаўніца, да дошкі. Э таго, чаму вучыла ты мяне, да сённяшняга дня я помню трохкі, скажу, чаму к магніту сталь імкне... Я лёгкае пярэ забыў у школе — як нестасе лятункаў той пары! Улетку жыта даспявае ў полі, а ў нашых сэрцах — школьны сад стары. Настаўніца, мяне да дошкі школьнай пакліч ізноў — я адкажу на пярэ. І ўбачыш ты, што змог хлапчук

і праз гады экзамен свой трымаць.

Пшанічнае поле

Пшанічнае поле, нібы жанчына,

налілося цяжарам, як чалавек знаходзіць сутнасць сваю ў хлебе,

так чалавецтва — сваё бласлаўленне ў дзевятай поўні жанчыны. Пшанічнае поле аддаецца ветру, прагінаючыся перад калашэннем, як спіна маладой авечкі. Жанчына ўсміхаецца сама сабе, ірдзючы, як персікавае дрэва. Стомлены ўраджай кладзецца на руку касца. Наадварот — жанчына ўздываецца да сталасці каханя. У мукх парэдзіх — боль усяго свету, які світае дабраюй. Э асколка сонца нараджаецца чалавек — будучае зерне для зямлі.

Нераклаў П. М. ль.

ЭСКІЗ ДА ВОБРАЗА ГЕРОЯ

СПЕКТАКЛЬ ТЭЛЕВІЗІЙНАГА ТЭАТРА «...ШЧАСЛІВЫ»
ПА П'ЕСЕ М. МАКЛЯРСКАГА І К. РАПАПОРТА

Артысты А. Ткачонак і Л. Зайцава ў ролях Ф. Э. Дзяржынскага і Я. Барскай.
Фота Я. АЛЬХІМОВІЧА.

ЖАНР мастацкай або строга дакументальнай біяграфіі завяваў такую папулярнасць, што своеасаблівае ўвасабленне даўняй, пачатай ішчэ на ініцыятыве М. Горкага кніжнай серыі «ЖЗЛ», прапагандуюць цяпер і кіно, і сцэна, і тэлебачанне...

Прыгадваюцца такія работы нашага рэспубліканскага тэлебачання: гледачы ў розныя часы бачылі на блакітным экране М. Багдановіча, В. Таўлая, перапажаў вядомай драмы «Змова імператрыцы» (спектакль называўся «Крах»), дакументальнай кнігі «Руіны страляюць...» І. Новікава, — то ў пастаноўках, вытрыманых у форме спектакля, то знятых па законах кінафільма. Мабыць, такі напрамак адлюстравання нашага мінулага і яго герояў будзе мець свой працяг. Таму важна, каб рэжысура і сцэнарый разам з выканаўцамі роляў не пачыталі кожны раз «з нуля», а вывучалі б вопыт папярэднікаў. Развіваць лепшыя здыбы і пазбягаць пралікаў, што былі ўласцівы работам 50-х або 60-х гадоў, карысна для саміх жа стваральнікаў біяграфічных і гісторыка-рэвалюцыйных спек-

такляў ці фільмаў, прызначаных для паказу на тэлеэкране.

Пастаноўшчык спектакля «...Шчаслівы», у аснову якога пакладзена п'еса М. Маклярскага і К. Рапапорта «Лёд і полымя» (апублікавана ў часопісе «Тэатр», № 11, 1976 г.), заслужаны дзеяч мастацтваў БССР В. Карпілаў мае дастаткова плённы вопыт у распрацоўцы гісторыка-рэвалюцыйнай тэматыкі. Прыгадаем хоць бы такі яго тэлеспектаклі, як «Ткачы» Г. Гаўлтмана або згаданы вышэй «Крах». Цяпер ён спыніў свой выбар на п'есе, якая, на жаль, не вытрымлівае параўнання з тымі, якія мы толькі што назвалі — з «Ткачамі» і «Змавай...». Відаць, ён кіраваўся тым, што славаўся п'еса пра асобныя эпізоды жыцця і дзейнасці Ф. Э. Дзяржынскага пры адваенных намаганнях рэжысуры і выканаўцаў можа ўсё ж прагучаць усхваляваным, змястоўным словам пра выдатнага рэвалюцыйна-рэвалюцыйнага да сталежыя з дня яго нараджэння. П'еса яўна аддае перавагу дэталёўным хадам і часта гледачы прыгодніцкай гісторыі, на фоне якой выступае пэўная гістарычная асоба. І трэба аддаць належнае рэжысуры, якая імкнулася надаць відэавізу больш выразнае сацыяльна-псіхалагічнае гучанне.

У спектаклі мноства буйных планаў. Гэта наогул — рыса тэлевізійнага відэавіду, якое спрабуе наблізіць да гледача

аблічча персанажа, раскрыць рух яго думак і пачуццяў, даць нам уяўленне аб падтэксце таго, пра што гаворыцца «прама». Знешнія аксесуары і бытавыя падрабязнасці адышлі ўбок. Увага тэлекамеры засяроджана, галоўным чынам, на дзейных асобах. Перад намі і той, хто воль у гэтую хвіліну гаворыць, і той, хто яго слухае. То паядынак, то ўзаемамаруменне, то прадчуванне разрыву, то набліжэнне душы да душы... Аператар А. Сяпаінаў выканаў заданне рэжысуры творча. У лепшых эпізодах спектакля экран прыкоўвае ўвагу да ледзь прыкметнага руху, да выразу твару, вачэй. Гледачу цікава сачыць за тым, што адбываецца паміж такімі рознымі людзьмі ў напружаны момант гісторыі.

Зразумела, поспех такога ідэі довіцца залежыць ад артыста, які ўвасабіць вобраз галоўнай дзейнай асобы. Рэжысёр запраціў на ролю Ф. Э. Дзяржынскага актёра Фускага тэатра БССР імя М. Горкага А. Ткачонак. Наўрад ці хто-небудзь скажа, што гэта была памылка. Праўда, артыст спачатку не вельмі пераконвае гледачоў знешнім выглядам і эмацыянальным настроем. На экране — Дзяржынскі-юнак. А кожны з нас ведае, што асабліва ў маладосці Фелікса Эдмундавіч вылучаў сваёй адкрытасцю ў праявах любові і нянавісці, рамантычнай узнёслаці душэўных зрухаў, пазытым настроем і тонкім адчуваннем паэзіі і музыкі, наогул характава. Гэтага і нестала А. Ткачонак на пачатку спектакля. Рэжысура «зрабіла» эпізод з «паэзіяй» (Дзяржынскі чытае вершы А. Міцкевіча), але артыст не здолеў заглябіцца ў характар героя і

вымаўляе радкі вершаў без унутранага тэмпераменту.

Паступова экран пераконвае гледача ў тым, што галоўны персанаж спектакля пададзены ў працэсе духоўнага пасталення. Трэба заўважыць, што гэта наогул вельмі складаная анцёрская задача — паназаць чалавека ў развіцці яго рэвалюцыйных поглядаў і перакананняў пад уплывам пэўных падзей. І калі п'еса і рэжысура прапануюць А. Ткачонак матэрыял, дзе пераважае рацыянальнае над эмацыянальнае — імпульсным, ён выгледзе больш сугучным прата тыпу — вобразу «жалезнага Фелікса».

Змена назвы п'есы — не выадковая. Рэжысёр і, выканаўца галоўнай ролі якраз і шукалі мастацкія сродкі для таго, каб перадаць маральную чысціню і цяжары розум будучага барацьбіта за ідэі рэвалюцыі, супроць контррэвалюцыі. У найбольш удалых сценах мы бачым паграбавальны і строгі рух думкі героя. І хоць Дзяржынскі перажывае шэраг чалавечых трагедый (смерць маці, смерць каханай, турэмнае зняволенне, астрогі, казненне, перасылныя этапы, катаржыя турма), гэты чалавек ідзе па свядома абранаму шляху, мае выдатных паплечнікаў, — і таму ён мае падставы лічыць сябе шчаслівым. Гэтая дыялектыка душы шмат у чым перададзена ў спектаклі Беларускага тэлебачання.

Наогул, тут яшчэ раз В. Карпілаў прадэманстраваў сваё ўменне працаваць з артыстамі. Напрыклад, малады анцёр — Шэлестаў, які меў вельмі мала драматычнага матэрыялу, стварыў анцёрскі вобраз паплечніка Ф. Дзяржынскага — Браніслава Падолана. Да анцёрскіх удач я аднесла б і выступленне ў спектаклі Л. Зайцавай (Яна, Барскай), Ю. Ступанова (Ігнаціў), Э. Гарачага (настаўнік матэматыкі) і Ю. Сідарава (настаўнік рускай славаеснасці), В. Філатава (ротмістр Сушкоў), Р. Яноўскага (пал-

коўнік Заварзін), В. Букіна (жандар). Некаторыя ролі па тэксту і не абцяжылі такога артыстычнага раскрыцця пэўнай чалавечай натуры, колькі паанцёрску свабоднага тэмпераменту і вынаходлівасці прапуюць, напрыклад, той жа Ю. Сідараў або В. Букіна Наогул, мабыць, найбольш адчувальнай станоўчай рысай работы рэжысуры варта лічыць даволі грунтоўную псіхалагічную распрацоўку адмоўных вобразаў, якія звычайна выгледваюць на экране на дзіва спрошчанымі і, па сутнасці, прымышленымі людзьмі. У сутыкненні з сур'ёзным ворагам больш пераканальнымі робіцца і духоўны парыванні галоўнага героя спектакля «...Шчаслівы».

Такую акалічнасць прыемна адзначыць яшчэ і таму, што В. Карпілаў звярнуўся да артыстаў мінскіх тэатраў, не запрашаючы апрабаваных выканаўцаў, як гэта робіць на кінастудыі.

Агульнае ўражанне ад спектакля такое: гэта таленавіты, але, на жаль, пакуль яшчэ толькі эскіз да вялікага вобраза, якім яго хацелася б бачыць у сур'ёзным мастацкім даследаванні вытокаў мужнасці і велічы незабытага ленинскага паплечніка Фелікса Эдмундавіча Дзяржынскага.

Спектакль паказаны ў дні, калі краіна адзначала знамянальную дату ў гісторыка-рэвалюцыйным календары — сотую гадавіну з дня нараджэння Ф. Э. Дзяржынскага. Адзначаючы аператыўнасць, з якой калектывы працаваў над спектаклем, я ўсё ж вымушана выказаць і крытычныя заўвагі. У прыватнасці, такую: трэба больш патрабавальна рыхтаваць да такіх работ літаратурны матэрыял — п'есу, сцэнарый. З гэтага пачынаецца творчая распрацоўка тэмы і адказнага вобраза.

Д. СТЭЛЬМАХ.

Адкрываючы новыя абліччы

Літаральна кожны месяц у балетнай трупе Дзяржынскага Вялікага акадэмічнага тэатра БССР адбываюцца або дэбюты, або ўводы. Гэта работа тэатра з моладдзю — працяг папярэдняй, за якую ён па выніках Усесаюзнага агляду 1974—76 гг. атрымаў дыплом першай ступені. Паспех забяспечаны сапраўды творчым клопам пра артыстычную моладзь, пра захаванне традыцый, пра заўтрашні дзень беларускага балета. Калектыв тэатра усведамляе ўсю важнасць задач, аб якіх гаворыцца ў пастанове ЦК КПСС «Аб рабоце з творчай моладдзю».

Толькі такія адносіны да маладой мастацкай інтэлігенцыі, што спалучаюць патрабавальнасць і увагу, удумлівасць, зацікаўленасць агульнай справай і пэўную долю рызыкі, ствараюць сапраўды творчую атмасферу ў калектыве, спрыяюць пошуку і росту талентаў.

Таму і ёсць магчымасць гаварыць з разам пра высокую патрабавальнасць дэбютантаў да слэб, пра імкненне да прафесіяналізму, свабоднага валодання ўсімі сродкамі танца. Бывае, што і першыя партыі раскрываюць асабліва індывідуальнасці, харантар даравання маладых артыстаў.

Таццяну Яршову і Аляксандра Мартынава, лаўрэатаў Міжнароднага конкурсу артыстаў балета ў Варне (Таццяна атрымала бронзавы медаль і на сёлетнім міжнародным конкурсе ў Маскве), наўрад ці можна назваць «зямлінымі пачаткоўцамі»: у яе — 6, у яго — 12 гадоў працы ў рыжскім тэатры, вопыт, багаты рэпертуар («Шчаўнучык», «Капелія», «Карсар», «Бахчысарайскі фантаз»). На сцэне ж нашага тэатра адбыліся іх дэбюты... у якасці вядомых танцоўшчыкаў трупы. Мінчане пазнаёміліся з гэтай парай у часі Усесаюзнага фестывалю творчай моладзі.

Пасля гледачы ўбачылі «Спячю прыгажуню», «Рамза і Джульету», «Жызэль» Яршовай і Мартынава. Але самае дасягнула ўражанне паніну іх фестывальны спектакль і першы спектакль на беларускай сцэне — «Лебядзінае возера». Магчыма, таму, што партыі тут найбольш дакладна адпавядалі прыродзе артыстычных талентаў.

Славуце па-дэ-дэ з III акта раскрыла і халодную, уладарную моц Яршовай, і мяккасць, амаль сарамлівасць героя Мартынава. Чананнасць рухаў Адыліі адцягнулася парывістасцю пластыкі Прынца. Гэтая Адылія ўрываўся ў заман як злая,

жорсткая віхура. Тэмп нарастаў — ад адажыю з Зігфрыдам да трышчэці двух фугтэ, што вянчалі паядынак, — чудаўных у Таццяны Яршовай.

І ў балерыны, і ў танцоўшчыка добра школа. Яны валодаюць віртуознай, адточанай тэхнікай. Натуральна, лёгка, нават з некаторым азартам выконваюць самыя складаныя па. Калі тэхнічны бок партыі ў артыстаў заўсёды бездакорны, дык бок мастацкі вобразна-слабейшы: эмацыянальнай усхваляванасці і напоўненасці, багацця зместу іх героям часта нестала.

Яшчэ адно імя — Вольга Лапо. Вехі яе біяграфіі: Мінскае харэаграфічнае вучылішча, некалькі гадоў у народна-балетце, некалькі гадоў вымушанага «прастою», для артыста балета досыць драматычнага, вялікага гастрольнага паездка ў канцы 76-га года ў краіны Паўднёва-Усходняй Азіі.

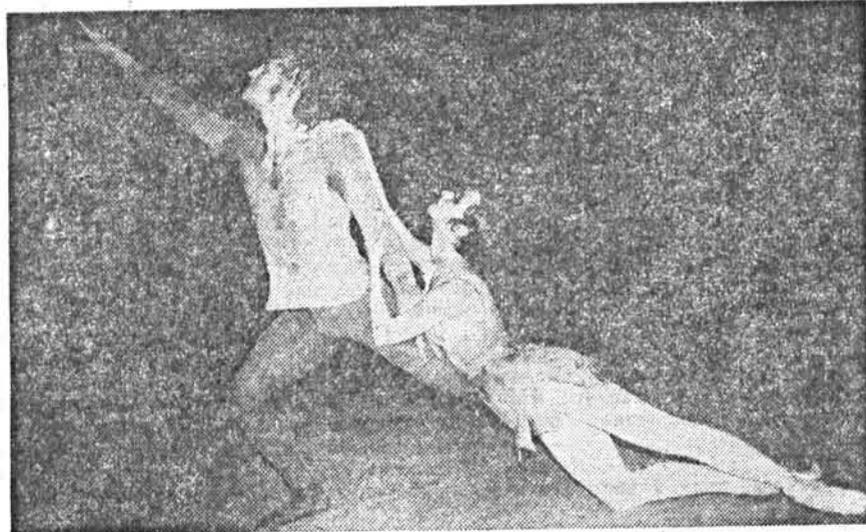
Нарэшце Вольга Лапо з'явілася ў абліччы пушкінскай Марыі, Золушкі з балета С. Пракоф'ева, Нітры з «Дон-Кіхота» і Джуліі ў глебаўскай «Альпійскай баладзе». Партыі гэтыя вельмі разнастайныя. Данладнае адчуванне магчымасцей ролі, багацця яе духоўнага зместу, пачуццёвы стыль дазваляюць балерыне індывідуальна заваць харантары і нідзе не паўтарацца.

Яна ўмее перадаваць рамантычную ўзнёсласць, анварэльнае «размытасць» пачуццяў герані або стварыць уражанне графічнага малюнка вобраза. Яе партыі даюць падставы для асобнай размовы пра гэтую сваяасабліваю балерыну.

Творчы лёс Людмілы Цярэнцэвай той жа, што і ў В. Лапо. — Мінскае вучылішча, народна-балет... Той жа ў ле лірычны рэпертуар (Цярэнцэва станавала ў мінулым сезоне Сольвейг і Джулія), тая ж увага да вобразнага, мастацкага боку партыі. І, дадамо, тое ж аб'обстраанае пачуццё адказнасці цяпер, калі творчае жыццё набірае хутнасць.

Гэта — агульнае. Далей — два розныя чалавекі, дзве розныя балерыны, у нечым нават процілеглыя. У партыі Сольвейг, якую Вольга танцуе з 1974-га, а Людміла з 1976-га, дасява вывалялася гэтай нятоеснасцю. У агульнай «лірычнай плыні» талентаў угадваўся ў Лапо струменне востра драматычнае, магчыма, трагедычнае, у Цярэнцэвай — светлы, жыццярэадны, засяроджана-пераможны.

Геранія Людмілы Цярэнцэвай — абалынальна, яна радуецца жыццю і прымае

В. Сарксіян (Іван) і В. Лапо (Джулія) у «Альпійскай баладзе».
Фота С. ГРАХОЎСКАГА.

яго такім, якое яно ёсць. Гэтая Сольвейг была б амаль «зямной», калі б не тое асаблівае, жаночае, пшчотна-гарэзлівае, што так вабіла героя.

У партыі Джуліі з «Альпійскай балады» Цярэнцэва здолела перадаць вызваленне сваёй герані ад жаху смерці, ад насцярожанасці і трывогі, вяртанне да самых светлых чалавечых пачуццяў.

У выкананні Цярэнцэвай — балерыны эмацыянальнай, шчырай — адчуваецца імкненне да сэнсавага багацця, сэнсавай напоўненасці ролі.

Сярод самых маладых артыстаў гледач, безумоўна, ацаніў належным чынам і рэдкі камедычны дар Н. Пановай, і крохкую грацыю Л. Логвінавай, і тэхнічнасць С. Манзалеўскага, і тэмперамент Т. Петраковай.

Сезон адкрывае новыя імёны. Сезон адкрывае імёны вядомыя — пановаму.

Ева ў «Стварэнні свету» змяніла наша ўяўленне аб Ніне Паўлавай толькі як аб тэмпераментнай балерыне. Сяргей Пясцехін, вядомы гледачу як выканаўца партыі Тарэра і Д'ябла ў «Кармэн-сюіце» і «Стварэнні свету», выступіў у нацыянальным рэпертуары — выканаў ролю Іа-

на ў «Альпійскай баладзе». Яго герой аказаўся блізім быкаўскаму — драматызмам, душэўнай чэласнасцю. Як і ў Цярэнцэвай, у Пясцехіна лепш атрымаліся сцэны драматычныя, звязаныя з вайной, а не любовныя.

Уладзімір Каміоў, артыст, які імкнецца да характарнасці, пластыкі вылуенчай, з'явіўся ў якасці класічнага танцоўшчыка («Жызэль», партыя Альберта), знайшоў адпаведную, стрыманую манеру выканання.

Першыя партыі... Праба сіл... Іншы раз нясмелая — «час вучнёўства», іншы раз — нечанаана стала і майстэрства. Абцяжанне творчых узлётаў і адкрыццяў, абцяжанне вялікай будучыні, незвычайнага творчага лёсу. Мы сочым за гэтым, бо і для нас, гледачоў, моладзь тэатра — заўтрашні дзень беларускага балета.

Ці здзейсніцца?

Залежыць гэта і ад артыстаў, ад іх упартасці, штодзённай працы, творчага патэнцыялу іх асоб; і ад тэатра — ад таго, ці здолее ён выпаставаць, як пругкі смаградавы парастак, добрую традыцыю. Традыцыю бацькоўскага клопату і бацькоўскай патрабавальнасці да маладых.

Т. МУШЫНСКАЯ.

СЕЛЬСКИ ДОМ КУЛЬТУРЫ: ПРАКТИКА, ПОШУК

Я з вялікай увагай сачу за вельмі патрэбнай размовай, якая вядзецца на старонках штотыднёвіка пад рубрыкай «Сельскі Дом культуры: практыка, пошук».

На Віцебшчыне сёння працуе звыш 190 сельскіх дамоў культуры. У параўнанні з 1965 годам гэта больш чым у 5 разоў, а з 1970 годам — у 3 разы. У кожным з іх даволі высокі арганізацыйны і творчы ўзровень работы, больш праводзіцца розных вечароў. У сярэднім у адным сельскім Доме культуры вобласці ў год бывае 36 тэматычных мерапрыемстваў і 26 канцэртаў, у той час як у сельскім клубе толькі 25 мерапрыемстваў і 16 канцэртаў.

грамадскага савета Дома культуры.

Тут працуюць 3 кіналекторы. За 8 месяцаў прачытана 75 лекцый і дакладаў, праведзена 20 тэматычных вечароў, 19 канцэртаў. Працуюць 12 жанравых гурткоў: харавы, два танцавальныя, драматычны, духавы аркестр, агітбрыгада. Шмат моладзі наведвае спартыўныя секцыі. Свае праблемы абмяркоўваюць аматары 3 клубных аб'яднанняў па інтарэсах.

Азінскія культасветработнікі шэфтуюць над двума сельскімі клубамі. Роботнікі іх атрымліваюць парады, сцэнарыі тэматычных вечароў, новыя мастацкія творы і ноты, прагра-

дак фінансавання ўстаноў культуры, як гэта прапануе У. Еўсєвіч.

Па сутнасці, у сельскім або пасялковым Савеце бюджэтная асігнаванні на ўстановы культуры аб'яднаны па клубных установах і бібліятэках, распараджальнікам жа грашовых сродкаў з'яўляецца сельскі Савет, яго работнікі падпісваюць чэкі на аплату выдаткаў па кожнай установе. Вядома, можна ў банку адкрыць яшчэ адзін рахунак, але, думаецца, не гэта забяспечыць мэтавае выкарыстанне грошай. На наш погляд, галоўнае не ў новым, асобным рахунку ў банку, а ў глыбокім вывучэнні патрэб і правільным выдаткаванні выдэ-

культуры размешчаны ў калгасным памяшканні, то праўленне калгаса набывае эцэнічную форму для сваіх працаўнікоў за кошт культфонду. А як быць іншым? Набыць за бюджэтную асігнаванні? Але фінансавыя органы прырачаць — у пераліку нарматываў касцюмы не запісаны. Выснова адна: у нарматывы неабходна ўключыць касцюмы і абутак.

Рознабаковая культурна-масавая работа клубных устаноў немагчыма без разгалінаванай гурткавай работы дамоў культуры і клубаў. За апошні час у іх атрымліваюць развіццё аматарскія клубы і аб'яднанні па інтарэсах мастацтвазнаўчага плана, па навуцы, тэхніцы, лі-

У ПОШУКУ НАРАДЖАЕЦЦА ЛЕПШАЕ

Упраўленне культуры аблыканкома пастаянна цікавіцца дзейнасцю сельскіх дамоў культуры. Два гады назад быў праведзены абласны агляд іх работы. Сёлета на базе дамоў культуры выдатнай работы Глыбоцкага і Аршанскага раёнаў адбыліся двухдзённыя семінары дырэктараў па спецыяльнай праграме з паказам прыкладных комплексных планаў работы ўстаноў культуры і правядзеннем асобных тэматычных вечароў. Падобныя семінары будучы праведзены па Віцебскай і Полацкай зонах. У будучым годзе прадугледжваюцца творчыя заняткі з мастацкімі кіраўнікамі дамоў культуры. На абласных курсах павышэння кваліфікацыі па спецыяльна распрацаванай праграме вучацца маладыя дырэктары сельскіх дамоў культуры.

У першую чаргу сельскія дамы культуры атрымліваюць сучасныя тэхнічныя сродкі, музычныя інструменты вышэйшай якасці. Сярод іх — тэлевізары, магнітафоны, практычна апаратура, праграмавальнікі, баяны, піяніна, струнныя інструменты.

За дамамі культуры замацоўваюцца больш вопытныя кадры. У 1976—1977 гадах туды было накіравана 49 спецыялістаў.

У Віцебскім, Аршанскім, Пастаўскім і іншых раёнах працуюць аб'яднаныя клубных работнікаў па сельскіх Саветах. Гэта свайго роду правобразы будучых клубных сістэм, адзілага комплексу.

Сыніюся на прыкладзе Азінскага сельскага Дома культуры Полацкага раёна. Яго дырэктар В. Мурашкевіч і мастацкі кіраўнік Т. Мурашкевіч маюць спецыяльную адукацыю. Арганізатарамі карысных клубных спраў тут з'яўляюцца 52 работнікі мясцовых арганізацый. 9 з іх выбраны ў склад

мы агітбрыгад. Самае важнае, што Дом культуры выступае са сваімі канцэртамі ў клубах, праводзіць там тэматычныя вечары.

Роботнікі Дома культуры знаходзяцца ў цесным дзелавым кантакце з парткомам, рабачкомам, сярэдняй школай. На пасяджэннях савета Дома культуры часта можна бачыць старшыню сельсавета А. Грыбава, агранома А. Бердашкевіча, сакратара парткома Н. Застарынскага, дырэктара сярэдняй школы З. Сабалеўскага і іншых кіраўнікоў мясцовых арганізацый.

Аб'яднаныя саветы клубных работнікаў працуюць таксама ў Кіраўскім сельскім Доме культуры Віцебскага раёна, Веранькоўскім і Камайскім Дамах культуры Пастаўскага раёна, Дзялякоўскім і Слабадскім — Браслаўскага, Рымольскім — Талачынскага раёна і многіх іншых, дзе створаны аб'яднаныя саветы клубных работнікаў.

На жаль, пакуль што нашы пошукі ў гэтым напрамку не заўсёды паспяхоўныя. Есць у нас яшчэ і такія сельскія дамы культуры, якія самі маюць патрэбу ў аператыўнай дапамозе і кансультацыі. Нам удалося пераканаць кіраўнікоў шэрагу сельскіх Саветаў і дамоў культуры пачаць работу па стварэнню культурных комплексаў. Але справа гэтая новая і афішываць яе яшчэ рана. Несумненна адно — будучыня за адзіным культурным комплексам у сельскім або пасялковым Савеце.

Некалькі думак з прычыны артыкула начальніка Упраўлення культуры Мінскага аблыканкома У. Еўсєвіча «Ідзе эксперымент» («ЛіМ» 17.VI.1977 г.). Паўтараю, стварэнне культурных комплексаў (а менавіта пра гэта гаворыць аўтар) — справа перспектыўная. Не ведаю толькі, ці метаггодна ўносіць змены ў пара-

лених сродкаў на патрэбы дамоў культуры і клубаў.

Калі гаварыць пра метадычны бок работы ў комплексах, то дырэктару Дома культуры асноўную ўвагу прыдзецца ўдзяляць арганізацыйна-гаспадарчай і фінансавай работе, часу на творчыя справы застаецца вельмі мала. Мастацкі кіраўнік будзе заняты ў асноўным творчымі справамі свайго Дома культуры і яму не часта надарацца магчымасць пайсці ў суседні клуб за 5—7 кіламетраў вечарам, каб пабыць там на рэпетыцыі. Разлічваць на калгасы або саўгасы транспарт пакуль што немагчыма.

Патрабуюць вырашэння і праблемы забеспячэння ўстаноў культуры тэхнічнымі сродкамі, бо існуючыя нарматывы ўстарэлі. У спісе абсталявання для дамоў культуры ўказаны тэлевізары маркі «Сігнал» і «Рэкорд». Пры пакупцы больш якасных і сучасных тэлевізараў фінансавыя органы явяўзкова адзначаюць «набыта не па нарматывах».

Або, скажам, Дому культуры прадугледжаны толькі адзін баян. Уявім сабе Дом культуры, які вядзе работу ў пасёлку, дзе жыве звыш тысячы чалавек. Тут заўсёды працуе не менш як 4—5 гурткоў, якім для заняткаў патрабуюцца акампанямент. Дзе ж яго ўзяць? Большасць самадзейных калектываў займаюцца ў вярочны час і амаль адначасова, а баян толькі адзін.

Неабходны клубным установам і фотаапараты. Але і тут праблема — фотатуркі і студыі пакуль атрымліваюць мізэрную колькасць фотаапары, реактываў. Асабліва дрэнна з забеспячэннем матэрыяламі кінааматараў.

У дзеючых нарматывах не ўказаны сцэнічныя касцюмы, а без іх практычна нельга выхадзіць на сцэну ўдзельнікам канцэртаў. Калі клуб ці Дом

культуры размяшчаны ў калгасным памяшканні, то праўленне калгаса набывае эцэнічную форму для сваіх працаўнікоў за кошт культфонду. А як быць іншым? Набыць за бюджэтную асігнаванні? Але фінансавыя органы прырачаць — у пераліку нарматываў касцюмы не запісаны. Выснова адна: у нарматывы неабходна ўключыць касцюмы і абутак.

Клубнымі ўстановамі культуры назанашаны немалы станочны вопыт работы з насельніцтвам, пашыраюцца сувязі іх з грамадскімі арганізацыямі працоўных, метадычныя сувязі з суседнімі ўстановамі культуры, ідэалагічнымі арганізацыямі. Думаецца, што рэспубліканскаму метадычнаму кабінету трэба значна шырэй і больш аператыўна прапагандаваць карысныя мясцовыя пачынанні, вопыт работы сельскіх дамоў культуры і іншых культасветустаноў у сучасных умовах.

Новыя формы цэнтралізаванай дзейнасці клубных устаноў актывізауюць гаспадарча-фінансавую работу дамоў культуры. Пажадана, каб у Рэспубліканскім інстытуце павышэння кваліфікацыі работнікаў культуры і ў культурна-асветных вучылішчах адводзілася больш часу на вывучэнне найбольш сур'езных і перспектыўных пытанняў; фінансавая - гаспадарчай работы, правільнага выдаткавання асігнаванняў, прыцягнення сродкаў ад платных мерапрыемстваў, комплекснага планавання ў маштабе сельскага Савета, раёна.

Дамы культуры могуць і павінны стаць цэнтрам культуры - масавай работы на сяле. У гэтым — іх галоўнае прызначэнне.

М. ШМАТКОУ,
намеснік начальніка Упраўлення культуры Віцебскага аблыканкома.

Міхасю
ДУБРОЎСКАМУ — 80

З настрычніка пісьменніку Міхасю Дуброўскаму спаўняецца 80 гадоў. У сувязі з гэтым праўленне Саюза пісьменнікаў БССР накіравала юбіляру прывітанне, у якім гаворыцца:

«Дарагі Міхась Георгіевіч! Шчыра вітаем Вас, аднаго са старэйшых літаратараў рэспублікі, у дзень Вашага васьмідзесяцігоддзя».

За плячыма ў Вас вялікая жыццёвая дарога. Юнаком Вы прымаці ўдзел у падзеях Кастрычніцкай рэвалюцыі на Кірмаўшчыне, служылі ў Чырвонай Арміі, настаўнічалі ў пачатковай школе. Пасля заканчэння літаратурна-мастацкага інстытута ў Маскве Вы займаліся навукова-даследчай і педагогічнай дзейнасцю, выкладалі беларускую літаратуру ў Літаратурным інстытуце імя А. М. Горкага і ў Гродзенскім педагогічным інстытуце.

На працягу многіх год у перыядычным друку з'яўляліся Вашы вершы, артыкулы аб надзённых праблемах літаратуры, пераклады твораў класічных і сучасных паэтаў. У 1926 годзе ў Вашым перакладзе на беларускую мову выйшла асобным выданнем паэма А. Уайльда «Балада Рэдынгскай турмы».

Жадаем, дарагі Міхась Георгіевіч, Вам добрага здароўя, шчасця, поспеху».

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтага віншавання і жадае Міхасю Георгіевічу доўгіх год жыцця, творчага патхнення.

2 настрычніка —
Дзень настаўніка

Фота Я. МЯЦЕЛІЦЫ.

3 КАГОРТЫ ПЕРШАПРАХОДЦАЎ

Да 80-годдзя з дня нараджэння Мухтара АУЭЗАВА

васемнаццаце стагоддзі з яго родавымі канфліктамі, жорсткімі нормама і звычаямі, з несправядлівасцю баяў. У цэнтры твора ў многім традыцыйны для сусветнай літаратуры сямейна-бытавы канфлікт: на шляху нахання паўстае жорсткі звычай родавай помсты.

П'еса была першай не толькі ў творчасці Ауэзава, а і ў гісторыі казахскай нацыянальнай драматургіі. Сцэнамі з ле адкрыў свае выступленні ў 1926 годзе толькі што арганізаваны казахскі тэатр. Паспехам карыстаўся і карыстаецца па сённяшні дзень і драма Ауэзава «Нарагод» — аб ілюзійнасці жанчыны ў казахскай сям'і...

Аднак найбольшую вядомасць набыла проза пісьменніка і раман-эпапея пра нацыянальнага героя казахскага народа, слаўтага паэта дзевятнацатага стагоддзя Абая — «Шлях Абая». Вялікую дапамогу ў працы над першай нацыянальнай эпа-

пейі аназаў Ауэзава вопыт братніх літаратур, асабліва рускай. Сам пісьменнік неаднойчы прызнаваў велізарны ўплыў, аказаны на яго Пушкіным і Чахавым, Гоголем і Талстым.

Эпапея з чатырох кніг (меркавалася напісаць яно сем раманнаў і дзевяці дзеяння да перыяду імауністычнага будаўніцтва) узяўляе жыццё казахскага народа на працягу другой паловы дзевятнацатага стагоддзя, але, як часта бывае ў творах падобнага роду, у ёй адбываецца вопыт нацыі ў больш значны і вялікі прамежак часу: уся гісторыя праходзіць перад нашымі вачамі, апавяданне вядзецца трохмерна на мінулае і будучае. Эпапея ўражвае не толькі нацыянальнымі каларытам, усходняй «экзотыкай». У ёй на першым плане — гуманістычны, агульначалавечы, інтэрнацыянальны эмест. Не выпадкова, што галоўны герой — прыхільнік

ідэй братэрства народаў, вялікі знаўца яго культуры і літаратуры.

Інтэрнацыянальны пафас адчуваецца не толькі ў мастацкай спадчыне Ауэзава. Ім прасякнута насіроўз уся яго шматгранная творчая дзейнасць. У артыкулах «Агульная справа савецкіх літаратараў», «Братэрства нашых літаратур» ён абгрунтоўвае і адстойвае важны тэзіс: «вопыт развіцця савецкай шматнацыянальнай культуры пераконвае ў тым, што ўзаемнае існаванне ўздыме ўсе літаратуры, дазволішы ім развіваць свае лепшыя нацыянальныя традыцыі».

На Беларусі добра ведаюць і высокая цэнніць творчасць таленавітага песняра казахскага народа. Хочацца спадзявацца, што з'явіцца неўзабаве новыя пераклады яго твораў і даследаванні, у якім бы спадчына гэтага пісьменніка суаднілася з набыткамі нашай шырока вядомай раманнай школы.

Мінола МІШЧАНЧУК.

Калі мы гаворым пра класіка казахскай літаратуры, аднаго з заснавальнікаў метаду сацыялістычнага рэалізму ў ёй Мухтара Ауэзава, то абавязкова трэба вытокаў, першаснасці яго творчасці проста немагчыма. У 1917 годзе ён піша п'есу «Энлік і Кебен» — пра далёкае

ВАРТА ПАДНЯЦА на дзевяты паверх новага сучаснага будынка на вуліцы Сурганава, і вы трапіце ў свет прыгажосці. Перад вамі — залітая сонцам зямля, блакітнае неба, крымскія горы, подых розных гарадоў і краін, музычныя акорды манатыпнай і пастэлей... І ў душу пранікае радасць: якое прыгожае жыццё, колькі ў ім характараў! Гэтую радасць зведаеш, калі знаёмішся з мастацтвам заслужанага работніка культуры БССР Яўгена Красоўскага, тонкага жывапісца, цікавага суб'ектні-

экспрэсіўна, глыбока асацыятыўна, мастацтва называюць «Каларова музыка», таму што гэтыя творы трэба глядзець у музычным суправаджэнні.

«Жывапіс, на мой погляд, — разважае Красоўскі, — гэта не сачыніцельства і не фантазіраванне. Гэта строга натурны, навукова дакладны аналіз, жывапіс фіксуе душэўныя зрухі душы мастака, ён сейсмаграфічна дакладна ўлоўлівае ваганні думкі. Жывапісец жыве ў часе, ён канцэнсуе ў сабе час».

Радасць адкрыцця жывой прыгажосці

кветкі», умець прымусяць задумацца — вялікае майстэрства.

Калі Красоўскі пісаў свой «місхорскі» цыкл, ён наўрад ці думаў пра той падтэкст, які праступае ў ім, як праступае ззяючая белізна таршона скрозь празрысты пласт фарбаў. Аўтар аддаваўся свайму захопленню з усёй непасрэднасцю, шчырасцю.

...Пералівісты, зменлівы колер кландзеца на паперу лёгка, прыгожа, на ваках ператвараючыся ў неба, мора, горы, дрэвы. Рухі пэндзля дакладныя, любоў-

пісаць новыя акварэлі. Але ім будзе крыху не хапаць той каштоўнай непасрэднасці, таго няўзноюленага трымнення, якімі ўзнагароджвае толькі першае зачараванне.

Я. Красоўскі ведае сакрэт незвычайна складанага плэнэра, адкрытага яшчэ імпрэсіяністамі, адчувае стан, агульны тон у пейзажы, той няўлоўны валёр, калі варта хаця ў адным мазку дапусціць фальш — і колер адразу ж становіцца фарбай.

Лепшыя акварэлі мастака — гэта парадаксальным чынам спыненыя моманты, якія не страцілі руху, зменлівасці, вібрацыі, жыцця. У іх свежасць, чысціня, наветра, перамога святла, перламутравая пераліччатага туману... Есць у такіх работах нешта такое, што спрыяе перажыць кроўную блізкасць да роднай зямлі.

Ці не такія простыя і любячыя карціны, непрыкметна для нас саміх зберажоныя сэрцам, нараджаючы трывалы сувязі, падобныя карэнням, якія жывяць паянціці «мой край», «радіма», «мая Беларусь»...

Нацюрморты... Іх у майстэрні Красоўскага шмат. Не адзін год свайго творчага жыцця ён аддаў гэтай жанры.

«Нацюрморт — гэта не толькі адлюстраванне прадметаў. У нацюрморце выяўляюцца адносіны мастака да прыгажосці, створанай прыродай і рукамі чалавека. Нацюрморт можа гаварыць з гледзішчам мовой радасці, можа быць напоўнены ўсімі колерамі настрою. Ён можа данесці глыбокі роздум аб жыцці, аб прыродзе, аб зямлі, на якой жыве і працуе чалавек. Работа над нацюрмортам дае мастаку вялікае задавальненне і прыносіць карысць, таму што многія творчыя задачы вырашаюцца ў працэсе работы над ім: задачы колеру, пластыкі, кампазіцыі», — гаворыць Я. Красоўскі.

Есць адно пытанне, якое Яўген Яўстафавіч задае сабе пастаянна: што ёсць мастацтва? Мастак стварае вялікія кампазіцыі на сюжэты — «мастак і рэвалюцыя», «мастак і спорт», «мастак і вытворчасць», «мастак і мадэль». Гэтыя творы, відаць, і даюць адказ на такое пытанне.

Мастак аб'ездзіў шмат краін і гарадоў. Але галоўнае не ў кіламетражы пройдзеных ім дарог. Галоўнае — у глыбокім пранікненні ў сутнасць прыроды, у пастаянным пошуку новых сродкаў адлюстравання, новых адчуванняў. У гэтым магічнай сіла лепшых твораў Красоўскага, вялікага працаўніка мастацтва.

Барыс КРЭПАК.

Гаворачы пра Красоўскага, мы перш за ўсё адзначым, што спакойны, стрыманы настрой яго палатнаў і акварэлей нібыта працягвае жывы дыялог з жывапісцам, хаця фарбы на многіх з іх ужо высыхлі. Таму што гэта майстар, уся работа якога падначалена свярджэнню актыўнай, аптымістычнай сутнасці ўсяго акаляючага, шчырасці і ўхваляванасці чалавека, які асвойвае свет. Ці не таму творы Красоўскага нясуць адбітак адкрытай душы іх стваральніка? Ці не таму мастак пастаянна імкнецца да людзей, да новых мясцін, да разнастайнасці жанраў і відаў творчасці?

Беларусь, Прыбалтыка, Крым, Масква, Ленінград, Італія, Францыя, Англія, Грэцыя, Румынія, Венгрыя, Чэхаславакія — вось геаграфія яго твораў. Рабочыя, дыяры, майстры культуры, спартсмены, студэнты, інжынеры, салдаты — яго героі. Пейзаж, карціна, партрэт, нацюрморт, экслібрис, афорт, манатыпія, акварэль, тэмпера — жанры і тэхнікі яго творчасці. Рымт працоўных будыняў, пейзажы прыроды, фарбы зямлі беларускай... Шырыня творчага дыяпазону спалучаецца з цэласнасцю мастакоўскага бачання, яго духоўнай накіраванасцю.

«Майстэрства мастака, — гаворыць Красоўскі, — не толькі ва ўменні паказаць, але ў першую чаргу ў валоданні пэўным душэўным ладам, эмацыянальнай усхваляванасцю, пэўнай накіраванасцю мастацтва. Мастаку можна дараваць няўдачу, але нельга дараваць унутранага раўнадушша, абьякавацца да сваёй справы. Мастацтва павінны рабіць людзі з чыстай душой — усялякія камерцыйныя задачы ніколі не былі і не будуць сапраўднымі клонатамі мастацтва».

Не мне належыць параўнанне, што жывапіс бліжэй за ўсё да музыкі і да паэзіі. Дык вось, жывапіс Красоўскага — гэта музыка. І паэзія. І нездарма свой новы цыкл манатыпнай, цыкл складаны,

свету, якая загаварыла мовой чалавечых пачуццяў, светлы пэтычны настрой мы бачым у новым цыкле невялікіх акварэлей «Місхор». Гэтыя акварэлі напісаны пэндзлем чыстым, празрыстым, званкім. Яны добра прадуманы і нясуць у сабе закончаную пластычную яснасць. Тут адчуваецца імкненне майстра выкарыстаць усё ўбачанае і знойдзенае для перадачы таго вечнага, што называецца прыгажосцю звычайнага.

Цікава, што нават яго паездкі па Саюзе і ў зарубезныя краіны не прыводзяць да паказу экзотыкі — мяняецца рытм, каларыт, мазок, але застаецца шчырасць, сціплая пазіцыя абранага матыву. Умець убачыць «неба ў чашачцы

цыя. Фарба нібы сама сабой, расплываючыся, нанаўняецца адценнямі, то замажуджваючы, то паскараючы свой свабодны бег, стварае пейзаж.

Мастак піша на папярэдняе змочанай паперы, імкнучыся закончыць работу за той кароткі час, пакуль яна не высыхне. Цяжкія фарбы ўпадабляецца цяжкім часу. За лічаныя хвіліны трэба паспець выказацца. Дапаўненні, папраўкі немагчымы. Рукой кіруючы ўжо не розум, а інтуіцыя і вопыт. Без поўнай захопленасці матывам, без поўнай канцэнтраванасці сіл і волі ўдзячы не дасягнуць. Толькі павялічыць колькасць «рабочага смецця». Потым, у майстэрні, а не на натуре, на яго аснове можна на-

насць уронаў адведзена знаёмства з сучаснымі беларускімі майстрамі. Спынімся на двух раздзелах — першым, найбольш здавалася б, разнастайным, і другім — найбольш праблематычным.

Вывучэнне гісторыі мастацтва трэба пачынаць з рускага жывапісу, скульптуры і архітэктуры XVIII стагоддзя, калі ўсе тры выдатныя мастацтвы былі прадстаўлены вялікімі майстрамі, калі шляхі развіцця кожнага віду выяўленчай творчасці былі відавочныя і строга вызначаныя. Магэрыя параўнальна прасты, добра забяспечаны дыяпазітывамі. Да таго ж, Дзяржаўны мастацкі музей БССР мае добрую экспазіцыю жывапісу XVIII стагоддзя.

Музей — незамены. Але ўвесь клас прыводзіць туды не варта, таму што разглядаць палатно адначасова могуць толькі пяць — сем чалавек, не больш. І наогул мала нарысці, калі дзяцей ПРыводзіць у музей; зусім іншая справа, калі яны ідуць туды САМІ. Таму лепш за ўсё пастаянна звяртацца да музейнай экспазіцыі ў класе.

Памяць школьнікаў перагружана, таму лепш браць толькі самыя вялікія імёны і вывучаць не шмат работ, але грунтоўна. Якія менавіта помнікі павінны вывучацца ў школе — зусім не простае пытанне. І на яго пакуль не дадзена адназначнага адказу.

Паводле маіх назіранняў, знаёмства са старажытнымі творами можна пачынаць пасля вывучэння мастацтва дасяганага перыяду. Спачатку — Урубель і Каровін, толькі пасля — Рублёў і Дыянісій. Храналагічны парадак, але калі ўспомніць,

што з моманту заснавання Акадэміі мастацтваў айнаўнае мастацтва развіталася безадносна да старажытнарускай культуры, таную паслядоўнасць можна дапусціць. Творчасць Феофана Грэка або Рублёва — моцны арэжан, асабліва на школьнай парце, і падаступаць да патрыярхаў нашага жывапісу можна толькі, маючы нейкі вопыт аналізу помнікаў больш прастых.

Вопыт вывучэння гісторыі беларускага мастацтва вучнямі агульнаадукацыйнай школы выказаць толькі некалькі меркаванняў, хаця і не абсалютных.

Старая архітэктура Беларусі прадстаўлена дзясцяткамі помнікаў, пра лепшыя з іх павінны ведаць школьнікі. Гэта, перш за ўсё, грамадскія пабудовы ў Камяніцы, Полацку, Гродне, Навагрудку, Міры, Нясвіжы. Пералічаныя гарады па аналогіі з «Залатым калыханам» хацелася б назваць «Залатым полсам Беларусі». Позні класіцызм можа быць прадстаўлены гомельскім палацам, абароннае дойлідства гэтага ж часу — Брэсцкай крэпасцю.

Абавязкова трэба ўключыць у школьны курс вывучэння беларускага мастацтва рукапісную кнігу (напрыклад, мініяцюры Кенігсбергскага летапісу) і друкаваную кнігу (выданні Ф. Скарыны брацкіх друкараў).

Беларуская драўляная скульптура — найвялікшая з'ява мастацтва. І многае пра яе можна даведацца ў нашым мастацкім музеі.

Як ні цяжка раскрыць спецыфіку мала вывучанага старага беларускага жывапісу, усё ж і тут ёсць па меншай меры два пункты апоры: полацкія фрэскі і гродзенскія

парсуны, якія надаюна выратавалі рэстаўратары.

Жывапіс XIX стагоддзя прадстаўлены значнымі імёнамі. Праграма мінімум уключае ў наступных рысах: рамантызм — Валіяцін Ваньковіч, класіцызм — Іван Хруцін, жанравы партрэт — Нікадзім Сілівановіч, пейзаж — Генрых Вайсенгоф, Фердынанд Рушчыц. Пра беларускі жывапіс пачатку XX стагоддзя дае ўяўленне творчасць Юрыя Пэна і Янава Кругера.

Агенцтва друку навіны (АДН) прапанавала падборку фотапомнікаў беларускай архітэктуры. Хаця і няма ў падборцы Белай Вежы, усё ж дыяпазітываў да — тры ўрокі холіцы.

Намаганні самага дзейнага, эрудзіраванага і мэтанакіраванага педагога будучы звязаны да нуля, калі школа не створыць элементарных умоў для заняткаў гісторыі мастацтваў.

А мінімум такі. У класе павінна быць цёмна, як у кіназале. Экран — па меншай меры метравы.

Неабходны дыяпраектар «Эцюд» (або іншай маркі), толькі б апарат быў надзейны, а кіраванне ім — ручное, але не аўтаматызаванае.

Асноўны матэрыял уроку — дыяпазітывы, выпушчаныя АДН, а таксама студыйны «Дыяфільм». Цяпер самы час пачаць узбройвацца найвышэй дасягненнімі навукай, метадычнымі распрацоўкамі, апаратамі, дыяпазітывамі і галоўнае, гарачым жаданнем раскрыць школьнікам сутнасць выяўленчага мастацтва. Каб жонкі, хто закончыць школу, ведаў пра тэрпентын.

К. ЗЕЛЯНОЙ, мастацтвазнаўца.

ЧЫМ КАРЫСНЫ ТЭРПЕНТЫН?

РАЗМОВА ПРА ШКОЛЬНЫ ПРАДМЕТ, ЯКОГА НЯМА

Я спецыяльна выбраў таную алею, дзе прыгожа апраўлены з прычыны заканчэння школы выпускнікі трапіліся на юнныя кроку. Задавалася адно і тое ж пытанне: — Што такое тэрпентын? Чым ён карысны?

— Тэр-пен-тын? — Усе дваццаць шэсць адказаў — ад неурэаўменна-запытальных позіркаў да дасціпных рэплі — гаварылі аб адным: ніхто з учарашніх школьнікаў нічагусенкі пра тэрпентын не ведае.

Тэрпентын, вядома, дробязь. Нешта нахшталь ляба або харэя для тых, хто вывучае літаратуру. Але той, хто сур'езна цікавіцца жывапісам, ведае пра наштоўныя ўласцівасці сібірскага піхтавага тэрпентына, пра тэрпентыны венецыянскія і страбурскія, што мелі вялікі поспыт у старых майстроў, якія выраблялі па ўласных рэцэптах лакі або растваральнікі.

Аднак дваццаць шэсць школьнікаў нічога пра тэрпентын не чулі. Яны не ведалі, хто такі Валіяцін Ваньковіч, чым слаўны Навагрудак, за што загінуў Караеаджа, хто такі імпрэсіяністы, чаму чалавецтва святкавала стагоддзе Чурльніса. Яны панінулі школу, не атрымаўшы пачатковых ведаў пра жывапіс.

Што не ведалі — яшчэ палова бяды. Але ці хочучь ведаць?

Маю на ўвазе не асобныя гурткі, не факультывы, укараныя ў некаторых школах, і нават не аматарскія мера-

прыемствы. Гутарна ідзе пра іншае: пра гісторыю мастацтваў як пра паўнапраўную школьную дысцыпліну з адпаведнай старонкай у класным журнале і радком у дакуменце аб заканчэнні сярэдняй навучальнай установы.

Задумаем: калі нейкі нядабайны вучань нічога не можа сказаць пра пушкінскую Таціну Ларыну, не вывучыў біяграфію Янкі Купалы, не прачытаў «Слова аб палку Ігаравым», то ён не прыродзе ў наступны клас, паколькі абавязаны засвоіць мінімум звестак з беларускай і рускай літаратуры.

Калі ж нейкі вучань нічога не можа сказаць пра партрэт Струйскага пэндзля Ронатава, не вывучыў біяграфію Францыска Скарыны, не знаёмы з помнікамі архітэктуры Полацка, то ніводны педагог не прад'явіць ніякіх прэтэнзій, таму што вучань «не абавязаны» засвоіць нават мінімум звестак з гісторыі беларускага і рускага выяўленчага мастацтва. Што ўжо гаварыць пра тэрпентын!

Калі не лічыць студэнтаў гуманітарных факультэтаў, усе астатнія — рабочыя, інжынеры, урачы, аграрныя і г. д. — заканчваюць планамернае вывучэнне літаратуры ў школе. Чытанне ж кніг, натуральна, працягваецца. І калі школа дала чытачам сур'езнае паняцце аб літаратуры, то чытанне будзе насіць асэнсаваны і мэтанакіраваны характар.

З гісторыі выяўлен-

чага мастацтва знаёмыя толькі ў гуманітарных ВНУ, ды і то не ўсюды. Значыцца, калі школа не дае выпускніку мінімальна звестак пра жывапіс, скульптуру і архітэктуру, то знаёмства з мастацкімі скарбамі будзе для пераважнай большасці людзей выпадковае і павярхоўнае, радасць мастацкага пазнання чалавек можа не зведаць наогул.

Адным словам, школа і толькі школа. Больш спадзявацца няма на яго. Цяпер у школьных раскладзе няма гісторыі мастацтваў, але вучэбныя планы ўдасканальваюцца і мяняюцца. Дзень, калі новы прадмет атрымае роўныя правы, сямкам, з геаграфіяй, не за гарамі.

У рэспубліканскай спецыялізаванай школе па мастацтваў і музыцы з нядаўняга часу на знаёмства з гісторыяй мастацтваў стала алгодзіца 136 гадзін. Нават гэта не надта многа. Паспрабуем у гэты гадзіны вывучыць рускую літаратуру або англійскую мову — наўрад ці атрымаецца. Не выключаецца, што аўтары першых абавязковых праграм па выяўленчаму мастацтваў для сярэдняй школы будуць зыходзіць з такой жа колькасці гадзін. Думаю, варта падзяліцца некаторымі вопытамі педагога, які вядзе гэтыя ўрокі.

Курс падзяляецца на чатыры раздзелы: рускае, беларускае, зарубежнае і савецкае мастацтва, дзе пэўна коль-

Сталым чытачам «Літаратуры і мастацтва», нарэшце, добра памятаць успаміны Зоські Верас (Л. А. Войцік) пра Максіма Багдановіча, змешчаныя 10 гадоў назад пад загалоўкам «Няць месяцаў у Мінску». Памятаць навізнаю матэрыялаў, адкрыццём тых фантаў і драбніц з біяграфіі любімага паэта, класіка беларускай літаратуры, якія да публікацыі шырокаму чытачу былі малавядомы або цывадымы зусім. І, безумоўна, памятаць таму, што ўразлівай перш вась чым — аўтарка працавала з самім М. Багдановічам, вдала з ім шматлікія цікавыя размовы, чула яго голас, ведала яго схільнасці, асаблівы характар, думкі і інш. Не дзіва, што гэтыя успаміны чыталіся ўголас студэнтамі-філолагамі.

Людвіка Антонаўна Войцік — актыўная ўдзельніца беларускага грамадска-культурнага і літаратурнага руху да Вялікай Кастрычніцкай рэвалюцыі і ў 1920—30-ыя гады ў былой Заходняй Беларусі. Ёй даводзілася сустракацца, працаваць, перапісвацца з супрацоўнікамі «Нашай нівы», М. Багдановічам і

Ядвігінам Ш. Фабіянам Шантырам і Гальяшом Леўчыкам, Уладзіславам Галубком і Усеваладам Фальцікам, Браіславам Тарашкевічам і Міхасём Машарам, і інш.

З 1909 г. Людвіка Антонаўна была членам Гродзенскага гуртка беларускай моладзі. Вяла культурна-асветную работу, удзельнічала ў аматарскіх спектаклях, спрабавала пісаць. З 1911 г. друкавала імпрэсіі і паэтычныя замалёўкі ў «Нашай ніве». У 1920—30-ыя гады працавала адміністратарам у прагрэсіўных заходне-беларускіх газетах у Вільні, дзе жыла з 1923 года, заснавала і рэдагавала дзіцячы часопіс «Заранка» (1927—31), выдавала сельска-гаспадарчы часопіс «Беларуская борца» (1934—38). Свае вершы і аповяданні яна змяшчала ў часопісах «Заранка», «Наш шлях», «Студэнцкая думка», артыкулы на пытанні сельскай гаспадаркі, пчэларства, агародніцтва — у «Беларускай борці», навукова-папулярныя — у часопісе «Шлях моладзі», па педагогіцы

— у газеце «Жаночая справа». Шмат яна перакладала з рускай, украінскай, польскай літаратур.

Да сённяшняга дня Людвіка Антонаўна цікавіцца беларускай літаратурай, навукай, культурай. Заўсёды ў яе на стала «Польмя», «Маладосць», «Літаратура і мастацтва», «Родная прырода». Піша яна і успаміны. У іх светлая, зайздросная, як па такіх гадах, памяць. На любое пытанне яна дасць вам грунтоўны адказ. Калі не ведае сама, парупіцца высьветліць у спецыялістаў, у знаёмых, навадзе даведкі. Многія нашы даследчыкі нізка кланяюцца ёй за такую дапамогу.

Шчыра, ад душы віншуючы Людвіку Антонаўну з юбілеем — сёння ёй споўнілася 85 — жадаючы ёй добрага самаадчування, моцнага здароўя, усёго самага найлепшага, прарамаю чытачам газеты скарачаны варыянт яе успамінаў пра Г. Леўчыка, напісаных у 1968 г.

Янна САЛАМЕВІЧ.

У ВОСЕНІ 1913 года здзейсніліся мае намеры: я прыехала ў Варшаву на курсы садоўніцтва, агародніцтва і пчэларства.

Першыя два—тры тыдні, пакуль наладзілася справа кватэры, пакуль лекцыі прыйшлі ў норму, — час праходзіў хутка і ні аб чым не думалася. Але чым далей, тым больш адчувалася, што вакол мяне аграмадны горад, поўны людзей, поўны руху, толькі для мяне бясконца пусты, бо не было нікога блізкага духоўна. Рада адна: трэба шукаць беларусаў, а значыцца, трэба звярнуцца ў рэдакцыю «Нашай нівы». На доўга не адкладваючы, я напісала і адваротнай поштай атрымала адказ: адрасы Гальяша Леўчыка, М. Бабровіча і студэнткамедыка А. Табэркі. Збірала напісаць перадусім Г. Леўчыку, ды не паспела гэтага зрабіць, як ён сам з'явіўся ў мяне: нашаніўцы напісалі яму аб мяне і падалі мой адрас.

Першая сустрэча была даволі арыгінальна і смешная. Гальяш Леўчык убег шпарка, не прывітаўся, не зарэкамендаваўся... Яго першыя словы былі: «Гэта я Вас маю

— Цяпер будзе інакш. Пазнаёміцеся з нашымі беларусамі, ёсць мілыя людзі. А то і мы з Вамі ўдваіх туды-сюды пойдзем. Добра?»

Гэта і было. Насамперад пазнаёміў мяне Леўчык з групай варшаўскіх беларусаў. Збіраліся яны кожны дзень на абедзе ў сталуюцы, якую называлі беларускай. А часта ў нядзелю ездзілі ў Ажарова пад Варшаву да беларускай сям'і Сталыгваў, якія мелі там свой дом.

Леўчык лічыў сваім абавязкам знаць кожнага беларуса, які прыежджаў у Варшаву, прыцягнуць у сваю групу, каб «не згубіўся» ў людскім моры і не забыўся сваёй мовы, як

Упішу Вам што-небудзь сам, іншы таксама ўпішуцца». Даволі доўга трымаў альбом, але затое і папрацаваў над ім. Парабіў аздабныя надпісы, рысункі, упісаў пару вершаў.

Хутка мінула дзесяць месяцаў. У пачатку ліпеня 1914 г. я з Варшавы выехала. Праз пару тыдняў пачалася першая сусветная вайна. Але пакуль фронт не перагарадзіў дарогі ад Варшавы ў Горадзеншчыну, я стала карэспандэраваць з Г. Леўчыкам.

Ужо 1(14) жніўня 1914 г. я атрымала ад яго першую пісьмуку ў адказ на маю. Ён піша: «Залатая сястрынка! Пісьмуку Вашу мы атрымалі, ха-

лася пераехаць у Вільню на сталае жыццё і шукаць сабе працы. Разумеецца, адразу пайшла ў Беларускаю кнігарню, на Завальную 7, і першай асобай, якую там пабачыла, быў Гальяш Леўчык. Але як жа ён змяніўся, як пастарэў! Ані следу даўнейшага гумару, воць прыгаслі, поўна сівых валасоў. Матэрыяльнае становішча вельмі цяжкае. Працы не меў. Прыехаў у Вільню, маючы надзею тут знайсці якую-небудзь працу. Але дарма. Пошукі добрых вынікаў не далі. Збіраўся ехаць назад у Варшаву. Але нават тады не страціў ахвоты памагачу другім. Дзякуючы яму, я наняла адпаведную кватэру на Антокалі, дзе і асела

прашу як мага схаваць для мяне сканфіскаваныя нумары газеты; я часам даставаў і хаваў, як быў у Вільні — вось, напр., нядаўна сканфіскавалі «Крыніцу» і пару нумароў «Сялянскай праўды». Прышліце мне новыя кніжкі: «На прызьбе» і «На ростанях» і календар новы, як будзе. Некалькі новых брашурак я ад Вас атрымаў быў — дзякую! Грошы за кніжкі Вам пасля вярну. Трымайцеся, як мага ўсімі сіламі на здароўі, а то як памрэм, дык распылемся ў космасе і не будзем магчы жыць і працаваць для роднай Беларусі! Ну, бывайце жывенькія і здаровенькія і ад часу да часу скрабанце да мяне пёркам! Ваш Гальяш Леўчык».

Пасля гэтага ліста былі яшчэ лісты і матэрыялы ў «Заранку». Пару дзесяткаў загадкі (народных), некаторыя апрацаваныя Г. Леўчыкам у варшаўскай форме. Верш «Сёмуха» друкаваўся ў «Заранцы». У «Студэнцкай думцы» (№ 3 (4), 1925 г.) надрукаваны верш «Сон на Нёмане каля Шчыры». Пасля ён увайшоў у хрэстаматыю І. Дварчаніна разам з іншымі вершамі. У гэтай жа хрэстаматыі надрукаваны вершы з нявышаўшага ў свет зборніка «Беларускі жаўранак»: «Я багат, багаты», «Восень», «На дзяды», «Конь-ратай».

У 1926 г. прыежджаў Г. Леўчык на пару дзён у Вільню. Думаў, што ўдасца, што-небудзь выдаць, але, на жаль, выдаваць не было. Гэта была мая апошняя сустрэча з Гальяшом Леўчыкам. Карэспандэнцыя некалькі перарвалася, пасля — вайна... Спадзявалася, што атрымаю падрабязныя звесткі аб Г. Леўчыку (пра яго жыццё ў час вайны аж да смерці) ад Пятра Ластаўкі з Варшавы, ад якога яшчэ ў жніўні (1968 г. — Я. С.) атрымала ліст з аб'яцаннем гэтыя матэрыялы прыгатаваць і высласць, але, на вялікі жаль, зрабіць гэтага ўжо не змог: 19 верасня (1968 г. — Я. С.) Пятра Ластаўкі не стала — памёр.

Аб Г. Леўчыку толькі чуткі, чуткі. Быццам жаніўся з нейкай асобай, якая яму абяцала памагчы выдаць яго творы. Гэта была толькі абяцанка. У час бамбардзіроўкі згарэў дом, дзе была кватэра Леўчыка. Згарэла ўся яго бібліятэка, усё, што так рупна збіраў праз усё жыццё. Ён сядзеў на грузавішчы і плакаў. Памёр сваёй смерцю ў 1944 годзе. Гэта вестка пазней, бо прыслаў мне яе П. Ластаўка яшчэ ў 1967 г.

Л. ВОЙЦІК (Зоська Верас)

СУСТРЭЧЫ з Гальяшом Леўчыкам

Зоська Верас і Гальяш Леўчык. 1914 г.

«ратаваць»? Ха-ха-ха! Такі маю загад з Вільні. Бег як мага!» Я глядзела здзіўлена. Перад мною быў чалавек невысокі, незвычайна рухавы, з шапкай чорных кучаравых валасоў, з вясёлымі невялікімі вачыма...

Нарэшце, заўважыўшы маё здзіўленне, ён спаважнеў. «Выбачайце, — кажа, — я нават не зарэкамендаваўся — Гальяш Леўчык, па прозвішчу Ляўковіч. Толькі што атрымаў ліст з рэдакцыі «Нашай нівы». Так трагічна апісалі Вашае самотнае існаванне, тым больш самотнае, што паміж тысячамі людзей, што я сапраўды бег як на ратунак. Але, прыйшоўшы, мне мой спех самому здаўся недарэчным і я засмяяўся. Ды так усё вышла няскладана...» «Чаму няскладана? Крыху арыгінальнае, але затое вясёлае знаёмства. Я вельмі рада. І пачала ўсё я. У «Нашу ніву» жартам напісала аб сваёй «трагедыі», яны жартам перадалі Вам. Вы закончылі. Усё як мае быць». «Як жа Вам Варшава падабаецца? Ужо крыху з ёй пазнаёміліся?»

— Знаю дарогу з Кручай на Вейскую, дзе нашы курсы, і трамваем за Бельведэрскай рагаткі — на практыку. Вось і ўсё.

ён сам казаў. І ў яго невялічкая гасцінная кватэра (вул. Леапальдыны, 35—32) заўсёды хто-небудзь жыў з новапрыехаўшых.

Леўчык дакладна выпайнуў сваё абяцанне. Былі мы з ім на выстаўцы ў «Захэнце», ездзілі ў Круцікарню. Даведаўшыся, што мне да зельніка (пазней быў выдадзены як «Беларуска-польска-расейска-лацінскі батанічны слоўнік». Вільня, 1924), не хапае некалькі беларускіх назваў раслін, запрапанаваў пазнаёміцца з М. Федароўскім, што, можа, ён мае якія запісы, не выкарыстаныя ў «Людзях беларускіх». Мы пайшлі. М. Федароўскі прыняў нас вельмі ветліва, але, на жаль, таго, што мне трэба было, у яго не знайшлося.

Прыходзіў да мяне Леўчык часта. Вечарамі, калі я ўжо прыгатавала лекцыі і мела час, вялі мы бясконцыя гутаркі. Ён вельмі цікавіўся працай Гродзенскага гуртка беларускай моладзі, зрабіў сабе адбіткі фатаграфій гуртка, цікавіўся характарыстыкамі паасобных сяброў. Адзін раз пабачыў на сталае мой альбом да вершаў. «Я яго вазьму, — кажа. — Трэба ж, каб Вы мелі памятку з Вашага побыту ў Варшаве.

ця на колькі дзён яна спазнілася, але я не мог Вам хутка адказаць, дзеля таго, што мяне былі ўзялі ў «прысутства» прымаць запасных хворых і працаваў ад 8 рана да 10-ай вечара. Цяпер толькі мабілізацыя скончылася, дык магу ўзяцца за працу... Мне здаецца, што тут будзе горш раней, чым там у Вас... Ваш Гальяш».

А вайна трывала. Немцы ішлі хутка. Падыходзілі якраз да нас. Займаюць Сейны, Суwalki, Аўгустова, штораз бліжэй. Дзеда пасылаюць на аперацыю ў Варшаву. Мама едзе з хворым бацькам, я астаюся, — а як адражучы? Дала маме адрас Г. Ляўковіча. Ён чалавек добрай, чуткай душы, мо ў чым памажа? Так і было. Прыходзіў у шпіталь, займаў майго хворага дзеда вясёлымі гутаркамі, каб маці мая магла адзіць, дыхнуць свежым паветрам.

У пісьме ад 1(13) сакавіка 1915 г. пісаў: «...Што будзе па вайне? Хто можа гэты туман будучыні вокам духа прабіць? Адно ведама: гор і каменняў будзем спатыкаць шмат на сваёй дарозе, але не трэба падаць духам, а трэба быць гатовым перадужываць усе перашкоды ў дарозе да мэты. Цэлае, неабробленае, агромнае беларускае поле! Сколькі ратаёў табе трэба, а дзе яны? Сколькі іх? Жменька... Ах, як шмат, шмат хацеў бы я сказаць свайму Краю, свайму брату беларусам... Ці мне ўдасца сказаць сваё слова ў дні майго жыцця?»

Былі яшчэ лісты. У адным Леўчык пісаў: «Там у Вас, як чуем, самае пекла. Выязджайце куды-небудзь, не чакайце бяды...» І мы, я і мая маці, сапраўды выехалі. Тры гады ў Мінску, а пасля 5 гадоў у Сакольшчыне. І гэтак цэлых 8 гадоў кантакт з Г. Леўчыкам быў перарваны. Аж у 1923 годзе вясной, якраз на Казюка — 4 сакавіка, — я прыехала ў Вільню, каб аглядзецца, дзе шукаць мяне кватэру, бо надума-

са сваёй сямейкай увосені 1923 года. Больш чым пэўна, што я ўвесь час з Г. Леўчыкам карэспандэвала, але захавалася толькі адзін ліст ад 15 лістапада 1924 г., у якім пісаў: «...Цяпер усюды ўсім нашым цяжка... А ў мяне дрэнна — яшчэ нічога не маю і не ведаю, як і што будзе. Хацелася б дастаць тут якую працу, бо кватэра ёсць, чаго ў другіх няма і цяжка знайсці. Калі нічога не знайду (працы), дык уступлю ў трамвайныя кандуктары... Маю шмат чаго да пісання і да друкавання, але што ж — няма ніякай надзеі, што ў хуткім часе была б магчыма друкаваць усё гэта — ведама, страшэнна цяжкія часы... На супрацоўніцтва ў дзіцячай часопісі, калі будзе выдавацца, я Вам ахвотна служу і пасылаю пакуль што крышку матэрыялу, мо Вам прыдасца. Як я быў у Вільні ў прошлым годзе, дык віленскія нашы студэнты маніліся выдаваць сваю часопіс «Моладзь Беларусі», і я ім ужо нават клішу зрабіў сам з свайго рысунку і матэрыялу кучу перагледзеў, ды ў іх грошы не было, бо марка пачала хутка падаць, — а я быў ужо і сабраў некалькі дзесяткаў тысяч марак, але ўсё не памагло і ўвесь матэрыял я адаў на перахаванне дзядзьку Антону Грыневічу... Я калісьці Вас прасіў і цяпер ізноў па-

БЕЛАРУСКАЯ ДЗЯРЖАВНАЯ КАНСЕРВАТОРЫЯ

імя А. В. ЛУНАЧАРСКАГА
АБ'ЯЎЛЯЕ КОНКУРС

на замяшчэнне пасада прафесарска-выкладчыцкага складу па кафедрах:

камернага ансамбля — старшы выкладчык — 1 (фартэпільны ансамбль)
арнастравага дырыжыравання — выкладчык — 1 (дырыжор ду- халога арнастра).
Заявы і дакументы, згодна з Палажэннем аб конкурсе, накіроўваюцца на імя рэктара па адрасу: г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30.
Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання.
Даведні па тэлефоне: 22-49-42, 22-96-71.

ФРАЗЫ

- Курыная слепата бывае і ў пёўняў.
- Бывае, калі замест пляча падстаўляюць нагу.
- Не ўсе гумарысты любяць смяцца, бо лічаць, што смех — справа сур'эзная.
- Палазіна праўды — гэта ўжо хлусня. п. капчык.
- Ён так заціскаў крытыку, што пацёк... ялей.
- Як бы дзіцё не хіпавала — звальваюць на акселерацыю.
- Аб тым, што маўчанне — золата, часцей за ўсё забывае той, каму нечага сказаць.
- І сумленню не перашкаджае мець Знак якасці!
- Уласныя памылкі лічыў вопытам, чужыя — торма-зам прагрэсу.
- Псіхалогія духоўнага ліліпуцтва: «Наша справа — маленькая...» Р. Румко.

Мікола КАНЯЕЎ

ПЕРАВЫХАВАННЕ

— Ідзі, — сказала мама, — працуй.
Надзеў берет, пайшоў. Іду. Сонейка свеціць. Гляджу — кіно. Палічы дробныя грошы. Зайшоў. Ля касы чарга, відаць, фільм замежны — усе броне чакаюць. Праціснуўся. «Ты куды?» — грамадзянін у капелюшы пытаецца. «Білет узяць», — адказваю. Узяў два — апошнія. Стаю. Гляджу, якую дзяўчыну запрасіць. Падыходзіць грамадзянін у капелюшы. «Не ўступіце!» — а сам два рублі падае. Адаў яму білеты. Навошта яны мне? Я гэты фільм пяць разоў глядзеў.

Пайшоў. Цыгарэту закурыў. Іду. Снег растае. Хораша. Гляджу: новымі правіламі вулічнага руху гандлююць. Купіў стос. Зайшоў за вугал. Падб'ягае мужчына.

— Выручай, — гаворыць, — не хопіла мне.

— Траяк — адказваю.

За паўгадзіны ўсе правілы прадаў.

Іду далей. Аб жыцці думаю. Гляджу — галантарэя. Зайшоў, купіў паларас, грошы ў яго паклаў. Шалікаў яшчэ парачку купіў. Выйшаў. Стаў у падваротні. Куру. На руцэ — шалік. Падыходзіць хлопец. «Колькі?» — «Дзесяць», — адказваю.

Падае дзесяцірублёўку. Бяру. Гляджу — літары АБРСУ напісаны. Пайшоў з ім. Адсядзеў. Выходжу. Сонейка свеціць. Ледзяшы вісяць. А рукі мерзнуць. Асабліва тая, у якой цыгарэта. Гляджу — пальчаткамі гандлююць. Падыходжу. «Дайце — кажу, — адну». А прадаўшыца мне: «Толькі парамі гандлюем».

Пастаяў. Падумаў. Рукой махнуў. Навошта мне пара? Ахвота зноў звязавца!

БЛАКІТНАЯ МАРА

Рабочы дзень надыходзіў к канцу. Касір кавальскага цэха Марцін Блізюк сядзеў каля стала старшыні цэхкома. Уся яго хударлявая постаць выказвала абурэнне.

— Опрі! Іншага тут, Пракоп Ягоравіч, не скажаш. — На яго чыста паголеным твары з абвісьлымі шчокамі, палымнелі барвовыя плямы. — Рогач — наватар, Рогач — рацыяналізатар... А ён вунь які!.. Не, за гэтымі патлятымі стылягамі глядзі і глядзі. — Сухі голас аж рыпеў, як марозны снег пад ботамі.

У кутку на прыстолку цікаў гадзінік, за акном парывамі шугаў вецер.

— Каб тое, што ён сказаў, старшыня цэхкома ўспрыняў больш пераканаўча, Марцін Гаўрылавіч дадаў з пафасам:

— Верце мне, Пракоп Ягоравіч, Блізюк не стане каламуціць чыстую ваду. Не такая асоба Блізюк.

Пракоп Ягоравіч наморшчыў лоб: даводзілася, неаднойчы чуў пра касіра, што любіць ён балбатнуць лішняе. А тут быццам — не: у словах клопатнасць і трывога.

Блізюк уздыхнуў.

— Якія канкрэтна, разгультыя аперэты адбываюцца ў ха-

ласяцкай кватэры маладога інжынера — пакуль што сцвярджаць — не магу. Не высветліў з прычыны ключа і фіранак.

Старшыня цэхкома чамусьці зіркнуў на акно кабінета. Схапіў увагаю, як варухнулася тонкая, ружовая фіранка — у шыбу ўдарыў вецер. Позірк з акна пераскочыў на дзверы і пібы спатыкнуўся — зачэпіўся за ключ, які тырчаў у шчыліне замка. У галаве ў Пракопа Ягоравіча быццам нешта шчоўкнула.

— Пачакайце, Марцін Гаўрылавіч, а пры чым тут гэтыя атрыбуты — фіранкі і ключ?

Губы Блізюка перасмыкнуліся ў іранічна-паблаглівай ухмылцы:

— Не здагадаецеся? Што ж — я за гарызонтам буду яго высочваць? У кватэры, вядома. А там, як у вас вось. — Ён кіўнуў галавой на дзверы.

— Ключ. А фіранкі — нават ражок нідзе не заламаны.

Пракоп Ягоравіч раптам зрабілася млосна. «Што?!» Але ён не выгукнуў. — толькі падумаў так. Навошта парочь гарачку? Слова серабро, а маўчанне золата. Потым ён разважыў: «Ат, не трэба настырняцца, лішняе звягня, толькі нервы

сее. Не дзіця, сам абдумасца, зразумее».

Ён стомлена абанёрса локцямі на стол. Самому сапраўды захацелася такой газоркі, якая б, як жыватворная вада, абмывала і маладзіла цела і душу.

— Ну добра, таварыш Блізюк, сігнал праверым, высветлім усё дасканала. А зараз дайце адыздем ад сур'эзных спраў, аблегчым свае душы якой-небудзь цікавай гаворкай.

— І то праўда, гэта вельмі трэба чалавеку. Я, калі на тое пайшло, мог бы расказаць вам пра свой, багаты ўнутраны свет. Вельмі наважваю футбол і хакей, люблю гуляць у шахматы і ў даміна...

— Так-так, ну, а ці ёсць, скажам, у вас шанюўны Марцін Гаўрылавіч, якая-небудзь блакітная мара?

— Пытаеце, Пракоп Ягоравіч! Як жа можна жыць без мары? — Блізюк засвіціўся дробнёнькай усмешкай. — Цяпер я мару пра тую часіну, калі выведу на чыстую ваду гэтага дзяўчурна Рогача. Трэба паспраўднаму брацця фарміраваць з яго асобу. Але мне патрэбны факты. От хай-толькі ён, зачыніўшы за сабою дзверы, забудзецца ўторкнуць ключ у замок...

Савось АВОСЬ

ПАРНАСКІЯ МАТЫВЫ

ПАСТАВА І ПАДСТАВА

Уласны верад цвельчы
Наўнаю паставай,
Застыў паэт у велічы
З уяўнаю падставай.

ЛАУРЫ У РАСТЭРМІНОУКУ

Ад Антарытыды да Кеніі
Пешаном бы прайшоў зноў
і зноўку,

Толькі б ведаць,
Што лауры генія
Там набудзе ў растэрміноўку...

ПАЭТУ-МАЗГАВІКУ

Не накінецца слава на плечы
вам,
Не расквонцацца свойскай
цяцераю.
Злоўжываеце шэрым рэчывам
І таму вашы вершы —
Шэрыя.

ПАРАДА ПАЧАТКОЎЦУ

Па літаратурным лесе
Не хадзі, хадзіць абы.
Помні,
З ходу не нарвецца
На шанюўныя грыбы.
Нос не задзірай угору —
Не заўважыш мухамора.

Схамянiся,
Нахініся,
Баравік чанае ўнізе!

ТЭОРЫЯ ВОЛЬНАГА ВЕРША

Радок аніводзін
Не даўся без віснў.

Ад польных паводзін
Да лёгкіх —
Блізна...

ДЗІЦЯЧАМУ ПАТОЧНАМУ

Радзей
Выдавацца пачні, дабрадзей,
Спыніся на ўласным уздыме.
Калі не шкадуеш
Чужых дзяцей,
Дык злітуйся хоць
Над сваімі!

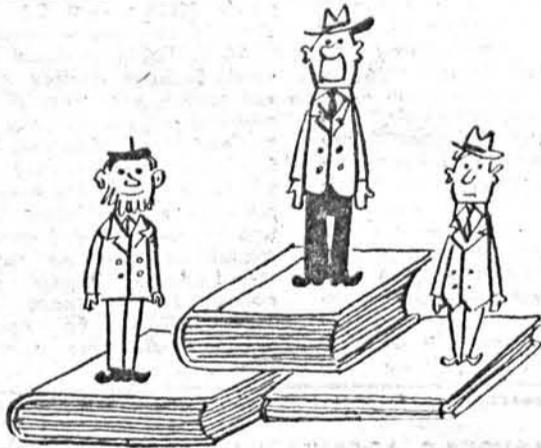
РАЗМОВА АБ ЖАНРЫ

— Ну, як, сатырын-афарыст,
Надоўга кліну хопіць?
— Ды я зусім не гумарыст, —
Апраўдваецца хлопец.
Я — лірык,
Тан сказаць, у дым,
— Якраз і смехата ўся, —
Не сунімаўся друг, —
У тым,
Што ты за вершы узяўся!

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Мал. М. ГУРЛО.

АДЗЕЛ
КРЫТЫ КІ

«Літаратура і іскусства» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР, Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі

Індэк 63856.

АТ 01480

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на-месніка галоўнага рэдактара 33-25-25, адзна-га сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палі-тычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і біо-ліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музы-кі — 33-21-53, аддзела выўленчага мастацтва, ад-архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, ад-дзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і маса-вай работы — 33-22-04, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65.

Рукапісы рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Алякс АСІПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ [адказны сакратар], Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН [намеснік галоўнага рэдактара], Уладзімір НЯФЁД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей ПЫСІН, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЖОН, Юрый СЕМАНЯКА, Мікола ТКАЧОУ, Юлія ЧУРКО, Рыгор ШЫРМА.